

Temaatiline ülevaade

Kohtute sõltumatus

Eessõna

Aastate jooksul on Euroopa Kohtu praktika, milles käsitletakse kohtute sõltumatuse põhimõtet liidu õiguses, täienenud väga suure hulga kohtuotsustega. Selle kohtupraktika eripära on see, kui palju eri valdkondi see hõlmab: alates liikmesriikide kohtunike ametisse nimetamise korrast kuni süütuse presumptsioonini, peatudes vahepeal eri vaatenurkadel, mille alt seda põhimõtet käsitleda.

Esiteks käsitleti selles kohtupraktikas sõltumatuse tingimust, mis kehtib neile riigisisestele kohtutele, kes võivad eelotsuse küsimusi esitada, et tagada ELTL artiklis 267 ette nähtud eelotsusetaotluste mehhanismi nõuetekohane toimimine. Sõltumatuse kriteeriumid, mille Euroopa Kohus ELTL artiklit 267 puudutavas kohtupraktikas kindlaks määras, on hiljem leidnud kohaldamist muudes kontekstides.

Teiseks on kohtute sõltumatust paljudes kohtuotsustes käsitletud tõhusa kohtuliku kaitse kontekstis, mis on ette nähtud ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus¹ ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artiklis 47². Neid sätteid arvestades võttis Euroopa Kohus seisukoha nõuete kohta, millele peavad vastama riigisisised kohtud, kes võivad otsustada liidu õiguse kohaldamise või tõlgendamise üle, et tagada õigusriigi põhimõtete järgimine, kuna see on liidu väärtus, mis on ette nähtud ELL artiklis 2³.

Lõpuks on kohtute sõltumatuse nõudeid arvesse võetud kohtuasjades, mis puudutavad ELTL kolmanda osa V jaotises ette nähtud vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala, eriti kriminaalasjades tehtava õiguslase koostöö valdkonnas (ELTL artiklid 82–86).

Käesolev temaatiline ülevaade annab neist kolmest aspektist lähtudes tervikpildi asjakohasest kohtupraktikast.

¹ Selles sättes on ette nähtud, et „[l]iikmesriigid näevad ette tulemusliku õiguskaitse tagamiseks vajaliku kaebeõiguse liidu õigusega hõlmatud valdkondades“.

² Harta artiklis 47 on ette nähtud põhiõigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele.

³ ELL artiklis 2 on sätestatud, et „[l]iit rajaneb sellistel väärtustel nagu inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, kaasa arvatud vähemuste hulka kuuluvate isikute õiguste austamine. Need on liikmesriikide ühised väärtused ühiskonnas, kus valitsevad pluralism, mittediskrimineerimine, sallivus, õiglus, solidaarsus ning naiste ja meeste võrdsuslikkus“.

Viidatud õigusaktide loetelu

Õigusalane koostöö tsiviilasjades

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. aprilli 2004. aasta **määrus (EÜ) nr 805/2004**, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta (ELT 2004, L 143, lk 15; ELT eriväljaanne 19/07, lk 38).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2012. aasta **määrus (EL) nr 1215/2012** kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (ELT 2012, L 351, lk 1).

Õigusalane koostöö kriminaalasjades

Nõukogu 13. juuni 2002. aasta **raamotsus 2002/584/JSK** Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (EÜT 2002, L 190, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 34), muudetud nõukogu 26. veebruari 2009. aasta raamotsusega 2009/299/JSK (ELT 2009, L 81, lk 24).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta **direktiiv (EL) 2016/343**, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1).

Sotsiaalpoliitika

Nõukogu 27. novembri 2000. aasta **direktiiv 2000/78/EÜ**, millega kehtestatakse üldine raamistik võrdseks kohtlemiseks töö saamisel ja kutsealale pääsemisel (EÜT 2000, L 303, lk 16; ELT eriväljaanne 05/04, lk 79).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5. juuli 2006. aasta **direktiiv 2006/54/EÜ** meeste ja naiste võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamise kohta tööhõive ja elukutse küsimustes (ELT 2006, L 204, lk 23).

Aluslepingute põhimõtted, eesmärgid ja ülesanded

Komisjoni 13. detsembri 2006. aasta **otsus 2006/928/EÜ**, millega nähakse ette kord, mille abil teha Rumeeniaga koostööd ja jälgida tema edusamme konkreetsete eesmärkide täitmisel kohtureformi alal ning korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses (ELT 2006, L 354, lk 56).

Andmekaitse

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta **määrus (EL) 2016/679** füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus (ELT 2016, L 119, lk 1) (edaspidi „isikuandmete kaitse üldmäärus“).

Sisukord

EESSÕNA	3
VIIDATUD ÕIGUSAKTIDE LOETELU	4
I. RIIGISESTE KOHTUTE SÕLTUMATUS EELOTSUSEMENETLUSE ASPEKTIST.....	7
1. Mõiste „kohus“ ELTL artikli 267 tähenduses	7
2. Sõltumatute riigiseste kohtute õigus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus	11
II. LIIDU ÕIGUSE KOHALDAMISE PÄDEVUSEGA RIIGISESTE KOHTUNIKE JA KOHTUTE SÕLTUMATUS ...	17
1. Ametisse nimetamine	17
2. Kutse-eetika	34
3. Tasustamine.....	39
4. Lähetamine	40
5. Üleviimine.....	42
6. Edutamine	43
7. Distsiplinaarvastutus	44
8. Isiklik vastutus, kohtulik puutumatus ja ajutine teenistusest kõrvaldamine	57
9. Kohtunike ametist tagandamise keeld ja pensioniiga	66
10. Kohtu sõltumatuse kontrollimise kohtulik pädevus	71
III. OTSUSTUSPROTSESSI SÕLTUMATUS LIIDU ÕIGUSE KOHALDAMISE MENETLUSTES	73
IV. RIIGISESTE KOHTUTE SÕLTUMATUS VABADUSEL, TURVALISUSEL JA ÕIGUSEL RAJANEVAT ALA PUUDUTAVATES VALDKONDADES.....	76
1. Õigusalane koostöö tsiviilasjades	76
2. Õigusalane koostöö kriminaalasjades	78
2.1. Euroopa vahistamismäärus.....	78
2.2. Süütuse presumptsioon.....	86

I. Riigisiseste kohtute sõltumatus eelotsusemenetluse aspektist

Euroopa Kohtu praktika kohtute sõltumatuse kriteeriumide kohta kujunes algul kontekstis, kus ta tõlgendas ELTL artiklit 267, mille kohaselt on Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse esitamise õigus või olenevalt olukorrast ka kohustus ainult liikmesriigi organil, kes on kohus. Selle sätte tõlgendamine andis Euroopa Kohtule võimaluse määratleda eelotsusetaotluse vastuvõetavuse hindamise kontekstis mõiste „kohus“ ja eelkõige mõiste „kohtute sõltumatus“. Sõltumatus on nimelt üks nõuetest, mida Euroopa Kohus võtab arvesse, kui ta hindab, kas eelotsusetaotluse esitanud organ on kohus, kellel on õigus Euroopa Kohtult eelotsust taotleda.⁴

1. Mõiste „kohus“ ELTL artikli 267 tähenduses

21. detsembri 2023. aasta kohtuotsus (suurkoda) Krajowa Rada Sądownictwa (kohtuniku ametisse jäämine) (C-718/21, [EU:C:2023:1015](#))

Eelotsusetaotlus – ELTL artikkel 267 – Mõiste „kohus“ – Kriteeriumid – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych (erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium) – Eelotsusetaotlus, mille on esitanud kohtukoosseis, mis ei ole seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus – Vastuvõetamatus

Sąd Okręgowy w K. (K. regionaalne kohus, Poola) kohtunik L. G. teatas 30. detsembri 2020. aasta kirjas Krajowa Rada Sądownictwale (riiklik kohtute nõukoda, Poola) (edaspidi „kohtute nõukoda“), et soovib jätkata oma ametiülesannete täitmist ka pärast tavapärasesse pensioniikka jõudmist. Kui kohtute nõukoda leidis, et selle taotluse esitamiseks ette nähtud menetlustähtaja möödalaskmise tõttu on taotluse kohta otsuse tegemise vajadus ära langenud, esitas L. G. kaebuse eelotsusetaotluse esitanud organile. Kuna sellel organil tekkis kahtlus, kas sellised riigisisised õigusnormid, mis ühelt poolt seavad kohtuniku sellise tahteavalduse tagajärjed sõltuvusse kohtute nõukoja loast ja teiselt poolt näevad tahteavalduse esitamiseks ette absoluutse õigust lõpetava tähtaja, on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga kooskõlas, esitas ta Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.

Kõnealuses asjas eelotsusetaotluse esitanud organ koosnes kolmest kohtunikust, kes olid Poola kohtusüsteemi 2017. aasta reformi raames Sąd Najwyższys (Poola kõrgeim kohus) moodustatud Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych (erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium; edaspidi „erakorralise kontrolli kolleegium“)⁵ liikmed. Need

⁴ Vt näiteks 11. juuni 1987. aasta kohtuotsus X (14/86, [EU:C:1987:275](#)), punkt 7, 17. septembri 1997. aasta kohtuotsus Dorsch Consult (C-54/96, [EU:C:1997:413](#)), punkt 23, ja hiljutisem 29. märtsi 2022. aasta kohtuotsus Getin Noble Bank (C-132/20, [EU:C:2022:235](#)), punkt 66, mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“.

⁵ See kolleegium ja teine kõrgeima kohtu uus kolleegium – Izba Dyscyplinarna (distsiplinaarkolleegium) – loodi 8. detsembri 2017. aasta kõrgeima kohtu seadusega (ustawa o Sądzie Najwyższym), mis jõustus 3. aprillil 2018.

kolm kohtunikku olid sellesse kolleegiumi nimetatud kohtute nõukoja 28. augusti 2018. aasta resolutsiooni nr 331/2018 (edaspidi „resolutsioon nr 331/2018”) alusel.

Ent esiteks oli Naczelny Sąd Administracyjny (Poola kõrgeim halduskohus) selle resolutsiooni 21. septembri 2021. aasta otsusega⁶ tühistanud. Teiseks oli Euroopa Inimõiguste Kohus 8. novembri 2021. aasta kohtuotsuses Dolińska-Ficek ja Ozimek vs. Poola⁷ (edaspidi „kohtuotsus Dolińska-Ficek ja Ozimek vs. Poola”) tuvastanud, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni⁸ artikli 6 lõikest 1 tulenevat „seaduse alusel moodustatud kohtu” nõuet on rikutud, pidades silmas menetlust, mille tulemusel nimetati resolutsiooni nr 331/2018 alusel ametisse erakorralise kontrolli kolleegiumi kahe kolmest kohtunikust koosneva kohtukoosseisu liikmed.

Euroopa Kohtu suurkoda tunnistas oma otsuses eelotsusetaotluse vastuvõetamatuks põhjusel, et eelotsusetaotluse esitanud organ ei ole ELTL artikli 267 tähenduses kohus.

Kõigepealt tuletas Euroopa Kohtus meelde, et võtab selle hindamisel, kas eelotsusetaotluse esitanud organ on ELTL artikli 267 tähenduses kohus, arvesse muu hulgas järgmisi asjaolusid nende kogumis: kas organ on loodud seaduse alusel, kas ta on alaline, kas selle organi puhul on kohtualluvus kohustuslik, kas selles organis toimub võistlev menetlus, kas ta kohaldab õigusnorme ning kas ta on sõltumatu. Sellest aspektist oli Euroopa Kohus juba varem märkinud, et Poola kõrgeim kohus kui selline vastab neile nõuetele, ning täpsustanud, et kui eelotsusetaotluse on esitanud liikmesriigi kohus, tuleb eeldada, et see kohus vastab neile nõuetele, sõltumata oma konkreetsest koosseisust. Nimelt ei ole eelotsusemenetluses Euroopa Kohtu ülesanne tema ja liikmesriigi kohtu vahelist ülesannete jaotust arvestades kontrollida, kas eelotsusetaotluse esitamise otsus on tehtud kooskõlas kohtukorraldust ja -menetlust reguleerivate riigisiseste õigusnormidega.

Selle eelduse võib siiski ümber lükata juhul, kui liikmesriigi kohtu või rahvusvahelise kohtu jõustunud lahend viib järeldusele, et eelotsusetaotluse esitanud kohtuks olevat kohtunikku ei saa pidada sõltumatuks ja erapooletuks seaduse alusel moodustatud kohtuks, nagu on ette nähtud ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus tõlgendatuna Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta”) artikli 47 teisest lõigust lähtudes.⁹

Sellega seoses märkis Euroopa Kohus, et Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus Dolińska-Ficek ja Ozimek vs. Poola ning Poola kõrgeima halduskohtu 21. septembri 2021. aasta otsus on jõustunud ja neis käsitleti konkreetset asjaolusid, mille juures erakorralise kontrolli kolleegiumi kohtunikud resolutsiooni nr 331/2018 alusel ametisse nimetati.

Täpsemalt tuvastas Euroopa Inimõiguste Kohus oma otsuses Dolińska-Ficek ja Ozimek vs. Poola sisuliselt, et erakorralise kontrolli kolleegiumi asjaomaste koosseisude liikmete

⁶ See kohtuotsus tehti pärast 2. märtsi 2021. aasta kohtuotsust A. B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, EU:C:2021:153), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine”.

⁷ CE:ECHR:2021:1108JUD 004986819.

⁸ Allkirjastatud Roomas 4. novembril 1950.

⁹ Vt 29. märtsi 2022. aasta kohtuotsus Getin Noble Bank (C-132/20, EU:C:2022:235, punkt 72), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine”.

ametisse nimetamisel rikuti ilmselgelt kohtunike ametisse nimetamise menetlust reguleerivaid riigisiseseid alusnorme. Kuigi on tõsi, et eelotsusetaotluse esitanud organi koosseisu kuulus kõnealuse kohtuotsuse aluseks olnud kohtuasjades kõne all olnud erakorralise kontrolli kolleegiumi koosseisudesse kuulunud kuuest kohtunikust vaid üks, on selle kohtuotsuse põhjendustest siiski selgelt näha, et Euroopa Inimõiguste Kohtu hinnangud kehtivad vahet tegemata kõigi nende asjaomase kolleegiumi kohtunike suhtes, kes analoogsetel asjaoludel sinna ametisse nimetati, eriti kui see toimus resolutsiooni nr 331/2018 alusel.

Samuti tühistas Poola kõrgeim halduskohus 21. septembri 2021. aasta otsusega resolutsiooni nr 331/2018, tuginedes eelkõige järeldustele ja hinnangutele, mis suures osas katuvad kohtuotsuses Dolińska-Ficek ja Ozimek vs. Poola esitatud järelduste ja hinnangutega.

Neist kahest kohtuotsusest ning omaenda kohtupraktikast tulenevaid järeldusi ja hinnanguid arvesse võttes analüüsis Euroopa Kohus, kas eeldust, et ELTL artikli 267 tähenduses kohut puudutavad nõuded on täidetud, tuleb eelotsusetaotluse esitanud organi puhul kummutatuks pidada.

Sellega seoses rõhutas Euroopa Kohus esiteks, et eelotsusetaotluse esitanud organi kohtunikud on erakorralise kontrolli kolleegiumisse nimetatud kohtute nõukoja ettepanekul, kusjuures viimati nimetatud organi 25 liikmest 23 liiget oli 2017. ja 2018. aastal tehtud seadusemuudatustest¹⁰ tulenevalt ametisse määranud täitev- ja seadusandlik võim või siis kuulusid nad mõnda mainitud võimude organisse. Tõsi küll, pelgalt asjaolu, et selline organ nagu kohtute nõukoda, kes osaleb kohtunike ametisse nimetamise menetluses, koosneb peamiselt seadusandliku võimu valitud liikmetest, ei anna üksi alust kahelda asjaomase organi kui seaduse alusel moodustatud kohtu staatuses ja mainitud menetluse tulemusel ametisse nimetatud kohtunike sõltumatuses. Teisiti on siiski juhul, kui see asjaolu tekitab koostoides muude asjasse puutuvate teguritega ja valiku tegemise tingimustega sellise kahtluse. Kohtute nõukoda puudutavad seadusemuudatused tehti aga samal ajal kui Poola kõrgeima kohtu põhimõtteline reform, millega loodi muu hulgas selles kohtus kaks uut kolleegiumi ning langetati selle kohtu kohtunike pensioniiga. Need seadusemuudatused tehti seega ajal, mil oli kavas peatselt täita mitu Poola kõrgeima kohtu kohtuniku vabanenuks kuulutatud või äsja loodud ametikohta.

Teiseks anti niiviisi *ex nihilo* loodud erakorralise kontrolli kolleegiumile pädevus sellistes eriti delikaatsetes valdkondades nagu valimisi ja referendumite korraldamist puudutavad kohtuvaidlused või teistmisavaldused üldkohtute või teiste kõrgeima kohtu kolleegiumide jõustunud lahendite tühistamise nõudes.

¹⁰ 12. mai 2011. aasta kohtute nõukoja seadus (ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa) – mida on muudetud 8. detsembri 2017. aasta seadusega, millega muudetakse kohtute nõukoja seadust ja teatavaid muid seadusi (ustawa o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw) ning mis jõustus 17. jaanuaril 2018, ning 20. juuli 2018. aasta seadusega, millega muudetakse üldkohtute korralduse seadust ja teatavaid muid seadusi (ustawa o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw) ning mis jõustus 27. juulil 2018 –, artikkel 9a.

Kolmandaks muudeti eespool nimetatud seadusemuudatustega samal ajal märkimisväärselt õigusnorme nende õiguskaitsevahendite kohta, mida saaks kasutada kohtute nõukoja sellise resolutsiooni vastu, milles tehakse ettepanek nimetada kandidaat kõrgeima kohtu kohtuniku ametikohale, kaotades nõnda asjaomaste õiguskaitsevahendite toime. Selles küsimuses oli Euroopa Kohus ka rõhutanud, et eelkirjeldatud muudatustega kehtestatud piirangud puudutavad üksnes kaebusi kohtute nõukoja nende resolutsioonide peale, mis käsitlevad kandidaatide esitamist Poola kõrgeima kohtu kohtuniku ametikohale, samas kui kohtute nõukoja nende resolutsioonide suhtes, millega esitatakse kandidaadid teiste riigisiseste kohtute kohtuniku ametikohale, jäi kohaldatavaks varem kehtinud üldise kohtuliku kontrolli süsteem.¹¹

Neljandaks oli Euroopa Kohus juba kohtuotsuses W. Ż. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine)¹² tähelepanu juhtinud ka sellele, et selleks ajaks, kui erakorralise kontrolli kolleegiumi liige, keda selle kohtuotsusega päädinud kohtuasi puudutas, oli resolutsiooni nr 331/2018 alusel ametisse nimetatud, oli Poola kõrgeim halduskohus selle resolutsiooni peale esitatud tühistamiskaebust lahendades teinud 27. septembril 2018 määruse, millega peatati asjaomase resolutsiooni täitmine. Sama asjaolu esines ka eelotsusetaotluse esitanud organi kolme liikme ametisse nimetamise puhul. Niisiis oli see, kui Poola Vabariigi president nimetas resolutsiooni nr 331/2018 alusel – mille täitmine oli ometi 27. septembri 2018. aasta kohtumäärusega peatatud – kohtunikud ametisse kiirkorras ja ootamata ära võimalust tutvuda selle kohtumääruse põhjendustega, õigusriigi toimimisele omase võimude lahususe põhimõtte raske rikkumine.

Viiendaks märkis Euroopa Kohus, et kuigi resolutsiooni nr 331/2018 peale esitatud tühistamiskaebust lahendav Poola kõrgeim halduskohus oli asjaomases vaidluses menetluse peatanud seniks, kuni Euroopa Kohus teeb otsuse kohtuasjas A. B. jt¹³, võttis Poola seadusandja vastu seaduse, millega välistati mis tahes võimalus vaidlustada kohtute nõukoja resolutsioone, millega tehakse ettepanek kõrgeima kohtu kohtunike ametisse nimetamiseks, ja nähti ette, et samas küsimuses pooleli olevates vaidlustes on otsuse tegemise vajadus ära langenud¹⁴. Ent mainitud seadusega tehtud muudatuste osas oli Euroopa Kohus juba sedastanud, et need – eriti vaadelduna koos kõigi teiste konteksti puutuvate asjaoludega – annavad tunnistust sellest, et Poola seadusandlik võim tegutses konkreetse eesmärgiga välistada kõik võimalused teostada asjaomaste resolutsioonide üle kohtulikku kontrolli.¹⁵

¹¹ 2. märtsi 2021. aasta kohtuotsus A. B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, EU:C:2021:153), punktid 157, 162 ja 164), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“.

¹² 6. oktoobri 2021. aasta otsus W. Ż. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine) (C-487/19, EU:C:2021:798), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“ ja alajaotuses II.5 „Üleviimine“.

¹³ 2. märtsi 2021. aasta kohtuotsus A. B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, EU:C:2021:153), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“.

¹⁴ 26. aprilli 2019. aasta seadus, millega muudetakse kohtute nõukoja seadust ja halduskohtute korralduse seadust (ustawa o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów administracyjnych), mis jõustus 23. mail 2019.

¹⁵ 2. märtsi 2021. aasta kohtuotsus A. B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, EU:C:2021:153), punktid 137 ja 138), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“.

Kuuendaks ja viimaseks täpsustas Euroopa Kohus, et kuigi on tõsi, et Poola kõrgeima halduskohtu eespool viidatud 21. septembri 2021. aasta otsus ei mõjuta nende aktide kehtivust ja õigusjõudu, millega Poola Vabariigi president asjaomased kohtunikud ametisse nimetas, on akt, millega kohtute nõukoda esitab kandidaadi kõrgeima kohtu kohtuniku ametikohale nimetamiseks, siiski *sine qua non*-tingimus selleks, et president saaks selle kandidaadi sellisele ametikohale nimetada.

Kokkuvõttes otsustas Euroopa Kohus, et kõigist eespool käsitletud süsteemsetest ja konkreetsetes juhtumisse puutuvatest asjaoludest, mis iseloomustavad kolme kohtuniku nimetamist erakorralise kontrolli kolleegiumisse, mis on käesolevas kohtuasjas eelotsuse taotluse esitanud organ, järeldub, et see organ ei ole sõltumatu ja erapooletu seaduse alusel moodustatud kohus, mida on silmas peetud ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus koostöös harta artikli 47 teise lõiguga, mistõttu ei ole see koosseis ELTL artikli 267 tähenduses kohus. Euroopa Kohtu sõnul võivad need asjaolud äratada õigussubjektis põhjendatud kahtlusi selle suhtes, kas asjaomased isikud ja kohtukoosseis, millesse nad kuuluvad, on kaitstud väliste tegurite, eriti seadusandliku ja täitevvõimu otsese või kaudse mõju eest ja kas nad on vastanduvate huvide suhtes neutraalsed. Seega võib nende asjaolude tagajärg olla kõnealuste kohtunike ja selle kohtuorgani sõltumatuse või erapooletuse kuvandi minetamine, mis omakorda õõnestab usaldust, mida kohtud peavad õigussubjektidele demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis sisendama.

2. Sõltumatute riigisiseste kohtute õigus esitada Euroopa Kohtule eelotsuse taotlus

15. juuli 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, [EU:C:2021:596](#))

Liikmesriigi kohustuste rikkumine – Kohtunike distsiplinaarkord – Õigusriik – Kohtunike sõltumatus – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Kohtulahendite sisus seisnevad distsiplinaarsüüteod – Sõltumatud ja seaduse alusel moodustatud distsiplinaarkohtud – Mõistliku aja ja kaitseõiguste tagamine distsiplinaarmenetlustes – ELTL artikkel 267 – Piirang liikmesriikide kohtute õigusele ja kohustusele pöörduda eelotsusetaotlusega Euroopa Kohtu poole

Poola võttis 2017. aastal vastu uued distsiplinaareeskirjad, mida kohaldatakse Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) ja üldkohtute kohtunike suhtes. Selle seadusandliku reformiga loodi kõrgeimasse kohtusse uus kolleegium Izba Dyscyplinarna (edaspidi „distsiplinaarkolleegium“). Sellele kolleegiumile tehti muu hulgas ülesandeks lahendada kõrgeima kohtu kohtunike distsiplinaarasju ja apellatsiooniasjades üldkohtute kohtunike distsiplinaarasju.

Leides, et uute distsiplinaareeskirjade vastuvõtmisega on Poola rikkunud liidu õigusest tulenevaid kohustusi,¹⁶ esitas Euroopa Komisjon Euroopa Kohtule liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi. Komisjon väitis eelkõige, et distsiplinaareeskirjad ei taga, et distsiplinaar-kollegium, mis koosneb eranditult kohtunikest, kelle on valinud Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola) (edaspidi „kohtute nõukoda“), mille 25 liikmest 23 on poliitiliste võimude nimetatud, oleks sõltumatu ja erapooletu.

Selles kohtuasjas tehtud kohtuotsusega rahuldas Euroopa Kohtu suurkoda komisjoni esitatud liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi. Esiteks tuvastas Euroopa Kohus, et uued kohtunike distsiplinaareeskirjad kahjustavad nende sõltumatust. Teiseks sedastas ta, et need eeskirjad ei lase asjaomastel kohtunikel kohustusi, mis neil eelotsusemehhanismi raames lasuvad, täiesti sõltumatult täita.

Euroopa Kohus tõdes, et kuna Poola on teinud võimalikuks, et kohtute õigust pöörduda eelotsusetaotlusega Euroopa Kohtu poole piirab distsiplinaarmenetluse algatamise võimalus, on ta rikkunud ELTL artikli 267 teisest ja kolmandast lõigust tulenevaid kohustusi. Riigisisised sätted, millest tuleneb, et liikmesriigi kohtunikke võib ähvardada distsiplinaarmenetlus selle tõttu, et nad on Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse esitanud, on nimelt lubamatud, kuna need takistavad asjaomastel liikmesriigi kohtunikel tegelikult teostada neis sätetes ette nähtud õigust või kohustust Euroopa Kohtusse pöörduda, ning kahjustavad liikmesriigi kohtute ja Euroopa Kohtu koostöö süsteemi, mis on aluslepingutega loodud selleks, et tagada liidu õiguse ühtne tõlgendamine ja täielik toime.¹⁷

23. novembri 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) IS (eelotsusetaotluse õigusvastasus) (C-564/19, [EU:C:2021:949](#))

Eelotsusetaotlus – Õiguslane koostöö kriminaalasjades – Direktiiv 2010/64/EL – Artikkel 5 – Suulise ja kirjaliku tõlke kvaliteet – Direktiiv 2012/13/EL – Õigus saada kriminaalmenetluses teavet – Artikli 4 lõige 5 ja artikli 6 lõige 1 – Õigus saada teavet süüdistuse kohta – Õigus suulisele ja kirjalikule tõlkele – Direktiiv 2016/343/EL – Õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja erapooletule kohtule – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 48 lõige 2 – ELTL artikkel 267 – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Vastuvõetavus – Seaduse huvides esitatud kaebus otsuse peale, millega esitatakse eelotsusetaotlus – Distsiplinaarmenetlus – Kõrgema kohtu pädevus tunnistada eelotsusetaotlus õigusvastaseks

Ühe Pesti Központi Kerületi Bírósági (Pesti linnaosa kohus, Ungari) kohtuniku menetluses oli kriminaalasi Rootsi kodaniku suhtes. Esimesel ülekuulamisel oli uurimisasutus süüdistatavat, kes ei osanud ungari keelt ja keda abistas rootsi keele tõlk, talle esitatud kahtlustustest teavitanud. Ei ole aga mingit teavet selle kohta, kuidas tõlk valiti ja tema pädevust

¹⁶ Komisjon leidis, et Poola on rikkunud oma kohustusi, mis tulenevad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust, milles on ette nähtud liikmesriikide kohustus näha ette tulemusliku kohtuliku kaitse tagamiseks vajalik kaebõigus liidu õigusega hõlmatud valdkondades, ja ELTL artikli 267 teisest ja kolmandast lõigust, milles on ette nähtud teatud riigisiseste kohtute õigus (teine lõik) ja teatud riigisiseste kohtute kohustus (kolmas lõik) esitada eelotsusetaotlus.

¹⁷ Vt ka 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442), mida on tutvustatud alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“.

kontrolliti, ega selle kohta, kas tõlk ja süüdistatav said teineteisest aru. Ungaris ei ole nimelt ametlikku tõlkijate ja tõlkide registrit ning Ungari õigusaktides ei ole täpsustatud, keda ja mis kriteeriumide alusel saab kriminaalmenetluses tõlkijaks või tõlgiks määrata. Asja menetleva kohtuniku sõnul ei olnud seetõttu ei advokaadil ega kohtul võimalik tõlke kvaliteeti kontrollida. Neil asjaoludel pidas ta võimalikuks, et on rikutud süüdistatava õigust saada teavet oma õiguste ja kaitseõiguste kohta.

Seetõttu otsustas nimetatud kohus küsida Euroopa Kohtult, kas Ungari õigusnormid on kooskõlas direktiiviga 2010/64¹⁸, milles käsitletakse õigust suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses, ning direktiiviga 2012/13¹⁹, milles käsitletakse õigust saada sellises menetluses teavet. Juhuks, kui peaks esinema vastuolu, küsis ta lisaks, kas kriminaalmenetlust võib jätkata ka süüdistatava puudumisel, arvestades, et Ungari õiguses on niisugune menetlus ette nähtud teatud juhtudel, kui süüdistatav ei ilmu kohtuistungile.

Selle esialgse Euroopa Kohtusse pöördumise järel tegi Kúria (Ungari kõrgeim kohus) otsuse esialgse eelotsusetaotluse peale seaduse huvides esitatud kaebuse kohta, millega Ungari peaprokurör oli tema poole pöördunud, ning tunnistas selle eelotsusetaotluse õigusvastaseks sisuliselt põhjusel, et esitatud küsimused ei ole põhikohtuasja lahendamiseks asjakohased ja vajalikud, kuigi see kohtuotsus ei mõjutanud eelotsusetaotluse esitamise otsuse õiguslikku toimet. Samadel põhjendustel, nagu olid esitatud Kúria (kõrgeim kohus) otsuses, algatati eelotsusetaotluse esitanud kohtuniku suhtes distsiplinaarmenetlus, mis hiljem lõpetati. Kuna sellel kohtunikul oli tekkinud kahtlus, kas selline menetlus ja Kúria (kõrgeim kohus) otsus on liidu õigusega kooskõlas ja kas see otsus mõjutab põhikohtuasjas toimuva kriminaalmenetluse edasist käiku, esitas ta selle kohta täiendava eelotsusetaotluse.

Kõigepealt asus Euroopa Kohtu suurkoda seisukohale, et ELTL artiklis 267 ette nähtud liikmesriikide kohtute ja Euroopa Kohtu vahelise koostöösüsteemiga on vastuolus, kui liikmesriigi kõrgeim kohus tuvastab seaduse huvides esitatud kaebuse põhjal, et alama astme kohtu esitatud eelotsusetaotlus on õigusvastane põhjusel, et esitatud küsimused ei ole põhikohtuasja lahendamisel asjakohased ja vajalikud, olgugi et see kõrgeima kohtu otsus ei mõjuta eelotsusetaotluse esitamise otsuse õiguslikku toimet. Selline õiguspärase kontrolli sarnaneb nimelt eelotsusetaotluse vastuvõetavuse kontrolliga, mis kuulub Euroopa Kohtu ainupädevusse. Lisaks võib selline õigusvastaseks tunnistamine esiteks nõrgestada Euroopa Kohtu antavate vastuste autoriteeti ja teiseks piirata liikmesriikide kohtuid Euroopa Kohtult eelotsuse taotlemise pädevuse teostamisel ning seega piirata isikutele liidu õigusest tulenevate õiguste tõhusat kohtulikku kaitset.

Neil asjaoludel kohustab liidu õiguse esimuse põhimõtte alama astme kohut, et ta jätaaks liikmesriigi kõrgeima kohtu otsuse arvesse võtmata. Seda järeldust ei väära asjaolu, et

¹⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. oktoobri 2010. aasta direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses (ELT 2010, L 280, lk 1).

¹⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiiv 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet (ELT 2012, L 142, lk 1).

hiljem võib Euroopa Kohus selle alama astme kohtu esitatud eelotsuse küsimused vastu võetamatuks tunnistada.

Seejärel tõdes Euroopa Kohus, et liidu õigusega on vastuolus, kui liikmesriigi kohtuniku suhtes algatatakse Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse esitamise tõttu distsiplinaarmenetlus, kuna ka ainuüksi sellise menetluse algatamise võimalus võib kahjustada ELTL artiklis 267 ette nähtud mehhanismi ja kohtu sõltumatust, mis on selle mehhanismi nõuete kohase toimimise seisukohast eriti oluline. Lisaks võib selline menetlus heidutada kõiki liikmesriigi kohtuid eelotsusetaotlusi esitamast, see aga võib ohustada liidu õiguse ühtaolist kohaldamist.

21. detsembri 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) Euro Box Promotion jt (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 ja C-840/19, [EU:C:2021:1034](#))

Eelotsusetaotlus – Otsus 2006/928/EÜ – Kord, mille abil teha Rumeeniaga koostööd ja jälgida tema edusamme konkreetsete eesmärkide täitmisel kohtureformi alal ning korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses – Laad ja õiguslik mõju – Kohustuslikkus Rumeenia jaoks – Õigusriik – Kohtunike sõltumatus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Korruptsioonivastane võitlus – Liidu finantshuvide kaitse – ELTL artikli 325 lõige 1 – Finantshuvide kaitse konventsioon – Kriminaalmenetlused – Curtea Constituțională (Rumeenia konstitutsioonikohus) otsused, mis puudutavad teatud tõendite kogumise ja raskete korruptsioonikuritegude lahendamiseks kohtukoosseisude moodustamise seaduslikkust – Liikmesriigi kohtunike kohustus täita täies ulatuses Curtea Constituțională (konstitutsioonikohus) otsuseid – Kohtunike distsiplinaarvastutus selliste otsuste täitmata jätmise korral – Õigus jätta kohaldamata Curtea Constituțională (konstitutsioonikohus) otsused, mis ei ole kooskõlas liidu õigusega – Liidu õiguse esimuse põhimõte

Kõnealused kohtuasjad asetuvad Rumeenia korruptsioonivastase võitluse valdkonna kohtureformi konteksti, mille kohta on Euroopa Kohus juba varem ühe otsuse²⁰ teinud. Seda reformi on Euroopa Liidu tasandil alates 2007. aastast jälgitud vastavalt koostöö- ja jälgimiskorrale, mis on kehtestatud otsusega 2006/928 Rumeenia ühinemisel Euroopa Liiduga (edaspidi „koostöö- ja jälgimiskord“).

Neis kohtuasjades tekkis küsimus, kas sellise kohtupraktika kohaldamine, mis tuleneb mitmest Curtea Constituțională a României (Rumeenia konstitutsioonikohus) eri lahendist, mis puudutavad pettuse- ja korruptsiooniasjades kohaldatavaid kriminaalmenetluse norme, võib olla vastuolus liidu õigusega, eriti nende liidu õigusnormidega, mille eesmärk on kaitsta liidu finantshuve, tagada kohtute sõltumatus ja kaitsta õigusriigi väärtust, ning vastuolus ka liidu õiguse esimuse põhimõttega.

²⁰ 18. mai 2021. aasta kohtuotsus Asociația „Forumul Judecătorilor din România” jt (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 ja C-397/19, EU:C:2021:393), mida on tutvustatud alajaotuses II.8 „Isiklik vastutus, kohtulik puutumus ja ajutine teenistusest kõrvaldamine”.

Kohtuasjades C-357/19, C-547/19, C-811/19 ja C-840/19 oli Înalta Curte de Casație și Justiție (Rumeenia kassatsioonikohus, edaspidi „kassatsioonikohus”) mõistnud mitu isikut, nende hulgas endiseid parlamendi liikmeid ja ministreid, süüdi käibemaksupettuses ning korruptsioonis ja mõjuvõimuga kauplemises, eelkõige seoses Euroopa Liidu vahendite haldamisega. Rumeenia konstitutsioonikohus tühistas need otsused õigusvastase kohtukoosseisu tõttu, kuna esiteks oleks need kohtuasjad, milles kassatsioonikohus oli teinud otsuse esimese kohtuastmena, pidanud lahendama korruptsiooniasjadele spetsialiseerunud koosseis²¹ ja kuna teiseks oleks kohtuasjades, mille kohta kassatsioonikohus oli teinud otsuse apellatsioonistmes, kõik kohtukoosseisu kohtunikud tulnud määrata loosi-mise teel²².

Kohtuasjas C-379/19 menetles Tribunalul Bihor (Bihori esimese astme kohus, Rumeenia) kriminaalasju, mis olid algatatud mitme isiku suhtes, keda süüdistati korruptsioonis ja mõjuvõimuga kauplemises. Tõendite kõrvalejätmise taotluse raames tuli sellel kohtul kohaldada konstitutsioonikohtu praktikat, millega on kriminaalasjas tõendite kogumine Rumeenia luureteenistuse osavõtul tunnistatud põhiseadusega vastuolus olevaks, mis tõi kaasa asjaomaste tõendite tagasiulatuva väljajätmise kriminaalasja tõendikogumist.²³

Selles kontekstis küsisid kassatsioonikohus ja Bihori esimese astme kohus Euroopa Kohult, kas need konstitutsioonikohtu otsused on liidu õigusega²⁴ kooskõlas. Kõigepealt tekkis Bihori esimese astme kohtul küsimus selle kohta, kas koostöö- ja jälgimiskord ning aruanded, mille komisjon on selle korra alusel koostanud, on kohustuslikud.²⁵ Seejärel tõstatas kassatsioonikohus süsteemse karistamatuse ohu probleemi, mis võib pettuse- ja korruptsioonivastases võitluses tekkida. Viimaks soovisid need kohtud ka teada, kas liidu õiguse esimuse ja kohtunike sõltumatus põhimõtted võimaldavad neil jätta konstitutsioonikohtu otsuse kohaldamata, samas kui Rumeenia õiguse kohaselt kujutab konstitutsioonikohtu otsuse täitmata jätmine kohtunike ja prokuröride poolt endast distsiplinaarsüütegu.

Liidu õiguse esimuse põhimõttega on vastuolus, kui liikmesriigi kohtud ei või distsiplinaarkaristuse ähvardusel jätta kohaldamata konstitutsioonikohtu otsuseid, mis on liidu õigusega vastuolus.

Euroopa Kohus osutas, et oma EMÜ asutamislepingut käsitlevas kohtupraktikas on ta väl- ja töötanud ühenduse õiguse esimuse põhimõtte, mida tuleb mõista nii, et liidu õigust tuleb liikmesriikide õiguse ees esmajärjekorras kohaldada. Sellega seoses leidis Euroopa Kohus, et kui EMÜ asutamislepinguga on kehtestatud ühenduse enda õiguskord, mida

²¹ 3. juuli 2019. aasta kohtuotsus nr 417/2019.

²² 7. novembri 2018. aasta kohtuotsus nr 685/2018.

²³ 16. veebruari 2016. aasta kohtuotsus nr 51/2016, 4. mai 2017. aasta kohtuotsus nr 302/2017 ja 16. jaanuari 2019. aasta kohtuotsus nr 26/2019.

²⁴ ELL artikkel 2 ja artikli 19 lõike 1 teine lõik, ETL artikli 325 lõige 1, Euroopa Liidu lepingu artikli k.3 alusel koostatud, Brüsselis 26. juulil 1995 allkirjastatud ja nõukogu 26. juuli 1995. aasta aktile lisatud Euroopa ühenduste finantshuveid kaitse konventsiooni (EÜT 1995, C 316, lk 48; ELT eriväljaanne 19/01, lk 9) artikkel 2 ja otsus 2006/928.

²⁵ Konstitutsioonikohtu 6. märtsi 2018. aasta otsuse nr 104/2018 kohaselt ei saa otsus 2006/928 olla põhiseaduslikkuse järelevalve raames alusakt.

liikmesriigid vastastikku tunnustavad, siis tuleneb sellest, et nad ei saa hiljem võtta selle õiguskorra suhtes esimuslikku ühepoolset meetet ega vaidlustada EMÜ asutamislepingust tulenevat õigust, tuginedes riigisisese õiguse normidele, millised need ka ei oleks, ilma et see õigus minetaks ühenduse õiguse olemuse ja ilma et seataks kahtluse alla ühenduse enda õiguslik alus. Lisaks ei tohi ühenduse õiguse toime liikmesriigiti varieeruda olenevalt hilisematest riigisisestest õigusaktidest, ohustamata EMÜ asutamislepingu eesmärkide saavutamist, ega põhjustada selle lepinguga keelatud diskrimineerimist kodakondsuse alusel. Euroopa Kohus leidis seega, et kuigi EMÜ asutamisleping on sõlmitud rahvusvahelise lepingu vormis, kujutab see endast õigusriigi põhimõttele rajatud ühenduse põhiseaduslikku alust, ja et selliselt loodud ühenduse õiguskorra põhitunnused on eelkõige selle esimene liikmesriikide õiguse suhtes ning liikmesriikide ja nende kodanike suhtes kohaldatavate sätete kogumi vahetu õigusmõju.

Euroopa Kohus tõi esile, et neid liidu õiguskorra põhitunnuseid ja selle järgimise olulisust kinnitab EMÜ asutamislepingu muutmise lepingute ja eelkõige Lissaboni lepingu tingimusteta ratifitseerimine. Selle lepingu vastuvõtmisel pidas liikmesriikide valitsuste esindajate konverents vajalikuks oma deklaratsioonis nr 17 ülimuslikkuse kohta, mis on lisatud Lissaboni lepingu vastu võtnud valitsustevahelise konverentsi lõppaktile, sõnaselgelt märkida, et vastavalt Euroopa Kohtu väljakujunenud praktikale on aluslepingud ja liidu poolt aluslepingute alusel vastu võetud õigusaktid liikmesriikide õiguse suhtes ülimuslikud nimetatud kohtupraktikaga kehtestatud tingimustel.

Euroopa Kohus lisas, et kui ELL artikli 4 lõikes 2 on ette nähtud, et liit austab liikmesriikide võrdsust aluslepingute ees, saab liit sellist võrdsust järgida ainult siis, kui liidu õiguse esimuse põhimõtte kohaselt ei saa liikmesriigid omistada liidu õiguskorrast suuremat tähtsust ühepoolsele meetmele, milline see ka ei oleks. Selles kontekstis tõstis Euroopa Kohus samuti esile, et kui Euroopa Kohus kasutab oma ainupädevust anda liidu õiguse lõplik tõlgendus, tuleb tal lõppkokkuvõttes täpsustada liidu õiguse esimuse põhimõtte ulatust liidu õiguse asjakohaste sätete seisukohast, kuna see ulatus ei saa sõltuda riigisiseste õigusnormide tõlgendusest ega sellest, kuidas liikmesriigi kohus liidu õigust tõlgendab, kui see ei vasta Euroopa Kohtu tõlgendusele.

Euroopa Kohtu sõnul on liidu õiguse esimuse põhimõttega kaasnev toime siduv kõigile liikmesriigi organitele, ilma et seda saaksid takistada riigisisised sätted, sealhulgas konstitutsioonilised normid. Liikmesriigi kohtud on kohustatud jätma omal algatusel kohaldamata kõik riigisisised õigusnormid või praktika, mis on vastuolus liidu õigusnormiga, millel on vahetu õigusmõju, ja neil ei ole vaja taotleda või oodata nende õigusnormide või selle praktika eelnevat kõrvaldamist seadusandliku või muu põhiseadusliku menetluse teel.

Samuti on üks liikmesriigi kohtunike sõltumatusega lahutamatu seotud tagatisi see, et neid ei ähvarda distsiplinaarmenetlus või distsiplinaarkaristus selle eest, et nad on kasutanud oma ainupädevusse kuuluvat õigust pöörduda ETL artikli 267 alusel Euroopa Kohu poole. Kui liikmesriigi üldkohus peaks Euroopa Kohtu otsusest lähtuvalt leidma, et liik-

mesriigi konstitutsioonikohtu praktika on liidu õigusega vastuolus, ei tohi selle kohtupraktika kohaldamata jätmine seega kaasa tuua tema distsiplinaarvastutust.

II. Liidu õiguse kohaldamise pädevusega riigisiseste kohtunike ja kohtute sõltumatus

Hulgas kohtuotsustes, mis on tehtud nii eelotsusemenetluses kui ka liikmesriigi kohustuste rikkumise menetluses, on Euroopa Kohus tõlgendanud ELL artiklit 19 ja harta artiklit 47 koostoimes ELL artikliga 2, mille kohaselt liit rajaneb muu hulgas sellisel väärtusel nagu õigusriik. See esmase õiguse raamistik andis Euroopa Kohtule võimaluse jätta tähelepanuta nõuded, mis tulenevad kohtute sõltumatuse põhimõttest, mida liikmesriikide kohtud peavad järgima alates kohtunike ametisse nimetamisest kuni nende pensionile jäämiseni. Siin peatükis tutvustatakse Euroopa Kohtu praktikat kohtunike karjääri eri etappide kaupa.

Sellest kohtupraktikast ilmneb, et sõltumatuse põhimõttel on kaks aspekti. Esimene, väline aspekt eeldab, et kohtuorgan oleks kaitstud välise sekkumise või surve eest, mis võiks ohtu seada selle liikmete otsustamise sõltumatuse neile lahendamiseks antud vaidluste osas. Teine, sisemine aspekt on seotud erapooletuse tingimusega ja selle eesmärk on võrdse distantsi säilitamine menetlusosalistest ja huvidest, mis neil menetluse eseme suhtes on.²⁶

1. Ametisse nimetamine

19. novembri 2019. aasta kohtuotsus (suurkoda) A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegeumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, [EU:C:2019:982](#))

Eelotsusetaotlus – Direktiiv 2000/78/EÜ – Võrdne kohtlemine töö saamisel ja kutsealale pääsemisel – Vanuse alusel diskrimineerimise keeld – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunike pensioniea alandamine – Artikli 9 lõige 1 – Kaebeõigus – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Tõhus kohtulik kaitse – Kohtunike sõltumatuse põhimõte – Sąd Najwyższys (kõrgeim kohus) uue kolleegiumi loomine, mille pädevusse kuuluvad muu hulgas selle kohtu kohtunike pensionile saatmisega seotud asjad – Kolleegium, mis koosneb kohtunikest, kelle on äsja ametisse nimetanud Poo-

²⁶ 19. septembri 2006. aasta kohtuotsus Wilson (C-506/04, [EU:C:2006:587](#)), punktid 50–52; 31. jaanuari 2013. aasta kohtuotsus D. ja A. (C-175/11, [EU:C:2013:45](#)), punkt 96, ja hiljutine 21. detsembri 2023. aasta kohtuotsus Krajowa Rada Sądownictwa (kohtuniku ametisse jäämine) (C-718/21, EU:C:2023:1015), punkt 61, mida on tutvustatud alajaotuses I.1 „Mõiste „kohus“ ELTL artikli 267 tähenduses“.

la Vabariigi president riikliku kohtute nõukoja ettepanekul – Selle nõukoja sõltumatus – Õigus jätta kohaldamata riigisisised õigusnormid, mis on liidu õigusega vastuolus – Liidu õiguse esimuse

Euroopa Kohtu suurkoda otsustas kiirendatud menetluses tehtud kohtuotsuses, et see, kui liidu õiguse kohaldamist puudutavad vaidlused võivad kuuluda sellise organi ainupädevusse, kes ei ole sõltumatu ja erapooletu kohus, on vastuolus Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 kohaselt tagatud ja direktiiviga 2000/78 ühes konkreetses valdkonnas üle kinnitatud õigusega tõhusale õiguskaitsevahendile. Euroopa Kohtu sõnul on sellise olukorraga tegemist juhul, kui objektiivsed tingimused, milles asjaomane organ loodi, tema tunnused ja liikmete ametisse nimetamise viis võivad tekitada õigussubjektidel põhjendatud kahtlusi selles suhtes, kas see organ on väliste tegurite haardeulatusest, eriti seadusandliku ja täitevvõimu otsese või kaudse mõju alt väljas ja kas ta on vastanduvate huvide suhtes neutraalne. Need tegurid võivad järelikult viia selleni, et nimetatud organ ei tundu enam sõltumatu või erapooletu, ning see võib nõrgendada usaldust, mida demokraatliku ühiskonna kohtud peavad õigussubjektides äratama. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu ülesanne on teha kõiki tema käsutuses olevaid asjakohaseid asjaolusid arvesse võttes kindlaks, kas Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) uue distsiplinaarkolleegiumi puhul on tõesti nii. Niisugusel juhul kohustab liidu õiguse esimuse põhimõtte teda jätma riigisisese sätte, mis annab kõrgeima kohtu kohtunike pensionile saatmisega seotud vaidluste lahendamise ainupädevuse sellele distsiplinaarkolleegiumile, kohaldamata, et need vaidlused saaks lahendada sõltumatuse ja erapooletuse nõuetele vastav kohus, kes oleks asjaomases valdkonnas pädev, kui kõnealune säte seda ei välistaks.

Eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses olevates kohtuasjades väitsid kolm Poola (kõrgeima halduskohtu ja kõrgeima kohtu) kohtunikku muu hulgas, et rikutud on tööhõive valdkonnas vanuse alusel diskrimineerimise keeldu, kuna nad saadeti uue kõrgeimat kohut käsitleva 8. detsembri 2017. aasta seaduse alusel ennetähtaegselt pensionile. Olgugi et alates 2018. aasta muudatusest ei puuduta see seadus enam kohtunikke, kes olid seaduse jõustumise ajal juba kõrgeimas kohtus ametis, nagu põhikohtuasjade kaebajad, ning nad jäeti või ennistati seetõttu ametisse, leidis eelotsusetaotluse esitanud kohus siiski, et tal tuleb lahendada menetluslik probleem. Kuigi seda laadi vaidlust oleks tavaliselt pädev lahendada kõrgeimas kohtus loodud uus distsiplinaarkolleegium, ei olnud eelotsusetaotluse esitanud kohus nimelt kindel, kas ta peaks tulenevalt kahtlustest selle organi sõltumatuses jätma riigisisised kohtute pädevuse jaotuse normid kohaldamata ja sellisel juhul need vaidlused ise sisuliselt lahendama.

Olles kinnitanud, et nii põhiõiguste harta artikkel 47 kui ka ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik on kõnealusel juhul kohaldatavad, märkis Euroopa Kohus kõigepealt, et kohtute sõltumatuse nõue on osa õigusest tõhusale kohtulikule kaitsesele ja põhiõigusest õiglasele kohtulikule arutamisele – õigustest, mis on ise ülimalt tähtsad selle tagamiseks, et liidu õigusega isikutele antud õigused ja ELL artiklis 2 osutatud väärtused, eeskätt õigusriigi väärtus, mis on liikmesriikidele ühised, oleks kaitstud. Euroopa Kohus tuletas üksikasjalikult meelde oma praktikat kohtute sõltumatuse nõude ulatuse kohta ja märkis muu hulgas, et õigus-

riigi toimimisele omase võimude lahususe põhimõtte kohaselt tuleb tagada kohtute sõltumatus seadusandlikust ja täitevvõimust.

Seejärel tõstis Euroopa Kohus esile konkreetseid tegureid, mida eelotsusetaotluse esitanud kohus peab kontrollima, et tal oleks võimalik hinnata, kas kõrgeima kohtu distsiplinaarkoda pakub piisavaid sõltumatuse tagatise või mitte.

Esiteks märkis Euroopa Kohus, et pelk asjaolu, et distsiplinaarkolleegiumi kohtunikud nimetab ametisse vabariigi president, ei muuda üksi neid poliitilisest võimust sõltuvaks ega ärata kahtlusi nende erapooletuses, kui ametisse nimetatud isikutele ei avaldata mingit survet ega anta juhiseid ülesannete täitmisel. Pealegi võib see, et kõigepealt sekkub Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda), kelle ülesanne on teha ettepanek kohtunike ametisse nimetamiseks, vabariigi presidendi kaalutlusruumi objektiivselt piirata, ent seda siiski tingimusel, et nõukoda ise on seadusandlikust ja täitevvõimust ning vabariigi presidendist piisavalt sõltumatu. Sellega seoses täpsustas Euroopa Kohus, et tähtis on võtta arvesse nii faktilisi kui ka õiguslikke asjaolusid, mis on seotud Poola uue kohtute nõukoda liikmete nimetamise tingimustega ja ühtlasi ka viisiga, kuidas see organ konkreetselt täidab kohtute ja kohtunike sõltumatuse tagaja rolli. Veel märkis Euroopa Kohus, et vaja on kontrollida kohtute nõukoda ettepanekute kohtuliku kontrolli ulatust, kuna vabariigi presidendi otsuseid kohtunike ametisse nimetamise kohta ei saa kohtulikult kontrollida.

Teiseks tõi Euroopa Kohus esile muid asjaolusid, mis iseloomustavad distsiplinaarkolleegiumi otsesemalt. Ta juhtis tähelepanu näiteks sellele, et konkreetses kontekstis, milles võeti palju vaidlusi põhjustanud viisil vastu need uue Poola kõrgeimat kohut käsitleva seaduse sätted, mille Euroopa Kohus tunnistas 24. juuni 2019. aasta kohtuotsuses komisjon vs. Poola (kõrgeima kohtu sõltumatus) (C-619/18, EU:C:2019:531)²⁷ liidu õigusega vastuolus olevaks, on asjakohane märkida, et distsiplinaarkolleegiumile on antud ainupädevus lahendada kõrgeima kohtu kohtunike pensionile saatmisega seotud vaidlusi, mis põhinevad sellel seadusel, distsiplinaarkolleegium tohib koosneda ainult uue korra alusel ametisse nimetatud kohtunikest ning tal paistab olevat kõrgeimas kohtus eriti suur autonoomia. Üldjoontes täpsustas Euroopa Kohus korduvalt, et kuigi ükski vaadeldud asjaoludest ei pane eraldi võetuna tingimata kahtlema distsiplinaarkolleegiumi sõltumatuses, võivad need asjaolud aga mõjuda teistmoodi, kui neid vaadelda kogumis.

2. märtsi 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) A.B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, [EU:C:2021:153](#))

Eelotsusetaotlus – ELL artikkel 2 ja artikli 19 lõike 1 teine lõik – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse – Kohtunike sõltumatuse põhimõte – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtuniku ametikohale nimetamise menetlus – Poola Vabariigi presidendi poolt ametisse nimetamine riikliku

²⁷ Seda kohtuotsust on tutvustatud alajaotuses II.9 „Kohtunike ametist tagandamise keeld ja pensioniiga”.

kohtute nõukoja resolutsiooni alusel – Riikliku kohtute nõukoja sõltumatuse puudumine – Selle resolutsiooni vastu tõhusa õiguskaitsevahendi puudumine – Trybunał Konstytucyjny (Poola konstitutsioonikohus) kohtuotsus, millega tunnistati kehtetuks säte, millel põhineb eelotsusetaotluse esitanud kohtu pädevus – Niisuguste õigusnormide vastuvõtmine, milles on ette nähtud, et pooleliolevates kohtuasjades on seadusest tulenevalt ära langenud lahendi tegemise vajadus, ning milles selliste kohtuasjade puhul välistatakse tulevikus õiguskaitsevahendite kasutamine – ELTL artikkel 267 – Liikmesriigi kohtu õigus ja/või kohustus esitada eelotsusetaotlus ja jääda selle taotluse juurde – ELL artikli 4 lõige 3 – Lojaalse koostöö põhimõte – Liidu õiguse esimus – Pädevus jätta kohaldamata sellised riigisisised õigusnormid, mis ei ole liidu õigusega kooskõlas

Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola) (edaspidi „kohtute nõukoda“) otsustas 2018. aasta augustis vastu võetud resolutsioonidega mitte esitada Poola Vabariigi presidendile ettepanekut viie isiku (edaspidi „kaebajad“) ametisse nimetamiseks Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtuniku ametikohtadele ja esitada neile ametikohtadele teised kandidaadid. Kaebajad esitasid nende resolutsioonide peale eelotsusetaotluse esitanud kohtule, Naczelny Sąd Administracyjny (Poola kõrgeim halduskohus), kaebused. Niisuguseid kaebusi reguleeris toona riikliku kohtute nõukoja seadus (edaspidi „kohtute nõukoja seadus“) 2018. aasta juuli seadusega muudetud redaktsioonis. Neis õigusnormides oli esiteks ette nähtud, et kui keegi kõrgeima kohtu kohtuniku ametikohale nimetamise menetluses osalejatest ei ole kohtute nõukoja asjaomast resolutsiooni vaidlustanud, jõustub see resolutsioon sellele ametikohale esitatud kandidaadi suhtes, nii et vabariigi president võib ta ametisse nimetada. Lisaks ei saanud see, kui niisugune resolutsioon pidanuks tühistatama sellise osaleja kaebuse alusel, keda ametisse nimetamiseks ei esitatud, tuua kaasa sellist tagajärge, et tema olukorda hinnataks tema asjaomasele ametikohale määramise aspektist uuesti. Teiseks tulenes samadest õigusnormidest, et kaebus ei tohtinud põhineda väitel, et kandidaadi vastavust kriteeriumidele, mida ametisse nimetamise ettepaneku tegemise kohta otsuse tegemisel arvesse võetakse, on valesti hinnatud. Oma algses eelotsusetaotluses otsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus, kes leidis, et sellise süsteemiga on kaebuselt, mille on esitanud osaleja, kelle ametisse nimetamiseks ettepanekut ei tehtud, võetud praktiliselt igasugune toime, küsida Euroopa Kohtult, kas sellised õigusnormid on liidu õigusega kooskõlas.

Pärast seda algset eelotsusetaotlust muudeti kohtute nõukoja seadust 2019. aastal uuesti. Selle reformi tagajärjel muutus esiteks võimalikuks vaidlustada kohtute nõukoja otsuseid selle kohta, kas esitada või mitte esitada ettepanek kandidaatide nimetamiseks kõrgeima kohtu kohtuniku ametikohale. Teiseks nähti selle reformiga ette, et kui sedalaadi kaebuse menetlemine on alles pooleli, on vajadus seda lahendada ära langenud, jättes eelotsusetaotluse esitanud kohtu niiviisi tegelikult ilma pädevusest sedalaadi kaebusi lahendada ning võimalusest saada vastus eelotsuse küsimustele, mille ta on Euroopa Kohtule esitanud. Neil asjaoludel küsis eelotsusetaotluse esitanud kohus täiendavas eelotsusetaotluses Euroopa Kohtult, kas need uued õigusnormid on liidu õigusega kooskõlas.

Esimesena leidis Euroopa Kohtu suurkoda kõigepealt, et niisugused seadusemuudatused nagu eelkirjeldatud muudatused, mis tehti Poolas 2019. aastal, on nii ELTL artiklis 267

kehtestatud liikmesriikide kohtute ja Euroopa Kohtu vahelise koostöö süsteemiga kui ka ELL artikli 4 lõikes 3 sätestatud lojaalse koostöö põhimõttega vastuolus, kui ilmneb, et nende konkreetne mõju on takistada Euroopa Kohtul tegemast otsust selliste eelotsuse küsimuste kohta nagu need, mille on tõstatanud eelotsusetaotluse esitanud kohus, ning välistada võimalus, et liikmesriigi kohus saaks tulevikus analoogseid küsimusi uuesti esitada. Sellega seoses täpsustas Euroopa Kohus, et seda, kas käesoleval juhul on nii, tuleb hinnata eelotsusetaotluse esitanud kohtul, võttes arvesse kõiki asjakohaseid tegureid ja eelkõige konteksti, milles Poola seadusandja need muudatused vastu võttis.

Edasi märkis Euroopa Kohus, et sedalaadi seadusandlikud muudatused võivad olla vastuolus ka ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus liikmesriikidele ette nähtud kohustusega kehtestada vajalikud õiguskaitsevahendid, millega tagataks õigussubjektidele, et austatakse nende õigust tõhusale kohtulikule kaitsele liidu õigusega hõlmatud valdkondades. Nii on see juhul, kui ilmneb – mida tuleb kõigi asjasse puutuvate asjaolude põhjal hinnata samuti eelotsusetaotluse esitanud kohtul –, et need muudatused võivad äratada õigussubjektides põhjendatud kahtlusi, kas kohtute nõukoja resolutsioonide alusel ametikohale nimetatud kohtunikud on väliste tegurite haardeulatusest, eriti seadusandliku ja täitevvõimu otsese või kaudse mõju alt väljas ja kas nad on vastanduvate huvide suhtes neutraalsed. Need muudatused võivad järelikult viia selleni, et kõnealused kohtunikud ei tundu enam sõltumatud ega erapooletud, mis võib nõrgendada usaldust, mida kohtud peavad õigussubjektidele demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis sisendama.

Seda järelust tehes juhtis Euroopa Kohus tähelepanu sellele, et liidu õiguses nõutavad sõltumatuse ja erapooletuse tagatised eeldavad kohtunike ametisse nimetamist reguleerivate sätete olemasolu. Lisaks toonitas Euroopa Kohus kohtute nõukoja määravat rolli kõrgeima kohtu kohtuniku ametikohale nimetamise protsessis, kuna kohtute nõukoja tehtav ettepanek on *sine qua non*-tingimus, et kandidaati saaks seejärel ametisse nimetada. See, kui sõltumatu kohtute nõukoda Poola seadusandlikust ja täidesaatvast võimust on, võib seega olla asjakohane, kui hinnatakse, kas tema valitud kohtunikud vastavad sõltumatuse ja erapooletuse nõuetele. Peale selle märkis Euroopa Kohus, et olukord, kus liikmesriigi kõrgeima kohtu kohtuniku ametikohale nimetamise protsessis võib kohtuliku kaitse saamise võimalus puududa, võib osutuda probleemseks, kui kõik kõnealuse konteksti olulised asjaolud, mis on sellisele protsessile asjaomases liikmesriigis omased, võivad tekitada õigussubjektidel süsteemseid kahtlusi sellise protsessi tulemusel ametisse nimetatud kohtunike sõltumatuses ja erapooletuses. Sellega seoses täpsustas Euroopa Kohus, et kui eelotsusetaotluse esitanud kohus peaks kõigi oma eelotsusetaotluses viidatud asjakohaste asjaolude põhjal, eriti seadusandlike muudatuste põhjal, mis on kohtute nõukoja liikmete määramise protsessi viimasel ajal mõjutanud, jõudma järeldusele, et kohtute nõukoda ei anna piisavaid sõltumatuse tagatisi, siis on valimata jäänud kandidaatide võimalus kohtusse pöörduda vajalik selleks, et aidata kaitsta asjaomaste kohtunike ametisse nimetamise protsessi otsese ja kaudse mõju eest ning kokkuvõttes vältida eelkirjeldatud kahtluste tekkimist.

Lõpuks leidis Euroopa Kohus, et kui eelotsusetaotluse esitanud kohus jõuab järeldusele, et 2019. aasta seadusandlike muudatuste vastuvõtmisega rikuti liidu õigust, siis liidu õiguse esimuse põhimõtte kohaselt on eelotsusetaotluse esitanud kohtul kohustus jätta kõnealused muudatused kohaldamata, olgu need siis seadusandlikud või põhiseadusest tulenevad, ning kasutada jätkuvalt pädevust lahendada need kohtuasjad, mis on talle esitatud enne nende muudatuste tegemist.

Teisena leidis Euroopa Kohus, et niisugused seadusandlikud muudatused nagu need, mis tehti Poolas 2018. aastal, on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga vastuolus, kui ilmneb, et need võivad äratada õigussubjektides põhjendatud kahtlusi selle suhtes, kas ametisse nimetatud kohtunikud on väljaspool väliste tegurite haardeulatust ja kas nad on vastanduvate huvide suhtes neutraalsed, ning järelkult viia selleni, et kõnealused kohtunikud ei tundu enam sõltumatud või erapooletud, mis võib nõrgendada usaldust, mida kohtud peavad õigussubjektidele demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis sisendama.

Küsimus, kas käesolevas asjas on tegemist sellise olukorraga, tuleb lõpuks lahendada eelotsusetaotluse esitanud kohtul. Kaalutluste kohta, mida eelotsusetaotluse esitanud kohus peab sellega seoses arvesse võtma, rõhutas Euroopa Kohus, et riigisisised õigusnormid, mis puudutavad õiguskaitsevahendit liikmesriigi kõrgeima kohtu kohtuniku ametikohale nimetamise menetluse kontekstis, võivad osutada liidu õigusest tulenevate nõuete aspektist problemaatiliseks, kui need riigisisised õigusnormid kaotavad seni kehtinud õiguskaitsevahendi toime. Euroopa Kohus märkis aga esiteks, et 2018. aasta seadusandlike muudatuste tagajärjel puudub kõnealusel kaebusel nüüd igasugune tegelik toime ning see pakub õiguskaitset üksnes näiliselt. Teiseks rõhutas ta, et käesoleval juhul tuleb arvesse võtta ka sama konteksti asjaolusid, mis on seotud kõigi teiste reformidega, mis on kõrgeimat kohut ja kohtute nõukoda hiljuti mõjutanud. Sellega seoses tõi ta lisaks eespool mainitud kahtlustele kohtute nõukoja sõltumatuse suhtes esile ka asjaolu, et 2018. aasta seadusandlikud muudatused viidi sisse väga vähe aega enne seda, kui kohtute nõukojal oma uues koosseisus paluti võtta seisukoht selliste kandidaatide suhtes nagu kaebuse esitajad, et täita arvukad kõrgeima kohtu kohtunike ametikohad, mis olid kõrgeimat kohut käsitleva seaduse mitme eri muudatuse jõustumise tulemusel vabanenuks kuulutatud või olid uued ametikohad.

Lõpuks täpsustas Euroopa Kohus, et kui eelotsusetaotluse esitanud kohus jõuab järeldusele, et 2018. aasta seadusandlikud muudatused rikuvad liidu õigust, peab ta liidu õiguse esimuse põhimõtte alusel jätma need muudatused kohaldamata ja selle asemel kohaldama varem kehtinud riigisiseseid sätteid, tehes viimati nimetatud sätetes ette nähtud kontrolli ise.

20. aprilli 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) Repubblika (C-896/19, [EU:C:2021:311](#))

Eelotsusetaotlus – ELL artikkel 2 – Euroopa Liidu väärtused – Õigusriik – ELL artikkel 49 – Liiduga ühinemine – Liidu väärtuste kaitsetaseme tagasilanguse puudumine – Tõhus kohtulik kaitse – ELL artikkel 19 – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Kohaldamisala – Liikmesriigi kohtute

sõltumatus – Ametisse nimetamise menetlus – Peaministri pädevus – Kohtunike ametisse nimetamise komitee kaasamine

Repubblika on ühendus, kelle eesmärk on edendada Maltal õiguskaitset ja õigusriiki. Ta esitas pärast seda, kui 2019. aasta aprillis olid ametisse nimetatud uued kohtunikud, Prim'Awla tal-Qorti Ċivili – Ġurisdizzjoni Kostituzzjonalile (tsiviilkohtu esimene kolleegium, mis on kokku tulnud põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuna, Malta), *actio popularis*'e muu hulgas Malta kohtunike ametisse nimetamise menetluse peale sellisena, nagu see on reguleeritud põhiseaduses²⁸. Vaidlusalused põhiseaduse sätted, mis olid jäänud muutumatuks alates nende vastuvõtmisest 1964. aastal kuni 2016. aastal toimunud põhiseaduse reformini, andsid Il-Prim Ministrule (Malta peaminister) pädevuse esitada vabariigi presidendile kandidaadi kohtuniku ametikohale. Praktikas oli peaministril seega Malta kohtunike ametisse nimetamisel otsustuspädevus, mis Republika sõnul äratas kahtlusi nende kohtunike sõltumatuse suhtes. Kandidaadid pidid siiski vastama teatavatele tingimustele, mis olid ette nähtud ka põhiseaduses, ja 2016. aasta reformiga moodustati kohtunike ametisse nimetamise komitee, kelle ülesanne on hinnata kandidaate ja anda peaministrile arvamus.

Niisuguses kontekstis otsustas põhikohtuasja lahendav kohus küsida Euroopa Kohtult, kas Malta kohtunike ametisse nimetamise süsteem on liidu õigusega ja täpsemalt ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikliga 47 kooskõlas. Mäletatavasti kohustab ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik liikmesriike nägema liidu õigusega hõlmatud valdkondades ette tulemusliku õiguskaitse tagamiseks vajaliku kaebeõiguse ja harta artikliga 47 on õigus tõhusale õiguskaitsevahendile tagatud igale õigussubjektile, kes tugineb konkreetsetes valdkonnas liidu õigusest tulenevale õigusele.

Euroopa Kohtu suurkoda leidis, et niisugused riigisisised põhiseadusnormid nagu Malta sätted, mis reguleerivad kohtunike ametisse nimetamist, ei ole liidu õigusega vastuolus. Nimelt ei paista, et need normid võiks viia selleni, et kõnealused kohtunikud ei tundu enam sõltumatud või erapooletud, mis õõnestaks usaldust, mida kohtud peavad õigussubjektidele demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis sisendama.

Kõigepealt otsustas Euroopa Kohus, et ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik kuulub kõnealuses kohtuasjas kohaldamisele, sest kaebuses on tõstatatud kahtlus, kas liidu õiguse kohaldamise ja tõlgendamise küsimusi lahendavate kohtunike sõltumatust reguleerivad riigisisised normid on kooskõlas liidu õigusega, ja väidetud, et vaidlusalused normid võivad kahjustada nende kohtunike sõltumatust. Harta artikli 47 kohta märkis Euroopa Kohus, et ehkki see ei ole iseenesest kohaldatav²⁹, sest Republika ei tugine liidu õigusest tulenevale subjektiivsele õigusele, tuleb seda artiklit siiski ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tõlgendamisel arvesse võtta.

²⁸ Malta põhiseaduse artiklid 96, 96A ja 100.

²⁹ Vastavalt harta artikli 51 lõikele 1.

Järgmiseks otsustas Euroopa Kohus, et riigisisised õigusnormid, mis annavad peaministrile kohtunike ametisse nimetamise menetluses otsustuspädevuse, ent milles on ühtlasi ette nähtud, et sellesse menetlusse sekkub sõltumatu organ, kelle ülesanne on eeskätt hinnata kohtuniku ametikohale kandideerijaid ja anda peaministrile arvamus, ei ole ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga vastuolus.

Niisugust järeldust tehes rõhutas Euroopa Kohus esiteks üldiselt, et tõhusa kohtuliku kaitse nõuete hulgas, millele peavad vastama riigisisised kohtud, kes võivad otsustada liidu õiguse kohaldamise ja tõlgendamise üle, on kohtute sõltumatus põhjaneva tähtsusega, iseäranis liidu õiguskorra jaoks, ja seda erinevatel põhjustel. Nimelt on see eriti oluline ETL artiklis 267 ette nähtud eelotsusetaotluste mehhanismi nõuetekohase toimimise seisukohast, sest selle mehhanismi saab käivitada üksnes sõltumatu instants. Lisaks on see oluline osa harta artikliga 47 tagatud põhiõigusest tõhusale kohtulikule kaitsele ja õiglasele kohtulikule arutamisele.

Edasi viitas Euroopa Kohus oma hiljutisele kohtupraktikale³⁰, kus ta on täpsustanud kohtunike sõltumatuse ja erapooletuse tagatise, mis on liidu õiguse kohaselt nõutavad. Need tagatised eeldavad muu hulgas selliste normide olemasolu, mis võimaldavad ümber lükata õigussubjektide igasuguse põhjendatud kahtluse selle suhtes, kas kohtunikud on välis- te tegurite haardeulatusest, eriti seadusandliku ja täitevvõimu otsese või kaudse mõju alt väljas ja kas nad on vastanduvate huvide suhtes neutraalsed.

Viimaks toonitas Euroopa Kohus, et ELL artikli 49 kohaselt ühendab liit riike, kes on vabalt ja vabatahtlikult omaks võtnud ELL artiklis 2 nimetatud ühised väärtused – nagu õigusriik –, austavad neid väärtusi ning võtavad endale kohustuse neid edendada. Liikmesriik ei või seega oma õigusnorme, eriti kohtukorraldust reguleerivaid norme, muuta viisil, mis nõrgendaks õigusriigi väärtuse kaitset – selle väärtuse kaitset, mida on konkreetselt väljendatud eeskätt ELL artiklis 19. Sellest vaatenurgast peavad liikmesriigid hoiduma vastu võtmast norme, mis võiksid vähendada kohtu sõltumatust.

Pärast eelkirjeldatud täpsustusi märkis Euroopa Kohus esiteks, et kohtunike ametisse nimetamise komitee loomine 2016. aastal on Malta kohtunike sõltumatuse tagatise hoopis tugevdanud võrreldes olukorraga, mis tulenes neist põhiseaduse sätetest, mis olid jõus Malta Euroopa Liiduga ühinemise ajal. Selle kohta tõdes Euroopa Kohus, et põhimõtteliselt võib niisuguse organi sekkumine aidata kohtunike ametisse nimetamise protsessi objektiivsemaks muuta, seades piirid peaministri tegutsemisruumile selles valdkonnas antud pädevuse teostamisel, kuid tingimusel, et see organ on ise piisavalt sõltumatu. Kõnealusel juhul täheldas Euroopa Kohus, et on terve hulk norme, mis paistavad suutvat sellise sõltumatuse tagada.

³⁰ Vt näiteks 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982) ja 2. märtsi 2021. aasta kohtuotsus A.B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, EU:C:2021:153), mida on tutvustatud käesolevas alajaotuses.

Teiseks rõhutas Euroopa Kohus, et kuigi peaministril on kohtunike ametisse nimetamisel teatav pädevus, piiravad selle pädevuse teostamist siiski põhiseaduse kohased töökogemuse tingimused, mida kohtunikukandidaadid peavad täitma. Lisaks, kuigi peaminister võib otsustada esitada vabariigi presidendile ametisse nimetamiseks kandidaadi, keda kohtunike ametisse nimetamise komitee ei ole välja pakkunud, on ta sellisel juhul siiski kohustatud tegema oma põhjendused teatavaks, sealhulgas seadusandlikule võimule. Euroopa Kohus asus seisukohale, et kui peaminister teostab seda pädevust vaid erandjuhtudel ning järgib rangelt ja tegelikult põhjendamiskohustust, ei tekita see pädevus põhjendatud kahtlusi valitud kandidaatide sõltumatuse suhtes.

6. oktoobri 2021. aasta otsus (suurkoda) W. Ż. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine) (C-487/19, [EU:C:2021:798](#))

Eelotsusetaotlus – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Ametist tagandamise keelu põhimõte ja kohtunike sõltumatuse põhimõtte – Üldkohtu kohtuniku ilma nõusolekuta üleviimine – Hagi – Sąd Najwyższy (Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych) (Poola kõrgeim kohus (erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium)) kohtuniku tehtud vastuvõetamatuse määrus – Kohtunik, kelle nimetas Poola Vabariigi president ametisse riikliku kohtute nõukoja resolutsiooni alusel vaatamata kohtumäärusele, millega peatati selle resolutsiooni täitmine kuni Euroopa Kohtu eelotsuse tegemiseni – Kohtunik, kes ei kujuta endast sõltumatut, erapooletut ja seaduse alusel moodustatud kohut – Liidu õiguse esimene – Võimalus käsitada sellist vastuvõetamatuse määrust õigustühisena

2018. aasta augustis viidi Poolas asuva regionaalse kohtu kohtunik W. Ż. ilma tema nõusolekuta kohtu sellest kojast, kuhu ta oli määratud, sama kohtu teise kotta üle. Ta esitas selle üleviimise peale kaebuse Krajowa Rada Sądownictwale (riiklik kohtute nõukoda, Poola) (edaspidi „kohtute nõukoda“), kes leidis oma resolutsioonis, et otsuse tegemise vajadus on ära langenud. W. Ż. vaidlustas selle resolutsiooni 2018. aasta novembris Sąd Najwyższys (Poola kõrgeim kohus), paludes ühtlasi taandada kõik kohtunikud tema kaebust arutama pidavas kolleegiumis, nimelt Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznychis (erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium, Poola). Ta oli seisukohal, et selle koja liikmed ei paku nende ametisse nimetamise korda arvestades nõutavaid sõltumatuse ja erapooletuse tagatise.

Sellega seoses märkis Sąd Najwyższy (Izba Cywilna) (Poola kõrgeima kohtu tsiviilkolleegium), kes pidi selle taandamistaotluse üle otsustama, oma eelotsusetaotluses, et Naczelny Sąd Administracyjny (Poola kõrgeim halduskohus) on esitatud kaebusi kohtute nõukoja resolutsiooni nr 331/2018 peale, milles pakuti vabariigi presidendile välja erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumi uute kohtunike nimekirja. Kuigi viimati nimetatud kohus peatas selle resolutsiooni täitmise, nimetas vabariigi president mõned selles resolutsioonis esitatud kandidaadid siiski selle kontrollikolleegiumi kohtuniku ametikohadele.

Hoolimata sellest, et esiteks oli see menetlus 2019. aasta märtsis Poola kõrgeimas halduskohtus endiselt pooleli ja teiseks oli viimati nimetatud kohus esitanud Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse kohtute nõukoja teise resolutsiooni kohta, millega oli vabariigi presidendile välja pakutud Poola kõrgeima kohtu kohtunike kandidaatide nimekiri,³¹ nimetati resolutsiooni nr 331/2018 alusel erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumisse ametisse uus kohtunik. See uus kohtunik tegi ilma kohtutoimikuta ja ilma W. Żi ära kuulamata ainuisikuliselt kohtumääruse (edaspidi „vaidlusalune kohtumäärus“), millega jättis vastuvõetamatuse tõttu läbi vaatamata tema kaebuse kohtute nõukoja resolutsiooni peale, milles tuvastati, et otsuse tegemise vajadus on ära langenud.

Eelotsusetaotluse esitanud kohus palus Euroopa Kohtul selgitada, kas sellistel tingimustel ametisse nimetatud kohtunik kujutab endast sõltumatut, erapooletut ja seaduse alusel moodustatud kohut, eriti ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tähenduses, ning palus täpsustada, kuidas mõjutab vaidlusalust kohtumäärust see, kui peaks tuvastatama, et nimetatud kohtunikku selliseks kvalifitseerida ei saa.

Suurkoja otsuses sõnastas Euroopa Kohus seisukoha asjaolude kohta, mida liikmesriigi kohus peab arvesse võtma selleks, et kindlaks teha, kas kohtuniku ametisse nimetamise menetluses on esinenud rikkumisi, mille tõttu ei saa kohtunikku pidada ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tähenduses seaduse alusel moodustatud sõltumatuks ja erapooletuks kohtuks, ning tagajärgede kohta, mida liidu õiguse esimuse põhimõtte toob sellisel juhul kaasa niisuguse kohtuniku tehtud otsusele, nagu seda on vaidlusalune kohtumäärus.

Euroopa Kohus tõdes muu hulgas, et kontrollikolleegiumi kohtuniku ametisse nimetamine, millega rikuti Poola kõrgeima halduskohtu lõplikku otsust peatada kohtute nõukoja resolutsiooni nr 331/2018 kohaldamine, ilma et oleks oodatud ära Euroopa Kohtu otsust kohtuasjas A. B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18)³², kahjustas ELTL artikliga 267 kehtestatud eelotsusemenetluse süsteemi tõhusust. Olukorras, kus kõnealune ametisse nimetamine oli toimunud, võis Euroopa Kohtult oodatav vastus selles kohtuasjas kaasa tuua selle, et Poola kõrgeim halduskohus peab vajaduse korral tühistama kohtute nõukoja resolutsiooni nr 331/2018 tervikuna.

Seoses muude kontrollikolleegiumi kohtuniku ametisse nimetamise asjaoludega märkis Euroopa Kohus ka, et ta on hiljuti otsustanud, et teatavad eelotsusetaotluse esitanud kohtu mainitud asjaolud, mis on seotud 2017. aasta muudatustega kohtute nõukoja koosseisus, võivad äratada põhjendatud kahtlusi, eriti kohtute nõukoja sõltumatuse suhtes.³³ Lisaks nimetati see kohtunik ametisse ja tehti vaidlusalune kohtumäärus hoolimata sellest, et eelotsusetaotluse esitanud kohtule oli esitatud taotlus taandada kõik kohtunikud, kes sel ajal kontrollikolleegiumis ametis olid.

³¹ Nimelt kohtuasjas, milles tehti 2. märtsi 2021. aasta kohtuotsus A. B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, EU:C:2021:153), mida on tutvustatud käesolevas alajaotuses.

³² Seda kohtuotsust on tutvustatud käesolevas alajaotuses.

³³ Vt selle kohta 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596), punktid 104–108, mida on tutvustatud alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“.

Kui eelotsusetaotluse esitanud kohtu lõpphinnangust ei tulene teisiti, võib eelkirjeldatud asjaolude kogum viia järeldusele, et kontrollikolleegiumi kohtuniku ametisse nimetamisel rikuti ilmselgelt alusnorme, mis reguleerivad Poola kõrgeima kohtu kohtunike ametisse nimetamist. Samadel asjaoludel võib eelotsusetaotluse esitanud kohus jõuda ka järeldusele, et tingimused, milles kõnealune ametisse nimetamine toimus, on seadnud ohtu selle ametisse nimetamise menetluse tulemuse usaldusväärsuse, andes oma panuse sellesse, et õigussubjektidel tekiks põhjendatud kahtlusi ning et kontrollikolleegiumi kohtunik ei tunduks enam sõltumatu või erapooletu, mis võib nõrgendada usaldust, mida kohtusüsteem peab õigussubjektidele demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis sisendama.

Seetõttu otsustas Euroopa Kohus, et vastavalt ELL artikli 19 lõike 1 teisele lõigule ja liidu õiguse esimuse põhimõttele peab liikmesriigi kohus, kellele on esitatud selline taandamisetaotlus nagu põhikohtuasjas, liidu õiguse esimuse tagamiseks käsitama vaidlusaluse kohtumääruse taolist määrust õigustühisena – juhul kui selline tagajärg on kõnealust menetluslikku olukorda arvestades vältimatu –, kui tingimuste ja asjaolude kogumist, milles leidis aset selle määruse teinud kohtuniku ametisse nimetamise menetlus, selgub, et see kohtunik ei ole seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus kõnealuse sätte tähenduses.

22. märtsi 2022. aasta kohtuotsus (suurkoda) Prokurator Generalny jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegium – ametisse nimetamine) (C-508/19, [EU:C:2022:201](#))

Eelotsusetaotlus – ELTL artikkel 267 – Taotletud tõlgenduse vajalikkus eelotsusetaotluse esitanud kohtu otsuse tegemiseks – Mõiste – Üldkohtu kohtuniku suhtes algatatud distsiplinaarmenetlus – Selle menetluse läbiviimiseks pädeva distsiplinaarkohtu määramine Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) distsiplinaarkolleegiumi esimehe poolt – Tsiviilhagi, milles palutakse tuvastada, et distsiplinaarkolleegiumi esimehe ja kõrgeima kohtu vahel puudub teenistussuhe – Eelotsusetaotluse esitanud kohtu pädevuse puudumine kontrollida kõrgeima kohtu kohtuniku ametisse nimetamise kehtivust ja sellise hagi vastuvõetamatus riigisisese õiguse alusel – Eelotsusetaotluse vastuvõetamatus

2019. aasta jaanuaris algatati Sąd Rejonowy w P. (P. rajoonikohus, Poola) kohtuniku M. Fi vastu distsiplinaarmenetlus väidetavate viivituste tõttu talle lahendada antud kohtuasjade menetlemisel. J. M. kui Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) esimees, kes juhib selle kohtu distsiplinaarkolleegiumi tööd, määras seda vaidlust menetlema Sąd Dyscyplinarny przy Sądzie Apelacyjnym w [...] ([...] apellatsioonikohtu juures tegutsev distsiplinaarkohus, Poola).

M. F., kes leidis, et J. Mi ametisse nimetamisel sellesse distsiplinaarkolleegiumi oli toime pandud mitu rikkumist, esitas kõrgeimale kohtule hagi, milles palus tuvastada, et J. Mi ja selle kohtu vahel puudub teenistussuhe, ning ühtlasi palus ta samal kohtul peatada M. Fi suhtes toimuva distsiplinaarmenetluse. Neid nõudeid määrati läbi vaatama üks kõrgeima kohtu kolleegiume, Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (töövaidluste ja sotsiaalkindlustuse kolleegium; edaspidi „eelotsusetaotluse esitanud kohus“).

Eelotsusetaotluse esitanud kohus tõdes kõigepealt, et kohtuniku mandaat väljendab õigussuhet, mida reguleerib avalik õigus, mitte tsiviilõigus, mistõttu ei kuulu selline hagi, nagu on kõne all põhikohtuasjas, tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaldamisalasse, kuid seejärel tekkis tal siiski küsimus, kas liidu õiguses tunnustatud tõhusa kohtuliku kaitses põhimõte ja ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga liikmesriikidele pandud kohustus tagada, et nende õiguskorras tegutsevad kohtud, kes võivad teha lahendi liidu õigusega hõlmatud valdkondades, vastaksid sellest põhimõttest tulenevatele nõuetele, eelkõige nõuetele, et nad oleks sõltumatud, erapooletud ja moodustatud seaduse alusel, annavad eelotsusetaotluse esitanud kohtule pädevuse – mida tal Poola õiguse alusel ei ole – tuvastada põhikohtuasjas, et kostjal puudub kohtuniku mandaat.

Selle eelotsusetaotluse tunnistas Euroopa Kohus oma suurkoja otsusega vastuvõetamatuks. Ta rõhutas sellega seoses, et kuigi Euroopa Kohtule ELTL artikliga 267 pandud ülesanne on anda igale liidu kohtule liidu õiguse tõlgendamiseks juhised, mida see kohus vajab tema menetluses olevate tegelike vaidluste lahendamiseks, väljuvad käesolevas eelotsusetaotluses Euroopa Kohtule esitatud küsimused selle ülesande piirest.

Euroopa Kohus tuletas meelde, et liikmesriigi kohtu esitatud küsimused peavad olema objektiivselt vajalikud, et lahendada tema menetluses olev kohtuasi, ning et ELTL artiklis 267 ette nähtud koostöö Euroopa Kohtu ja liikmesriikide kohtute vahel eeldab põhimõtteliselt, et eelotsusetaotluse esitanud kohtul on pädevus lahendada põhikohtuasja, selleks et seda ei peetaks puhthüpoteetiliseks. Kuigi Euroopa Kohus oli varem nõustunud, et teatavatel erandlikel asjaoludel võib olla teisiti, ei saanud ta käesolevas asjas sellist lahendust kasutada.

Esiteks rõhutas nimelt ka eelotsusetaotluse esitanud kohus ise, et kui talle on esitatud hagi õigussuhte puudumise tuvastamise nõudes, ei ole tal riigisisese õiguse alusel pädevust, mis võimaldaks tal vaidlusaluse ametisse nimetamise akti õiguspärasuse üle otsustada.

Teiseks ei ole M. Fi esitatud hagi eesmärk tegelikult mitte niivõrd seada kahtluse alla J. Mi ja kõrgeima kohtu vahelise teenistussuhte olemasolu või sellest suhtest tulenevaid õigusi ja kohustusi, vaid pigem vaidlustada otsus, millega J. M. määras distsiplinaarkohtu pädevaks lahendama M. Fi suhtes algatatud distsiplinaarasja, mille menetluse ta pealegi on palunud eelotsusetaotluse esitanud kohtul esialgse õiguskaitse korras peatada. Järelikult on Euroopa Kohtule esitatud küsimused olemuslikult seotud põhikohtuasjast erineva vaidlusega, mille suhtes on põhikohtuasi üksnes aktsessoorne. Neile küsimustele vastamiseks peaks Euroopa Kohus seega võtma arvesse pigem selle teise kohtuvaidluse asjaolusid, selle asemel et piirduda põhikohtuasja asjaoludega, nagu nõuab ELTL artikkel 267.

Kolmandaks märkis Euroopa Kohus, et olukorras, kus M. Fil ei olnud õigust esitada kaebust otse J. Mi nimetamise peale kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi esimeheks või J. Mi akti peale, millega määrati seda kohtuvaidlust läbi vaatama distsiplinaarkohus, oleks M. F. saanud esitada distsiplinaarkohtus vastuväite, et sellest määramisaktist tulenevalt

võidakse rikkuda tema õigust vaidluse lahendamisele seaduse alusel moodustatud sõltumatus ja erapooletus kohtus. Veel tuletas Euroopa Kohus sellega seoses meelde, et ta on juba varem otsustanud, et üldkohtute seaduse sätted, millega on kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi esimehele antud kaalutusõigus määrata distsiplinaarkohus selleks kohtuks, kellel on pädevus lahendada üldkohtute kohtunike suhtes algatatud distsiplinaarasju, ei vasta ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevale nõudele, mille kohaselt peab selliseid kohtuasju saama läbi vaadata „seaduse alusel moodustatud“ kohus.³⁴ Kuna viimati nimetatud sättest selline nõue tuleneb, siis tuleb seda sätet pidada ka vahetu õigusmõjuga sätteks, mistõttu kohustab liidu õiguse esimese põhimõtte niimoodi määratud distsiplinaarkohut jätkma kohaldamata riigisiseseid sätteid, mille alusel see määramine toimus, ning sellest tulenevalt asuma seisukohale, et ta ei ole pädev talle esitatud vaidlust lahendama.

Neljandaks tõdes Euroopa Kohus, et käesoleval juhul on põhikohtuasjas esitatud hagi eesmärk sisuliselt saavutada see, et J. Mi nimetamine kohtuniku ametikohale tunnistataks kehtetuks *erga omnes*, kuigi riigisisene õigus ei anna ega ole kunagi andnud kõigile õigussubjektidele õigust vaidlustada kohtunike ametisse nimetamist otsese kaebusega sellise ametisse nimetamise tühistamise või kehtetuks tunnistamise nõudes.

29. märtsi 2022. aasta kohtuotsus (suurkoda) Getin Noble Bank (C-132/20, [EU:C:2022:235](#))

Eelotsusetaotlus – Vastuvõetavus – ETL artikkel 267 – Mõiste „kohus“ – ELL artikli 19 lõige 1 – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse – Kohtunike sõltumatusse põhimõtte – Seaduse alusel moodustatud kohus – Kohus, mille ühe liikme nimetas esimest korda kohtuniku kohale mittedemokraatliku režiimi täitevõimuorgan – Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola) toimimine – Selle nõukoja moodustamise seaduse vastuolu põhiseadusega – Võimalus kvalifitseerida nõukoda erapooletuks ja sõltumatuks kohtuks liidu õiguse tähenduses

2017. aastal pöördus mitu tarbijat Poolas pädevasse regionaalsesse kohtusse hagiga, mis puudutas pangaga Getin Noble Bank sõlmitud krediidilepingus sisalduva tingimuse väidetavat ebaõiglust. Kuna hagejate nõudeid ei rahuldatud täielikult ei esimeses kohtuastmes ega apellatsiooniasutuses, esitasid nad kassatsioonkaebuse Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus), kes esitas eelotsusetaotluse.

See kohus oli talle esitatud kassatsioonkaebuse vastuvõetavuse analüüsimisel vastavalt riigisisesele õigusele kohustatud kontrollima edasikaevatud kohtuotsuse teinud kohtukoosseisu õiguspärasust. Selles kontekstis tekkis kohtunikul, kes moodustas üheliikmelise kohtukoosseisu, küsimus, kas apellatsioonikohtu koosseis oli liidu õigusega kooskõlas. Tema hinnangul võib apellatsioonikohtu koosseisu kuulunud kolme kohtuniku sõltumatu-

³⁴ 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, punkt 176), mida on tutvustatud alajaotuses I.2 „Sõltumatute riigisiseste kohtute õigus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus“ ja alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“.

se ja erapooletuse nende kohtunikuametisse nimetamisega seotud asjaolude tõttu kahtluse alla seada.

Sellega pidas eelotsusetaotluse esitanud kohus silmas esiteks asjaolu, et ühe kohtuniku (FO) esmakordne nimetamine sellisele ametikohale tulenes otsusest, mille oli vastu võtnud Poolas enne Euroopa Liiduga ühinemist valitsenud mittedemokraatliku režiimi organ, ning et ta jäi sellele ametikohale pärast režiimi lõppu, andmata uut vannet ja tuginedes staažile, mis oli tal kogunenud siis, kui režiim veel püsis.³⁵ Teiseks olid asjaomased kohtunikud apellatsioonikohtusse ametisse nimetatud Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola; edaspidi „kohtute nõukoda“) ettepaneku alusel – üks 1998. aastal, mil selle organi resolutsioone ei põhjendatud ega saanud kohtus vaidlustada, ja ülejäänud kaks 2012. ja 2015. aastal ehk ajal, mil Trybunał Konstytucyjny (Poola konstitutsiooni kohus) hinnangul ei toiminud kohtute nõukoda läbipaistvalt ja tema koosseis oli põhiseadusega vastuolus.

Euroopa Kohtu suurkoda leidis oma otsuses sisuliselt, et õigussubjektidele liidu õigusest tulenevate õiguste tõhusa kohtuliku kaitse põhimõtet³⁶ tuleb tõlgendada nii, et nõuetele mittevastavused, millele eelotsusetaotluse esitanud kohus kõnealuste apellatsioonikohtu kohtunike puhul viitas, ei ole iseenesest sellised, mis võiksid äratada õigussubjektides põhjendatud ja tõsiseid kahtlusi nende kohtunike sõltumatuse ja erapooletuse suhtes ja seada seega kahtluse alla, kas kohtukoosseis, millesse nad kuuluvad, on sõltumatu, erapooletu ja seaduse alusel moodustatud kohus.

Sissejuhatuseks lükkas Euroopa Kohus tagasi vastuvõetamatuse vastuväite, mille kohaselt ei olevat Poola kõrgeima kohtu kohtunikul, kes ainuisikuliselt analüüsis sellele kohtule esitatud kassatsioonkaebuse vastuvõetavust, olnud pädevust Euroopa Kohtule eelotsuse küsimusi esitada, arvestades tema enda ametisse nimetamisel toime pandud rikkumisi, mis seavad kahtluse alla tema sõltumatuse ja erapooletuse. Nimelt, kui eelotsusetaotlus pärineb liikmesriigi kohtult, tuleb eeldada, et see vastab Euroopa Kohtu seatud nõuetele, mille täitmisel seda saab ELTL artikli 267 tähenduses kohtuks pidada. Sellise eelduse saab siiski ümber lükata, kui riigisisese või rahvusvahelise kohtu jõustunud lahend viib järeldusele, et kohtunik, kes kujutab endast eelotsusetaotluse esitanud kohut, ei ole käsitatav sõltumatu, erapooletu ja seaduse alusel moodustatud kohtuna. Kuna Euroopa Kohtu käsituses ei olnud andmeid, mis oleksid võimaldanud sellise eelduse ümber lükata, oli eelotsusetaotlus seega vastuvõetav.

Seejärel analüüsis Euroopa Kohus kaht esitatud küsimuste rühma.

Esimese rühma küsimustega palus eelotsusetaotluse esitanud kohus selgitada, kas ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu ja harta artikliga 47 on vastuolus, kui liikmesriigi kohtu koosseis, millesse kuulub selline kohtunik nagu FO, kes alustas oma karjääri kohtunikuna

³⁵ Edaspidi kasutatakse selle kohta väljendit „ühinemisest varasemad asjaolud“.

³⁶ ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus viidatud põhimõte, mis on sätestatud harta artiklis 47 ja nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiivis 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes (EÜT 1993, L 95, lk 29; ELT eriväljaanne 15/02, lk 288). Selle direktiivi artikli 7 lõigetes 1 ja 2 on üle kinnitatud selliste tarbijate õigus tõhusale õiguskaitsevahendile, kes leiavad, et neile on selliste lepingutingimustega kahju tekitatud.

kommunistliku režiimi ajal ja jäeti sellele ametikohale ka pärast režiimi lõppu, kvalifitseeritakse sõltumatuks ja erapooletuks kohtuks.

Olles tunnistanud ennast pädevaks selle küsimuse üle otsustama,³⁷ täpsustas Euroopa Kohus, et kuigi kohtukorraldus liikmesriikides kuulub nende endi pädevusse, peavad nad selle pädevuse teostamisel täitma kohustusi, mis tulenevad neile liidu õigusest, sealhulgas kohustust tagada tõhusa kohtuliku kaitse põhimõtte järgimine.

Seoses sellega, milline mõju on ühinemisest varasematel asjaoludel – millele eelotsuse- taotluse esitanud kohus viitas selliste kohtunike nagu FO puhul – kohtuniku sõltumatusele ja erapooletusele, tuletas Euroopa Kohus meelde, et siis, kui Poola Euroopa Liiduga ühines, peeti tema kohtusüsteemi üldjoontes liidu õigusega kooskõlas olevaks. Lisaks ei andnud eelotsusetaotluse esitanud kohus konkreetseid selgitusi, mis oleks näidanud, kuidas FO esmakordse ametisse nimetamise tingimused võimaldaksid praegu teda lubamatult mõjutada. Asjaolusid, mis on seotud tema esmakordse ametisse nimetamisega, ei saa seega iseenesest pidada sellisteks, mis tekitavad õigussubjektidel põhjendatud ja tõsiseid kahtlusi selle kohtuniku sõltumatuse ja erapooletuse suhtes hilisemate õigusemõistmise ülesannete täitmisel.

Teise rühma küsimustega paluti selgitada, kas sisuliselt on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu ja harta artikliga 47 ning direktiivi 93/13 artikli 7 lõigetega 1 ja 2 vastuolus, kui liikmesriigi kohtu koosseis, millesse kuulub kohtunik, kes on esmakordselt kohtunikuametisse või hiljem kõrgemasse kohtusse nimetatud kas selle tulemusel, et tema kandidatuuri kohtuniku ametikohale on esitanud organ, mis on moodustatud õigusnormide alusel, mille liikmesriigi konstitutsioonikohus on hiljem põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistanud (edaspidi „esimene asjaolu“), või siis selle tulemusel, et tema kandidatuuri kohtuniku ametikohale on esitanud küll õiguspäraselt moodustatud organ, kuid menetluses, mis ei olnud ei läbipaistev ega avalik ja mida ei saa kohtus vaidlustada (edaspidi „teine asjaolu“), kvalifitseeritakse sõltumatuks, erapooletuks ja seaduse alusel moodustatud kohtuks.

Selle kohta märkis Euroopa Kohus, et iga viga, mis võib esineda kohtuniku ametisse nimetamise menetluses, ei pruugi tekitada kahtlust selle kohtuniku sõltumatuses ja erapooletuses.

Käsitletava juhu esimese asjaolu kohta märkis Euroopa Kohus, et kui konstitutsioonikohus tunnistas kõnealuse organi koosseisu põhiseadusega vastuolus olevaks sellisena, nagu see oli ajal, mil nimetati ametisse ülejäänud kaks kohtunikku peale FO, kes olid eelotsusetaotluse esitanud kohtusse edasikaevatud kohtuotsuse teinud kohtukoosseisus, ei võtnud konstitutsioonikohus seisukohta kohtute nõukoja sõltumatuse suhtes. Seega ei saa pelgalt selline põhiseadusega vastuolus olevaks tunnistamine üksi seada kahtluse alla selle organi sõltumatust ega tekitada õigussubjektidel kahtlusi asjaomaste kohtunike sõltuma-

³⁷ Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on Euroopa Kohus pädev tõlgendama liidu õigust ainult seoses selle kohaldamisega uues liikmesriigis alates selle riigi liiduga ühinemise kuupäevast. Kuigi kõnealusel juhul puudutas esitatud küsimus Poola liiduga ühinemisest varasemaid asjaolusid, oli see seotud olukorraga, mille kõik tagajärjed ei saabunud enne seda kuupäeva, sest enne ühinemist kohtunikuametisse nimetatud FO on praegu kohtunik ja täidab sellele staatusele vastavaid ülesandeid.

tuse suhtes välistest teguritest. Pealegi ei esitanud eelotsusetaotluse esitanud kohus mingeid konkreetseid andmeid, mis oleksid võinud selliste kahtluste esinemist tõendada.

Sama järeldus tuli teha ka teise asjaolu kohta. Nimelt ei näidanud eelotsusetaotlus, et kohtute nõukoda ei olnud Poola mittedemokraatliku režiimi lõpu järgses koosseisus täitev- ja seadusandlikust võimust sõltumatu.

Sellistel tingimustel ei saa nende kahe asjaoluga tõendada, et kohtunike ametisse nimetamist reguleerivaid alusnorme on rikutud. Kui nõuetele mittevastavused, millele on viidatud, ei tekita tegelikku ohtu, et täitevvõim võib rakendada kaalutlusõigust selle piire põhjendamatult ületades, ohustades kohtunike ametisse nimetamise protsessi tulemuse usaldusväärsust, siis ei ole liidu õigusega vastuolus, kui kohtukoosseis, millesse kuuluvad asjaomased kohtunikud, kvalifitseeritakse sõltumatuks, erapooletuks ja seaduse alusel moodustatud kohtuks.

9. jaanuari 2024. aasta kohtuotsus (suurkoda) G. jt (üldkohtu kohtunike ametisse nimetamine Poolas) (C-181/21 ja C-269/21, [EU:C:2024:1](#))

Eelotsusetaotlus – ETLT artikkel 267 – Eelotsusetaotluse esitanud kohtu võimalus võtta arvesse Euroopa Kohtu eelotsust – Taotletud tõlgenduse vajalikkus eelotsusetaotluse esitanud kohtu otsuse tegemiseks – Kohtunike sõltumatus – Üldkohtu kohtunike ametisse nimetamise tingimused – Võimalus vaidlustada kohtumäärus, millega lõplikult lahendati esialgse õiguskaitse taotlus – Võimalus kohtunik kohtukoosseisust välja arvata – Eelotsusetaotluste vastuvõetamatus

Euroopa Kohtu suurkoda tunnistas oma kohtuotsusega vastuvõetamatuks kaks eelotsusetaotlust, milles Poola kohtud küsisid, kas põhikohtuasjade kohtukoosseis on kooskõlas nõuetega, et kohus oleks liidu õiguse tähenduses seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus.

Esimeses kohtuasjas (C-181/21) pidi Sąd Okręgowy w Katowicach kolmest kohtunikust koosnev kohtukoosseis (Katowice regionaalne kohus, Poola) läbi vaatama määruskaebuse kohtumääruse peale, millega jäeti rahuldamata tarbija vastuväide makseettepaneku peale. Kohtuasja lahendav ettekandja-kohtunik avaldas kahtlust, kas see kohtukoosseis vastab kohtu mõistele, arvestades asjaolusid, mille juures A. Z., kes kuulus samuti sellesse kohtukoosseisu, oli Katowice regionaalsesse kohtusse kohtuniku ametisse nimetatud. Tema mure puudutas eelkõige sellises ametisse nimetamise menetluses osaleva Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola; edaspidi „kohtute nõukoda”³⁸) staatust ja toimimisviisi.

Kohtuasjas C-269/21 vaatas Sąd Okręgowy w Krakowie (Krakówi regionaalne kohus, Poola) kolmest kohtunikust koosnev kohtukoosseis läbi panga määruskaebuse kohtumääruse peale, millega sama kohus oli ainuisikulises koosseisus rahuldanud tarbijate esialgse õi-

³⁸ Pärast 2018. aastat moodustatud koosseisus.

guskaitse taotluse. See kolmest kohtunikust koosnev kohtukoosseis muutis vaidlustatud kohtumäärust, jättis esialgse õiguskaitse taotluse rahuldamata ja saatis kohtuasja tagasi ainuisikulisele kohtukoosseisule. Viimane kahtles, kas panga määruskaebuse lahendanud kohtukoosseis on liidu õigusega kooskõlas ja kas seega on selle kohtukoosseisu otsus kehtiv. Nimelt kuulus kolmest kohtunikust koosnevasse kohtukoosseisu kohtunik A. T., kes oli määratud 2021. aastal Krakówi regionaalsesse kohtusse menetluses, milles osales kohtute nõukoda.

Neil asjaoludel otsustasid ettekandja-kohtunik esimeses kohtuasjas ja ainuisikuline kohtukoosseis teises kohtuasjas pöörduda Euroopa Kohtusse eelotsuse küsimustega, milles nad palusid sisuliselt selgitada, kas arvestades A. Zi ja A. T. ametisse nimetamise erilisi asjaolusid, vastasid kohtukoosseisud, kuhu need kohtunikud kuulusid, nõuetele, millele liidu õiguse tähenduses seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus peab vastama, ning kas liidu õigusest³⁹ tuleneb kohustus jätta sellised kohtunikud kõnealuste kohtuasjade lahendamisele omal algatusel kõrvale.

Kõigepealt osutas Euroopa Kohus, et nii ELTL artikli 267 sõnastusest kui ka ülesehitusest tuleneb, et eelotsusemenetlus eeldab liikmesriigi kohtus tegelikult pooleli olevat menetlust, mille raames palutakse sellel kohtul teha otsus, milles saaks arvesse võtta eelotsust.⁴⁰

Seejärel märkis Euroopa Kohus, et kuigi tõsise kahtluse korral on iga kohus kohustatud kontrollima, kas tema koosseisu arvestades on ta seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus muu hulgas ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu mõttes, on samuti tõsi, et ELTL artikli 267 kohane vajadus Euroopa Kohtult eelotsust taotleda eeldab, et eelotsusetaotluse esitanud kohus võib üksi teha sellest tõlgendusest järeldused, hinnates selle abil, kas sama kohtukoosseisu teise kohtuniku ametisse nimetamine on õiguspärane, ja vajaduse korral viimase taandades.

Kohtuasjas C-181/21 eelotsusetaotluse esitanud kohtuniku puhul see nii ei olnud, kuna ei eelotsusetaotlusest ega Euroopa Kohtu käsutuses olevast toimikust ei nähtunud, et riigiseste õigusnormide kohaselt võiks kohtunik üksi seda teha. Kohtuasjas C-181/21 taotletud liidu õigusnormide tõlgendus ei vasta seega objektiivsele vajadusele, mis oleks seotud otsusega, mille eelotsusetaotluse esitanud kohtunik võiks põhikohtuasjas üksi teha.

Kohtuasja C-269/21 kohta märkis Euroopa Kohus, et eelotsusetaotluse esitanud kohus rõhutas ise, et kolmest kohtunikust koosneva kohtukoosseisu tehtud määrust, millega muudeti tema otsust ja jäeti asjaomaste tarbijate esitatud esialgse õiguskaitse taotlus rahuldamata, ei saa enam edasi kaevata ning see tuleb Poola õiguse alusel seega jõustunuks lugeda. Kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohus viitas õiguslikule ebakindlusele, mis kaasnes selle kohtumäärusega kahtluse tõttu, kas kohtumääruse teinud kohtukoosseis oli

³⁹ Vt ELL artikkel 2 ja artikli 19 lõige 1 koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 47.

⁴⁰ 22. märtsi 2022. aasta kohtuotsus Prokurator Generalny jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleeegium – ametisse nimetamine) (C-508/19, EU:C:2022:201, punkt 62 ja seal viidatud kohtupraktika), mida on tutvustatud samas alajaotuses.

õiguspärane, ei tuginenud see kohus siiski ühelegi Poola menetlusõigusnormile, mis annaks talle – liiati veel ainuisikulises kohtukoosseisus – pädevuse kontrollida, kas jõustunud kohtumäärus, mille kolmest kohtunikust koosnev kohtukoosseis on sellise taotluse kohta teinud, on muu hulgas liidu õigusega kooskõlas. Lisaks nähtus Euroopa Kohtu käsutuses olevast toimikust, et kolmest kohtunikust koosneva kohtukoosseisu tehtud määrus oli eelotsusetaotluse esitanud kohtule siduv ning viimane ei olnud pädev taandama kohtunikku, kes kuulus selle määruse teinud kohtukoosseisu, ega seda kohtumäärust kahtluse alla seadma.

Nii tõdes Euroopa Kohus, et kohtuasjas C-269/21 eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole riigisiseste õigusnormide alusel pädev muu hulgas liidu õigust silmas pidades hindama, kas kolmest kohtunikust koosnev kohtukoosseis, kes on teinud esialgse õiguskaitse taotluse kohta lõpliku määruse, ja eriti kohtuniku A. T. ametisse nimetamise tingimused on õiguspärased, ning vajaduse korral seda kohtumäärust kahtluse alla seadma.

Kuna põhikohtuasja hagejate esialgse õiguskaitse taotlus on tervikuna rahuldamata jäetud, on kolmest kohtunikust koosnev kohtukoosseis teinud selle taotluse menetlemisel lõpliku lahendi. Kohtuasjas C-269/21 esitatud küsimused on seega lahutamatuult seotud ühe menetlusetapiga põhikohtuasjas, mis on lõplikult lahendatud ja mis erineb sisulisest vaidlusest, mis on eelotsusetaotluse esitanud kohtus ainsana pooleli. Seega ei ole need küsimused vaidluse lahendamiseks objektiivselt vajalikud, vaid küsimuste eesmärk on saada Euroopa Kohtult üldine hinnang üldkohtute kohtunike ametisse nimetamise menetluse kohta Poolas ning selleks puudub kõnealuse vaidluse seisukohalt vajadus.

2. Kutse-eetika

5. juuni 2023. aasta kohtuotsus (suurkoda) komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, [EU:C:2023:442](#))

Liikmesriigi kohustuste rikkumine – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – Kohtute sõltumatus – ETL artikkel 267 – Võimalus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus – Liidu õiguse esimus – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) distsiplinaarkolleegiumi pädevus selle kohtu kohtuniku kriminaalõigusliku puutumatuse äravõtmise ning selle kohtu kohtuniku tööõiguse, sotsiaalkindlustuse ja pensionile saatmise asjades – Liikmesriigi kohtutele kehtestatud keeld seada kahtluse alla kohtute ja põhiseaduslike organite legitiimsust või hinnata või tuvastada kohtunike ametisse nimetamise ja nende õigusemõistmise pädevuse õiguspärasust – Seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu olemasolu puudutavate teatavate nõuete täitmise kontrollimise määratlemine kohtuniku distsiplinaarsüüteona – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumi ainupädevus vaadata läbi kohtu või kohtuniku sõltumatuse puudumist puudutavaid küsimusi – Põhiõiguste harta artiklid 7 ja 8 – Õigus eraelu puutumatusele ja isikuandmete kaitsele – Määrus (EL) 2016/679 – Artikli 6 lõike 1 esimese lõigu punktid c ja e ning lõike 3 teine lõik – Artikli 9 lõige 1 – Delikaatsed andmed – Riigisisised õigusnormid, millega on kehtestatud kohtuniku kohustus esitada deklaratsioon enda kuulumise kohta ühendusse, sihtasutusse

või parteisse ning neis täidetavate ülesannete kohta ja on ette nähtud sellises deklaratsioonis olevate andmete avaldamine veebis

2017. aastal moodustati Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kaks uut kolleegiumi, nimelt Izba Dyscyplinarna (distsiplinaarkolleegium) ja Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych (erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium).

20. detsembri 2019. aasta seadusega, millega muudeti kõrgeima kohtu seadust ja mis jõustus 2020. aastal, anti neile kahele kolleegiumile uusi pädevusi, sealhulgas anda luba kohtuniku suhtes kriminaalmenetluse alustamiseks või kohtuniku ajutiseks kinnipidamiseks.⁴¹ Erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumile anti omakorda ainupädevus lahendada kohtu või kohtuniku sõltumatust puudutavaid õigusväiteid ja -küsimusi.⁴² Lisaks keelati selle muutmisseadusega kõrgeimal kohtul, kaasa arvatud eelnimetatud kolleegiumil, seada kahtluse alla kohtute, riigi põhiseaduslike organite ning kontrolli- ja õiguskaitseorganite legitiimsust ning tuvastada ja hinnata kohtuniku ametisse nimetamise õiguspärasust.⁴³ Samuti täpsustati seaduses kohtunike distsiplinaarsüüteo mõistet.⁴⁴

Sama muutmisseadusega muudeti ka üldkohtute seadust, lisades sellesse kõrgeima kohtu seaduses tehtud muudatustega analoogsed sätted.⁴⁵ Muutmisseadusega kehtestati ka üldkohtute kohtunike suhtes alustatud kriminaalmenetluse korral kohaldatavad normid.⁴⁶ Selle seadusega kehtestati lisaks üldkohtute ja kõrgeima kohtu kohtunike kohustus deklareerida enda liikmesus ühendustes, mittetulunduslikes sihtasutustes ja parteides, sealhulgas kohtunikuametisse asumise eelse aja kohta, ja nähti ette nende andmete avaldamine veebis.⁴⁷ Suur osa neist uutest sätetest olid kohaldatavad ka halduskohtute suhtes.⁴⁸

⁴¹ Kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 27 lõige 1.

⁴² Erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumil on eeskätt pädevus arutada kohtunike taandamise küsimusi, väiteid kohtu või kohtuniku sõltumatuse puudumise kohta ning kaebusi, milles palutakse tuvastada kohtulahendi õigusvastasus, juhul kui õigusvastasus tuleneb kohtuasja lahendanud kohtuniku ametikohale nimetatud isiku staatuse kahtluse alla seadmisest (kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 26 lõiked 2–6). Samuti on sellel kolleegiumil ainupädevus lahendada õigusküsimusi, mis on kõrgeimas kohtus tekkinud seoses kohtu või kohtuniku sõltumatusega (kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 82 lõiked 2–5).

⁴³ Kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 29 lõiked 2 ja 3.

⁴⁴ Kõrgeima kohtu kohtunik vastutab ametialaste rikkumiste eest distsiplinaarkorras, eriti juhul, kui tegemist on õigusnormide ilmselge ja raske rikkumisega, sellise tegevuse või tegevusetusega, mis võib kohtu toimimist tõsiselt takistada või kahjustada, või kohtuniku teenistussuhte olemasolu, kohtuniku ametisse nimetamise kehtivuse või Poola Vabariigi põhiseadusliku organi legitiimsuse kahtluse alla seadmisega (kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 72 lõige 1).

⁴⁵ Üldkohtute seaduse (muudetud redaktsioonis) artiklis 42a on korratud kõrgeima kohtu seaduse (muudetud redaktsioonis) artikli 29 lõigete 2 ja 3 teksti, samas kui selle artikli 107 lõikes 1 on korratud kõrgeima kohtu seaduse (muudetud redaktsioonis) artikli 72 lõike 1 sõnastust (vt eespool).

⁴⁶ Vt üldkohtute seadus muudetud redaktsioonis, artikkel 80 ja artikli 129 lõiked 1–3.

⁴⁷ Üldkohtute seaduse (muudetud redaktsioonis) artikli 88a lõigetes 1 ja 4 täpsustatud:

„1. Kohtunik peab esitama kirjaliku deklaratsiooni, milles on märgitud:

1) tema liikmesus mõnes ühenduses, sealhulgas ühenduse nimi ja registrijärgne asukoht, tema ülesanded selles ja liikmesuse ajavahemik;

2) tema ülesanded mõne mittetulundusliku sihtasutuse organis, selle sihtasutuse nimi ja registrijärgne asukoht ning mainitud ülesannete täitmise ajavahemik;

3) tema parteiline kuulusus enne kohtunikuna ametisse nimetamist ja ametiaja jooksul enne 29. detsembrit 1989, sealhulgas partei nimi, tema ülesanded selles ja liikmesuse ajavahemik.

[...]

4. Lõikes 1 osutatud deklaratsioonides sisalduv teave avalikustatakse ja avaldatakse väljaandes *Biuletyn Informacji Publicznej* (avaliku teabe biuletään) [...]”.

Kõrgeima kohtu kohtunike kohta vt kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 45 lõige 3.

⁴⁸ Vt eelkõige halduskohtute seadus muudetud redaktsioonis, artikli 5 lõiked 1a ja 1b, artikli 8 lõige 2, artikli 29 lõige 1 ja artikli 49 lõige 1.

Leides, et uute eeskirjade vastuvõtmisega on Poola rikkunud liidu õigusest tulenevaid kohustusi,⁴⁹ esitas Euroopa Komisjon Euroopa Kohtule ETL artikli 258 alusel liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi.

Selles kohtuasjas tehtud kohtuotsusega rahuldas Euroopa Kohtu suurkoda komisjoni esitatud hagi. Ta tõdes, et need uued riigisisised õigusnormid vähendavad kohtunike sõltumatust, mis on tagatud ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikliga 47, ning lisaks on nendega rikutud esiteks kohustusi, mis on liikmesriikide kohtutel eelotsusemenetluse raames, ja teiseks liidu õiguse esimuse põhimõtet. Peale selle on sätetega, millega kehtestati kohtunikelt deklaratsioonide võtmise mehhanism ja nähti ette sel viisil kogutud andmete veebis avaldamine, rikutud õigust eraelu puutumatusele ja isikuandmete kaitsele, mis on sätestatud hartas ja isikuandmete kaitse üldmääruses.

Kõigepealt märkis Euroopa Kohus seoses oma pädevusega teha otsus komisjoni esitatud väidete kohta, mille kohaselt on rikutud ELL artikli 19 lõiget 1 koostoimes harta artikliga 47 ning samuti liidu õiguse esimuse põhimõtet, et liit rajaneb liikmesriikide ühistel väärtustel⁵⁰ ja nende väärtuste austamine on liiduga ühinemise eeltingimus⁵¹. Liit ühendab seega riike, kes on vabalt ja vabatahtlikult nende väärtustega nõustunud ning nende väärtuste austamine ja edendamine on liikmesriikidevahelise vastastikuse usalduse põhieeldus. Nõnda on selle tingimus, et liikmesriik saaks kasutada kõiki õigusi, mis tulenevad aluslepingute kohaldamisest selle liikmesriigi suhtes, see, et ta neid väärtusi austaks, ning seda ei saa taandada kohustuseks, mida kandidaatriik on kohustatud liiduga ühinemiseks täitma ja millest ta pärast ühinemist saaks vabaneda. Euroopa Kohus märkis seoses sellega, et ELL artiklis 19 on antud ELL artiklis 2 ette nähtud õigusriigi väärtusele konkreetsem sisu⁵² ning selle sätte kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada õiguskaitsevahendite ja menetluste süsteem, mis tagab õigussubjektidele, et austatakse nende õigust tõhusale kohtulikule kaitsele liidu õigusega hõlmatud valdkondades. Sellest järeldas Euroopa Kohus, et nõuded, mis tulenevad sellistest väärtustest ja põhimõtetest nagu õigusriik, tõhus kohtulik kaitse ja kohtute sõltumatus, ei saa kahjustada liikmesriigi rahvuslikku identiteeti ELL artikli 4 lõike 2 tähenduses.

Euroopa Kohus rõhutas seega, et oma põhiseadusliku mudeli valikul on liikmesriigid kohustatud järgima ELL artiklist 2 ja artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevat kohtute sõltumatuse nõuet ning on eelkõige kohustatud kandma hoolt, et nad väldiksid oma kohtukor-

⁴⁹ Komisjon leidis, et Poola on rikkunud kohustusi, mis tulenevad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust – milles on ette nähtud liikmesriikide kohustus näha ette tulemusliku õiguskaitse tagamiseks vajalik kaebeõigus liidu õigusega hõlmatud valdkondades –, harta artiklist 47 – mis puudutab õigust tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus –, ETL artikli 267 teisest ja kolmandast lõigust – milles on ette nähtud teatavate liikmesriigi kohtute võimalus (teine lõik) ja teatavate liikmesriigi kohtute kohustus (kolmas lõik) esitada eelotsusetaotlus –, liidu õiguse esimuse põhimõttest, harta artiklitest 7 ja 8 ning isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 6 lõike 1 esimese lõigu punktidest c ja e, lõikest 3 ja artikli 9 lõikest 1, mis puudutavad õigust eraelu puutumatusele ja õigust isikuandmete kaitsele.

⁵⁰ ELL artikkel 2.

⁵¹ ELL artikkel 49.

⁵² Vt selle kohta 27. veebruari 2018. aasta kohtuotsus Associação Sindical dos Juízes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, punkt 32), mida on tutvustatud alajaotuses II.3 „Tasustamine“.

raldust käsitlevates õigusnormides igasuguseid tagasilangusi õigusriigi väärtuse osas, hoidudes vastu võtmast norme, mis võiksid vähendada kohtunike sõltumatust.

Lisaks tuletas Euroopa Kohus selles küsimuses meelde, et ELL artikli 19 lõike 1 teisel lõigul, arvestades harta artiklit 47 – millega on liikmesriikidele pandud selge, täpne ja tingimusteta kohustus saavutada teatav tulemus, eriti mis puutub liidu õigust tõlgendama ja kohaldama pidava kohtu sõltumatusse ja erapooletusse ning nõudesse, et selline kohus oleks moodustatud seaduse alusel –, on vahetu õiguspärasus, mis tähendab liidu õiguse esimese põhimõtte kohaselt, et mis tahes riigisisene õigusnorm või kohtu- ja halduspraktika, mis on nende liidu õigusnormidega vastuolus, tuleb jätta kohaldamata. Kuna liidu õiguse lõpliku tõlgenduse andmine on Euroopa Kohtu ainupädevuses, siis peab liikmesriigi konstitutsioonikohus vajaduse korral muutma oma kohtupraktikat, mis on vastuolus liidu õigusega sellisena, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Kohus. Sellest tulenevalt tunnistas Euroopa Kohus end pädevaks komisjoni hagi väiteid läbi vaatama.

Järgmiseks asus Euroopa Kohus komisjoni esitatud väidete sisu kohta seisukohale, et võttes vastu õigusnormid, mis seavad kohtunikele kohustuse edastada andmed nii tegevuse kohta ühendustes ja mittetulunduslikes sihtasutustes kui ka parteilise kuuluvuse kohta enne ametisse nimetamist, ning nähes ette selle teabe avaldamise,⁵³ on Poola rikkunud harta⁵⁴ ja isikuandmete kaitse üldmäärusega⁵⁵ tagatud õigust eraelu puutumatusele ja õigust isikuandmete kaitsele.

Olles kõigepealt tuvastanud, et käesoleval juhul on kohaldatav isikuandmete kaitse üldmäärus, täpsemalt selle määruse artikli 6 lõike 1 esimese lõigu punktid c ja e ning artikli 9 lõige 1, tõdes Euroopa Kohus, et eesmärkide näol, millele Poola tugines kõnealuste sätete toetuseks, nimelt vähendada ohtu, et kohtunikke võivad nende ülesannete täitmisel mõjutada era- või poliitiliste huvidega seotud kaalutlused, ning suurendada õigussubjektide usaldust sellise erapooletuse suhtes, on tegemist liidu tunnustatud üldist huvi teeniva eesmärgiga harta artikli 52 lõike 1 tähenduses või avalikes huvides oleva õiguspärase eesmärgiga isikuandmete kaitse üldmääruse tähenduses⁵⁶. Euroopa Kohus tuletas siiski meelde, et kuigi sellise eesmärgi tõttu võib harta artiklites 7 ja 8 tagatud õiguste piiramine olla lubatud, on see nii ainult juhul, kui asjaomased piirangud võimaldavad tegelikult seda eesmärki saavutada ning on sellega proportsionaalsed.

Analüüsides kõnealuste meetmete vajalikkust, märkis Euroopa Kohus, et Poola ei ole esitanud selgeid ja konkreetseid selgitusi selle kohta, miks aitab sellise teabe avaldamine, mis puudutab kohtuniku parteilist kuuluvust enne tema ametisse nimetamist ja tema ametiajal enne 29. detsembrit 1989, praegu kindlustada õigussubjektide õigust asja arutamisele kohtus, mis vastab erapooletuse nõudele. Lisaks leidis Euroopa Kohus muutmiseaduse ja nende meetmete vastuvõtmise konkreetset konteksti arvestades, et need

⁵³ Üldkohtute seadus muudetud redaktsioonis, artikkel 88a, kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 45 lõige 3, ja halduskohtute korralduse seadus muudetud redaktsioonis, artikli 8 lõige 2.

⁵⁴ Harta artikkel 7 ja artikli 8 lõige 1.

⁵⁵ Isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 6 lõike 1 esimese lõigu punktid c ja e, artikli 6 lõige 3 ja artikli 9 lõige 1.

⁵⁶ Isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 6 lõike 3 ja artikli 9 lõike 2 punkti g kohaselt.

meetmed võeti tegelikult vastu eelkõige selleks, et kahjustada asjaomaste kohtunike ametialast mainet ja neist õigussubjektidele jäävat muljet. Seetõttu ei pidanud ta neid meetmeid kõnealuses kohtuasjas väidetud õiguspärase eesmärgi saavutamiseks sobivaks.

Mis puutub muusse teabesse, nimelt kas kohtunikud kuuluvad praegu või on varem kuulunud mõnda ühendusse või mittetulunduslikku sihtasutusse, siis leidis Euroopa Kohus, et ei saa *a priori* välistada, et sellise teabe avaldamine veebis aitab tuua ilmsiks võimalikke huvide konflikte, mis võivad mõjutada kohtunike erapooletut tegutsemist oma ülesannete täitmisel konkreetsete kohtuasjade lahendamisel, kuna selline läbipaistvus võib ka üldisemalt aidata suurendada õigussubjektide usaldust erapooletuse ja õigusemõistmise suhtes. Ta juhtis siiski tähelepanu ühest küljest sellele, et käesoleval juhul on asjaomased isikuandmed seotud eelkõige ajavahemikuga, mis eelneb kuupäevale, mil kohtunik peab esitama nõutava deklaratsiooni. Euroopa Kohus asus seisukohale, et kuna asjaomast varasemat ajavahemikku ei ole ajaliselt piiratud, siis ei saa asuda seisukohale, et kõnealused meetmed piirduvad sellega, mida on tingimata vaja selleks, et kindlustada õigussubjektide õigus asja arutamisele sellises kohtus, mis vastab erapooletuse nõudele. Teisest küljest märkis Euroopa Kohus üldist huvi teeniva eesmärgi ja kõnealuste õiguste kaalumise kohta, et kõnealuse nimelise teabe avaldamine veebis võib – olenevalt asjaomaste ühenduste või mittetulunduslike sihtasutuste eesmärgist – ilmsiks tuua teabe asjaomaste kohtunike eraelu teatavate tundlike aspektide, iseäranis nende usuliste või filosoofiliste veendumuste kohta. Seejärel tõdes ta, et kõnealuse isikuandmete töötlemise tulemusel saab nende andmetega veebis vabalt tutvuda lai avalikkus ja seega potentsiaalselt piiramatu arv isikuid. Lõpuks nentis ta, et kõnealuste meetmete vastuvõtmise konkreetses kontekstis võib nende andmete avaldamine veebis seada asjaomased kohtunikud alusetu häbimärgistamise ohtu, mõjutades põhjendamatult neist nii õigussubjektidele kui ka üldsusele jäävat muljet, ning ohtu, et nende karjääri võidakse põhjusega pidurdada. Neil asjaoludel järeldas Euroopa Kohus, et selline isikuandmete töötlemine, nagu on kõne all käesolevas asjas, riivab eriti tõsiselt andmesubjektide põhiõigusi, nimelt õigust eraelu puutumatusele ja isikuandmete kaitsele.

Kaaludes selle riive tõsidust võrreldes väidetava üldist huvi teeniva eesmärgi olulisusega, tõdes Euroopa Kohus, et võttes arvesse kõnealuste meetmete võtmise üldist ja spetsiifilist riigisisest konteksti ning eriti raskeid tagajärgi, mida see asjaomastele kohtunikele võib kaasa tuua, ei ole selle kaalumise tulemuseks tasakaal. Võrreldes varem kehtinud riigisisest õiguslikust raamistikust tuleneva *status quo ante'*ga kujutab asjaomaste isikuandmete veebis avaldamine endast potentsiaalselt märkimisväärt hartat artikliga 7 ja artikli 8 lõikega 1 tagatud põhiõiguste riivet, ilma et seda saaks käesoleval juhul põhjendada võimaliku kasuga, mis sellest võib tuleneda seoses kohtunike huvide konflikti ennetamisega ja kohtunike erapooletuse suhtes usalduse suurendamisega.

3. Tasustamine

27. veebruari 2018. aasta kohtuotsus (suurkoda) Associação Sindical dos Juízes Portugueses (C-64/16, [EU:C:2018:117](#))

Eelotsusetaotlus – ELL artikli 19 lõige 1 – Õiguskaitsevahendid – Tulemuslik õiguskaitse – Kohtute sõltumatus – Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Artikkel 47 – Palga vähendamine liikmesriigi avalikus teenistuses – Eelarvega seotud kasinusmeetmed

Portugali seadusandja vähendas alates 2014. aasta oktoobrist ajutiselt palka hulgal ametikandjatel ja avalikus sektoris töötavate isikutel, sealhulgas Tribunal de Contase (kontrollikoda, Portugal) kohtunikel. Neile vähendamismetmetele tehti 2015. aasta seadusega järk-järgult lõpp alates 1. jaanuarist 2016.

Associação Sindical dos Juízes Portugueses (Portugali kohtunike ametiühing, edaspidi „ASJP“) esitas selle kohtu liikmete nimel nende eelarvemeetmete peale kaebuse Supremo Tribunal Administrativo (Portugali kõrgeim halduskohus). ASJP on seisukohal, et palga vähendamise meetmetega on rikutud kohtute sõltumatuse põhimõtet, mis on lisaks Portugali põhiseadusele sätestatud ka liidu õiguses.

Kõrgeima halduskohtu sõnul võeti avaliku sektori töötasude ajutise vähendamise meetmed tingituna Portugali riigi ülemäärase eelarvepuudujäägi vähendamise nõuetest, mille liit on Portugali valitsusele kehtestanud vastutasuks finantsabi eest sellele liikmesriigile. Kõrgeim halduskohus märkis siiski, et Portugali riik on kohustatud järgima ka liidu õiguse üldpõhimõtteid, sealhulgas kohtunike sõltumatuse põhimõtet, mis on kohaldatav nii liidu kui ka liikmesriikide kohtute suhtes. Kõrgeima halduskohtu hinnangul tagavad nimelt liidu õiguskorrast tulenevate õiguste tõhusa kohtuliku kaitse peamiselt liikmesriikide kohtud. Neil kohtutel tuleb see kaitse tagada sõltumatuse ja erapooletuse põhimõtteid järgides. Kõrgeim halduskohus toonitas, et kohtuorganite sõltumatus oleneb nende liikmete staatusesega kaasnevatest tagatistest, sealhulgas tasustamisest. Seetõttu küsib ta Euroopa Kohtult, kas üldiste palgavähendusmeetmete kohaldamine liikmesriigi kohtuvõimu liikmete suhtes on kohtunike sõltumatuse põhimõttega vastuolus, kui sellised meetmed on seotud ülemäärase eelarvepuudujäägi kõrvaldamisest tulenevate piirangutega ja liidu rahalise abi programmiga, nagu kõnealusel juhul.

Euroopa Kohtu suurkoda rõhutas oma otsuses kõigepealt, et ELL artikkel 19, mis annab ELL artiklis 2 tunnustatud õigusriigi väärtusele konkreetsema sisu, annab liidu õiguskorras kohtuliku kontrolli tagamise ülesande Euroopa Kohtu kõrval ka liikmesriikide kohtutele. Ta märkis sellega seoses, et mäletatavasti on see, et eksisteerib tõhus kohtulik kontroll, mille eesmärk on tagada liidu õiguse järgimine, ise õigusriigi olemuslik tunnus. Sellest tulenevalt on iga liikmesriik kohustatud tagama, et organid, mis kuuluvad liidu õiguse tähenduses kohtuna liidu õigusega hõlmatud valdkondades tema õiguskaitsevahendite süsteemi, vastaksid tõhusa kohtuliku kaitse nõuetele. Kuna kontrollikoda on kohtuna pädev

lahendama liidu õiguse kohaldamise või tõlgendamise küsimusi, peab Portugal seega tagama, et see organ vastaks tõhusa kohtuliku kaitse nõuetele.

Sellega seoses toonitas Euroopa Kohus, et selle kaitse tagamiseks on esmatähtis säilitada asjasse puutuva organi sõltumatus, mida kinnitab ka harta artikli 47 teine lõik, mille kohaselt on asja arutamine sõltumatus kohtus üks nõuetest, mis on seotud põhiõigusega tõhusale õiguskaitsevahendile. Sõltumatuse tagatis ei ole nimelt nõutav mitte ainult liidu tasandil, vaid liikmesriikide tasandil ka riigisisestelt kohtutelt. Sõltumatuse mõiste eeldab muu hulgas, et asjasse puutuv organ täidab kohtu ülesandeid täiesti iseseisvalt, olemata kellegagi hierarhilises või alluvussuhtes ja saamata kelleltki korraldusi või juhiseid, ning et ta on seega kaitstud välise sekkumise või surve eest, mis võib kahjustada tema liikmete otsustusvabadust ja mõjutada nende otsuseid. Euroopa Kohtu hinnangul on palga saamine tasemel, mis vastab täidetavate ülesannete olulisusele, aga kohtu sõltumatusega lahutamatult seotud tagatis.

Euroopa Kohus sedastas siiski, et vaidlusaluseid palga vähendamise meetmeid ei kohaldatud mitte üksnes kontrollikoja liikmete suhtes ja seega olid need üldkohaldatavad meetmed, mille kaudu pidid kõik riigi avaliku sektori töötajad ja teenistujad andma oma panuse jõupingutusse kokku hoida. Pealegi olid need meetmed ajutised ja kaotati lõplikult alates 1. oktoobrist 2016. Seetõttu otsustas Euroopa Kohus, et selliste palga vähendamise üldmeetmete kohaldamine, nagu on kõne all põhikohtuasjas ning mis on seotud ülemäärase eelarvepuudujäägi kõrvaldamisest tulenevate piirangutega ja liidu rahalise abi programmiga, ei ole ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga vastuolus.

4. Lähetamine

16. novembri 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) Prokuratura Rejonowa w Mińsku Mazowieckim jt (C-748/19–C-754/19, [EU:C:2021:931](#))

Eelotsusetaotlus – Õigusriik – Kohtusüsteemi sõltumatus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Riigisiselised õigusnormid, mis näevad justiitsministrile ette võimaluse lähetada kohtunikke kõrgema astme kohtutesse ja need lähetused lõpetada – Kriminaalasja lahendavad kohtukoosseisud, kuhu kuuluvad justiitsministri lähetatud kohtunikud – Direktiiv (EL) 2016/343 – Süütuse presumpatsioon

Sąd Okręgowy w Warszawiel (Varssavi regionaalne kohus, Poola) on seitsme tema menetluses oleva kriminaalasja raames tekkinud kahtlus, kas neid kohtuasja lahendavate kohtukoosseisude moodustamine on liidu õigusega kooskõlas, arvestades asjaolu, et neisse kohtukoosseisudesse kuulub üldkohtute korralduse seaduse⁵⁷ alusel justiitsministri otsusega lähetatud kohtunik.

⁵⁷ 27. juuli 2001. aasta üldkohtute korralduse seadus (ustawa Prawo o ustroju sądów powszechnych) põhikohtuasjas kohaldatavas redaktsioonis (Dz. U. 2019, jrk nr 52).

Selle kohtu sõnul võimaldavad kohtunike lähetamist reguleerivad Poola eeskirjad justiitsministril lähetada kohtuniku kõrgema astme kriminaalkohtusse kriteeriumide alusel, mis ei ole ametlikult teada, ning lähetamisotsust ei saa kohtulikult kontrollida. Lisaks võib justiitsminister lähetuse mis tahes ajal lõpetada, ilma et sellise lõpetamise suhtes kehtiksid seaduses ette kindlaks määratud kriteeriumid ning ilma et seda tuleks põhjendada.

Niisuguses kontekstis otsustas eelotsusetaotluse esitanud kohus küsida Euroopa Kohtult, kas eespool nimetatud eeskirjad on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga⁵⁸ kooskõlas ning kas need eeskirjad rikuvad kriminaalmenetluste suhtes kohaldatavat süütuse presumptsiooni, mis tuleneb eeskätt direktiivist 2016/343.

Euroopa Kohtu suurkoda otsustas oma kohtuotsuses, et riigisisised õigusnormid, mille kohaselt võib liikmesriigi justiitsminister avalikustamata kriteeriumide alusel esiteks lähetada kohtuniku tähtajaliselt või tähtajatult kõrgema astme kriminaalkohtusse ning teiseks selle lähetuse põhjendamata otsusega mis tahes ajal lõpetada, olenemata sellest, kas lähetus on tähtajaline või tähtajatu, on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga lähtuvalt ELL artiklist 2 ning direktiiviga 2016/343⁵⁹ vastuolus.

Kõigepealt tõdes Euroopa Kohus, et Poola üldkohtud, sealhulgas Sąd Okręgowy Warszawa (Varssavi regionaalne kohus), kuuluvad Poola õiguskaitsevahendite süsteemi liidu õigusega hõlmatud valdkondades ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu mõttes. Selleks, et niisugused kohtud saaksid tagada selles sättes nõutud tõhusa kohtuliku kaitse, on esmatähtis säilitada nende kohtute sõltumatus. Sõltumatuse nõude järgimine eeldab muu hulgas, et kohtunike lähetamist reguleerivad eeskirjad pakuvad vajalikke tagatisi, vältimaks ohtu, et kohtunike lähetamist kasutatakse kohtulahendite sisu poliitilise kontrolli vahendina.

Seoses sellega toonitas Euroopa Kohus, et kuigi see, et justiitsminister võib kohtunikke lähetada üksnes nende nõusolekul, kujutab endast olulist menetluslikku tagatist, on siiski terve hulk asjaolusid, mis annavad eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul justiitsministrile võimaluse neid kohtunikke mõjutada, mistõttu võib tekkida kahtlusi nende sõltumatuses. Neid eri asjaolusid analüüsid märkis Euroopa Kohus esmalt, et omavoli ja manipuleerimisohu vältimiseks tuleb kohtuniku lähetust puudutav otsus ja otsus lähetuse lõpetamise kohta teha kriteeriumide alusel, mis on enne teada, ja need otsused peavad olema nõuetekohaselt põhjendatud. Ning kuna kohtuniku lähetuse lõpetamine ilma tema nõusolekuta võib kohtuniku jaoks kaasa tuua distsiplinaarkaristusega analoogsed tagajärjed, peab nimetatud meedet saama kohtus vaidlustada menetluses, milles on kaitseõigused täielikult tagatud. Lisaks tõdes Euroopa Kohus, et kuna justiitsminister täidab ka peaprokuröri ülesandeid, on justiitsministril konkreetses kriminaalasjas võim nii üldprokuröri kui ka lähetatud kohtunike üle, mis võib tekitada õigussubjektides põhjendatud kahtlusi lähetatud kohtunike erapooletuses. Viimaseks märkis Euroopa Kohus, et põhi-kohtuasju lahendavatesse kohtukoosseisudesse lähetatud kohtunikud täidavad samal ajal

⁵⁸ Selles sättes on ette nähtud, et „[l]iikmesriigid näevad ette tulemusliku õiguskaitse tagamiseks vajaliku kaebeõiguse liidu õigusega hõlmatud valdkondades”.

⁵⁹ Direktiivi 2016/343 artikli 6 lõiked 1 ja 2.

Üldkohtute kohtunike distsiplinaarametniku asetäitja ülesandeid, kusjuures distsiplinaarametnik on organ, kelle ülesanne on toimetada kohtunike suhtes algatatud distsiplinaarmenetlusi. Ent asjaolu, et üks ja sama isik täidab mõlemaid ülesandeid olukorras, kus üldkohtute distsiplinaarametniku asetäitjad nimetab ametisse samuti justiitsminister, võib anda õigussubjektidele alust põhjendatud kahtluseks, kas teised kohtukoosseisu liikmed on väljaspool väliste tegurite haardeulatust.

Need eri asjaolud koos vaadelduna – millele peab küll lõpphinnangu andma eelotsuse taotlused esitanud kohus – võivad viia järeldusele, et justiitsministril on pädevus lähetada teadmata kriteeriumide alusel kohtunikke kõrgema astme kohtutesse ning nende lähetus põhjendusi esitamata lõpetada, mille tagajärjel puuduvad neil kohtunikel lähetuse ajal tagatised ja sõltumatus, mis peaks kohtunikel õigusriigis tavaliselt olema. Sellist pädevust ei saa pidada sõltumatuse nõude järgimise kohustusega kooskõlas olevaks.

5. Üleviimine

6. oktoobri 2021. aasta otsus (suurkoda) W. Ż. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine) (C-487/19, [EU:C:2021:798](#))

Eelotsusetaotlus – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Ametist tagandamise keelu põhimõte ja kohtunike sõltumatuse põhimõte – Üldkohtu kohtuniku ilma nõusolekuta üleviimine – Hagi – Sąd Najwyższy (Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych) (Poola kõrgeim kohus (erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium)) kohtuniku tehtud vastuvõetamatuse määrus – Kohtunik, kelle nimetas Poola Vabariigi president ametisse riikliku kohtute nõukoja resolutsiooni alusel vaatamata kohtumäärusele, millega peatati selle resolutsiooni täitmine kuni Euroopa Kohtu eelotsuse tegemiseni – Kohtunik, kes ei kujuta endast sõltumatut, erapooletut ja seaduse alusel moodustatud kohut – Liidu õiguse esimus – Võimalus käsitada sellist vastuvõetamatuse määrust õigustühisena

Selles kohtuotsuses, mille faktiline ja õiguslik raamistik on esitatud eespool,⁶⁰ tõdes Euroopa Kohus, et selline üldkohus nagu Poola piirkondlik kohus kuulub Poola õiguskaitsevahendite süsteemi liidu õigusega hõlmatud valdkondades ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu tähenduses. Selleks et niisugune kohus saaks tagada selles sättes nõutud tõhusa kohtuliku kaitse, on esmatähtis säilitada kohtu sõltumatus. Kohtuniku üleviimine ilma tema nõusolekuta võib aga rikkuda kohtunike ametist tagandamise keelu põhimõtet ja kohtunike sõltumatuse põhimõtet. See võib nimelt mõjutada asjaomase kohtuniku ülesannete ulatust ja talle usaldatud kohtuasjade läbivaatamist ning avaldada märkimisväärset mõju kohtuniku elule ja karjäärile; seega võib see kujutada endast vahendit, millega kontrollida kohtulahendite sisu, ja tuua kaasa distsiplinaarkaristusega analoogseid tagajärgi. Järelikult tuleneb kohtunike sõltumatuse nõudest, et süsteem, mis reguleerib kohtunike üleviimist ilma nende nõusolekuta, peab pakkuma vajalikke tagatisi selleks, et vältida sõltumatuse

⁶⁰ Vaidluse faktilise ja õigusliku raamistiku kohta vt alajaotusest II.1 „Ametisse nimetamine“.

ohtu seadmist otsese või kaudse välise sekkumise teel. Niisuguseid kohtuniku üleviimise meetmeid, mille kasuks saab otsustada üksnes õiguspärastel põhjendustel, mis on seotud eelkõige olemasolevate ressursside jagamisega, peab seega saama kohtus vaidlustada menetluses, milles on kaitseõigused täielikult tagatud.

6. Edutamine

7. septembri 2023. aasta otsus (esimene koda) Asociația „Forumul Judecătorilor din România” (C-216/21, [EU:C:2023:628](#))

Eelotsusetaotlus – Otsus 2006/928/EÜ – Kord, mille abil teha Rumeeniaga koostööd ja jälgida tema edusamme konkreetsete eesmärkide täitmisel kohtureformi alal ning korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses – ELL artikkel 2 – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Õigusriik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Artikkel 47 – Kohtunike sõltumatus – Riigisisesed õigusnormid, millega muudetakse kohtunike edutamise korda

2019. aastal kiitis Consiliul Superior al Magistraturii (Rumeenia kõrgem kohtute nõukoda) heaks kohtunike kõrgematesse kohtutesse edutamise menetluse reformi. Ühing „Rumeenia kohtunike foorum” ja üks üksikisik vaidlustasid selle reformi Curtea de Apel Ploiești (Ploiești apellatsioonikohus, Rumeenia).

Põhikohtuasja kaebajad väitsid, et varasemate kirjalike katsete asendamine kandidaatide töö ja käitumise hindamisega, mida teevad asjaomase kõrgema astme kohtu esimees ja liikmed, muudaks edutamise korra subjektiivseks ja meelevaldseks. Ploiești apellatsioonikohus küsis Euroopa Kohtult, kas selline reform on kooskõlas kohtute sõltumatuse põhimõttega.

Euroopa Kohus leidis oma kohtuotsuses, et kohtunike edutamise korda reguleerivad riigisisesed õigusnormid peavad tagama kohtunike sõltumatuse põhimõtte järgimise.

Selles kontekstis otsustas Euroopa Kohus ka, et liidu õigusega ei ole põhimõtteliselt vastuolus, kui kohtunike edutamine kõrgemasse kohtusse põhineb nende töö ja käitumise hindamisel, mida teeb selle kõrgema kohtu esimehest ja liikmetest koosnev komisjon. Edutamisotsuste vastuvõtmise sisulised tingimused ja kord peavad siiski olema sellised, et need ei saaks pärast asjasse puutuvate kohtunike edutamist tekitada õigussubjektidel põhjendatud kahtlusi nende sõltumatuses ja erapooletuses.

Euroopa Kohus märkis, et Rumeenia madalama astme kohtutes töötavate kohtunike edutamismenetlus on kaheastmeline. Esimene etapp, mis võimaldab „kohapealset edutamist” ilma kõrgemasse kohtusse määramata, põhineb kirjalikel katsetel, mille eesmärk on kontrollida nii kandidaatide teoreetilisi teadmisi kui ka praktilisi oskusi. Teine etapp, mida nimetatakse „tegelikuks edutamiseks”, võimaldab „kohapeal” juba edutatud kandidaate tegelikult kõrgemasse kohtusse määrata.

Alles teises etapis hindab neid komisjon, mis koosneb iga apellatsioonikohtu tasandil selle esimehest ja neljast liikmest, kelle nimetab ametisse kõrgema kohtute nõukoja kohtunike osakond.

Kuigi teise etapi reform võib Ploiești apellatsioonikohtu hinnangul tuua kaasa pädevuse koondumise teatavate hindamiskomisjoni liikmete, täpsemalt selle esimehe kätte, ei saa seda siiski iseenesest pidada liidu õigusega vastuolus olevaks.

Ploiești apellatsioonikohus peab kontrollima, kas selline pädevuse koondumine võib praktikas üksinda või koos muude teguritega anda isikutele, kelle kätte on pädevus koondunud, võimaluse mõjutada asjaomaste kohtunike otsuste suunda ja põhjustada seega sõltumatuse puudumise või anda kohtunikele erapooliku kuvandi, mis võib nõrgendada usaldust, mida kohtud peavad õigussubjektidele demokraatlikus ühiskonnas ja õigusriigis sisendama. Euroopa Kohtu sõnul ei ole toimikus esile toodud ühtegi asjaolu, mis näitaks, et kui pädevus peaks niiviisi koonduma, saaks see praktikas juba üksi anda sellise mõjuvõimu, ega ühtegi muud asjaolu, mis võiks koostöös selle pädevuse koondumisega põhjustada selliseid tagajärgi, mis võiksid äratada õigussubjektides kahtlusi edutatud kohtunike sõltumatuse suhtes.

Mis puutub tegeliku edutamise otsuste vastuvõtmise sisulistesse tingimustesse, eriti kandidaatide töö ja käitumise hindamisse, siis põhineb see kriteeriumidel, mis tunduvad olevat nende kutsealaste saavutuste hindamisel asjakohased. Nähtavasti hinnatakse neid kriteeriume kontrollitavate asjaolude alusel objektiivselt.

Ka nende otsuste vastuvõtmise kord ei tundu edutatud kohtunike sõltumatust ohustavat. Nimelt peab hindamiskomisjon oma hinnanguid põhjendama ja asjaomane kandidaat võib need kõrgema kohtute nõukoja kohtunike osakonnas vaidlustada.

7. Distsiplinaarvastutus

26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus (suurkoda) Miasto Łowicz ja Prokurator Generalny (C-558/18 ja C-563/18, [EU:C:2020:234](#))

Eelotsusetaotlus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – Kohtunike sõltumatuse põhimõte – Liikmesriigi kohtunike suhtes kehtiv distsiplinaarkord – Euroopa Kohtu pädevus – ELTL artikkel 267 – Vastuvõetavus – Tõlgendus, mis on vajalik selleks, et eelotsusetaotluse esitanud kohus saaks teha oma lahendi – Mõiste

Euroopa Kohtu suurkoda tunnistas oma kohtuotsusega nii Sąd Okręgowy w Łodzi (Łódźi regionaalne kohus, Poola) kui ka Sąd Okręgowy w Warszawie (Varssavi regionaalne kohus, Poola) eelotsusetaotluse vastuvõetamatuks. Kumbki liikmesriigi kohus soovis oma eelotsusetaotlusega Euroopa Kohtult sisuliselt selgitust, kas kohtunike suhtes võetavaid distsiplinaarmedeid reguleerivad uued Poola õigusnormid on kooskõlas õigussubjektide õigusega tõhusale kohtulikule kaitsele, mis on tagatud ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga.

Esimene kohtuasi (C-558/18) puudutas Poola linna Łowiczi ja riigikassa vahelist vaidlust avalike toetuste maksmise nõudes. Eelotsusetaotluse esitanud kohus täpsustas, et tõenäoliselt tuleb otsus, mille ta peab kõnealuses kohtuasjas tegema, riigikassa jaoks ebasoodne. Teine kohtuasi (C-563/18) puudutas omakorda kriminaalmenetlust, mis oli algatatud kolme isiku suhtes kuritegude tõttu, mis olid toime pandud 2002. ja 2003. aastal, kusjuures eelotsusetaotluse esitanud kohus pidi kaaluma, kas nende karistust erandkorras kergendada, sest nad olid süüispandud tegude omaksvõtmisega teinud uurimisasutustega koostööd. Mõlemas eelotsusetaotluses väljendati kartust, et selliste otsuste tõttu võidakse kumbagi kohtuasja ainuisikuliselt menetleva kohtuniku suhtes algtatada distsiplinaarmenetlus. Eelotsusetaotluse esitanud kohtud viitasid Poolas 2017. aastal toimunud seadusandlikele reformidele, mille tagajärjel langes kohtunike suhtes toimetatavate distsiplinaarmenetluste objektiivsus ja erapooletus kahtluse alla ning kahjustati Poola kohtute sõltumatust. Eelotsusetaotluse esitanud kohtunikud rõhutasid eelkõige märkimisväärsel mõjuvõimu, mis oli selle reformiga justiitsministrile üldkohtute kohtunike suhtes algtatavates distsiplinaarmenetlustes antud, ning toonitasid, et selle mõjuvõimuga ei kaasne piisavaid tagatisi. Eelotsusetaotluse esitanud kohtute hinnangul annab niisugune distsiplinaarmenetlus seadusandlikule ja täidesaatvale võimule vahendi nende kohtunike tagandamiseks, kelle otsused neile ei sobi, ning selle kaudu mõjutada kohtulahendeid, mida nad peavad tegema.

Kui Euroopa Kohus oli tunnistanud end pädevaks ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku tõlgendamata, võttis ta seisukoha kahe eelotsusetaotluse vastuvõetavuse suhtes. Sellega seoses meenutas ta kõigepealt, et vastavalt ELTL artikli 267 sõnastusele peab esitatud eelotsusetaotlus olema „vajalik“ selleks, et eelotsusetaotluse esitanud kohus saaks „teha otsuse“. Samuti täpsustas ta, et tulenevalt sellest sättest – nii, nagu seda on tõlgendatud Euroopa Kohtu praktikas – eeldab eelotsusemenetlus nimelt liikmesriigi kohtus tegelikult pooleli olevat menetlust, mille raames tuleb sellel kohtul eelotsust arvesse võtta. Kui Euroopa Kohus oli rõhutanud, mis on tema eripärane ülesanne eelotsusemenetluses, nimelt abistada eelotsusetaotluse esitanud kohut viimase menetluses oleva konkreetse kohtuvaidluse lahendamisel, märkis ta seejärel, et see kohtuvaidlus ja need liidu õigusnormid, mille tõlgendamist palutakse, peavad olema omavahel seotud. See seos peab olema niisugune, et vastav tõlgendus oleks otsuse jaoks, mille eelotsusetaotluse esitanud kohus peab tegema, objektiivselt vajalik.

Kõnealusel juhul tuvastas Euroopa Kohus esiteks, et põhikohtuasjad ei ole kuidagi seotud liidu õigusega, täpsemalt ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga, mille kohta eelotsuse küsimused on esitatud. Seega leidis ta, et eelotsusetaotluse esitanud kohtutel ei ole seda õigust nende vaidluste sisuliseks lahendamiseks vaja kohaldada. Teiseks meenutas Euroopa Kohus, et ta on küll juba tunnistanud vastuvõetavaks eelotsuse küsimusi, mis puudutavad selliste liidu õiguse menetlusnormide tõlgendamist, mida asjaomane eelotsusetaotluse esitanud kohus peab oma otsuse tegemisel kohaldama,⁶¹ kuid märkis, et kahes käesole-

⁶¹ Euroopa Kohtu 17. veebruari 2011. aasta kohtuotsus Weryński (C-283/09, [EU:C:2011:85](#)).

vas kohtuasjas esitatud küsimused ei ole sellise sisuga. Kolmandaks märkis Euroopa Kohus, et vastus nendele küsimustele ei tundu olevat ka selline, mis annaks eelotsusetaotluse esitanud kohtutele liidu õiguse tõlgenduse, millega nad saaksid lahendada riigisisese õiguse menetluslikud küsimused, enne kui nad põhikohtuasjades sisulise otsuse teevad.⁶² Seetõttu leidis Euroopa Kohus, et eelotsusetaotlustest ei selgu, et liidu õigusnormil, mida eelotsuse küsimused puudutavad, esineks põhikohtuasjadega seos, mis muudab küsitud tõlgenduse vajalikuks, et kumbki eelotsusetaotluse esitanud kohus saaks sellisest tõlgendusest tulenevate juhiste alusel oma otsuse teha. Seetõttu jõudis ta järeldusele, et esitatud küsimused on üldist laadi, mistõttu tuleb eelotsusetaotlused tunnistada vastuvõetamatuks.

Lõpuks kordas Euroopa Kohus, et ei saa lubada, et liikmesriigi õigusnormid ähvardavad liikmesriigi kohtunikke distsiplinaarmenetlusega selle eest, et nad on Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse esitanud.⁶³ Distsiplinaarmenetluse algatamise väljavaade kahjustab nimelt asjaomase riigisisese kohtuniku tegelikku võimalust kasutada õigust pöörduda Euroopa Kohtusse ning täita talle aluslepingutega antud liidu õiguse kohaldamise ülesandeid. Euroopa Kohus täpsustas selles suhtes, et see, et kohtunikke ei ähvarda sellisel põhjusel distsiplinaarmenetlus või distsiplinaarkaristused, kujutab endast ka kohtu sõltumatusega olemuslikult seotud tagatist.

15. juuli 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, [EU:C:2021:596](#))

Liikmesriigi kohustuste rikkumine – Kohtunike distsiplinaarkord – Õigusriik – Kohtunike sõltumatus – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Kohtulahendite sisus seisnevad distsiplinaarsüüteod – Sõltumatud ja seaduse alusel moodustatud distsiplinaarkohtud – Mõistliku aja ja kaitseõiguste tagamine distsiplinaarmenetlustes – ELTL artikkel 267 – Piirang liikmesriikide kohtute õigusele ja kohustusele pöörduda eelotsusetaotlusega Euroopa Kohtu poole

Selles kohtuotsuses, mille faktilist ja õiguslikku raamistikku on kirjeldatud eespool,⁶⁴ rahuldab Euroopa Kohtu suurkoda komisjoni esitatud liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi. Esiteks tuvastas Euroopa Kohus, et uued kohtunike distsiplinaareeskirjad kahjustavad nende sõltumatust. Teiseks sedastas ta, et need eeskirjad ei lase asjaomastel kohtunikel kohustusi, mis neil eelotsusemehhanismi raames lasuvad, täiesti sõltumatult täita.

⁶² Euroopa Kohtu 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (liidetud kohtuasjad C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine”.

⁶³ Euroopa Kohtu presidendi 1. oktoobri 2018. aasta määrus Miasto Łowicz ja Prokuratura Okręgowa w Płocku (liidetud kohtuasjad C-558/18 ja C-563/18, [EU:C:2018:923](#)).

⁶⁴ Vaidluse faktilise ja õigusliku raamistiku kohta vt alajaotusest I.2 „Sõltumatute riigisiseste kohtute õigus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus”.

Euroopa Kohus otsustas, et Poola on rikkunud ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevaid kohustusi näha ette tulemusliku õiguskaitse tagamiseks vajalik kaebeõigus liidu õigusega hõlmatud valdkondades.

Euroopa Kohus juhtis tähelepanu, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt eeldavad ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik ja sellest sättest tulenev kohtunike sõltumatuse nõue, et distsiplinaareeskirjad, mis on kohaldatavad liidu õigusega hõlmatud valdkondades õiguskaitsevahendite süsteemi kuuluvate riigisiseste kohtute kohtunike suhtes, pakuks vajalikke tagatisi, et vältida vähimatki ohtu, et seda korda kasutataks kohtulahendite sisu poliitilise kontrolli süsteemina, ning selleks on vaja kehtestada sellised eeskirjad, milles on kindlaks määratud distsiplinaarsüütegude koosseisu tunnused ja ette nähtud sõltumatu organi sekkumine menetluses, mis tagab täielikult Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklites 47 ja 48 tunnustatud õigused, sealhulgas kaitseõigused, ning milles on sätestatud võimalus distsiplinaarorganite otsuseid kohtus vaidlustada.

Euroopa Kohus asus seisukohale, et esiteks ei ole Poola taganud distsiplinaarkolleegiumi sõltumatust ja erapooletust ning seega on ta vähendanud kohtunike sõltumatust, kuna ei taganud neile, et nende suhtes algatatud distsiplinaarmenetlusi kontrollib selliseid tagatisi pakkuv organ. Võimude lahususe põhimõtte kohaselt peab olema tagatud kohtute sõltumatus seadusandlikust ja täitevvõimust. 2017. aasta seadusandlikust reformist tulenevalt määras Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunike ja eelkõige kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi liikmete ametisse nimetamise protsessi peamiselt Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola) – organ, mille Poola täitevi- ja seadusandlik võim oli tugevalt ümber kujundanud. Euroopa Kohus märkis ka, et distsiplinaarkolleegium pidi koosnema ainult uutest kohtute nõukotta valitud kohtunikest, kes ei ole juba varem kõrgeimas kohtus ametis olnud ning kes saavad väga suurt palka ja eriti suure organisatsioonilise, funktsionaalse ja rahalise autonoomia võrreldes selle kohtu teistes kolleegiumides valitsevate tingimustega. Need asjaolud kogumis võivad äratada õigussubjektides põhjendatud kahtlusi, kas see distsiplinaarorgan on väljaspool Poola seadusandliku ja täitevvõimu otsese või kaudse mõju haardeulatust ja kas ta on vastanduvate huvide suhtes neutraalne.

Teiseks märkis Euroopa Kohus – võttes sealjuures selles kontekstis arvesse asjaolu, et distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus ja erapooletus ei ole tagatud –, et Poola on teinud üldkohtute kohtunike puhul võimalikuks kohtulahendite sisu kvalifitseerimise distsiplinaarsüüteks. Viidates vajadusele välistada, et distsiplinaareeskirju võiks kasutada kohtulahendite poliitilise kontrolli või kohtunike survekamise eesmärgil, märkis Euroopa Kohus, et kõnealusel juhul vähendavad uued kohtunike distsiplinaareeskirjad, milles nende tegude määramine, mille tõttu võib kohtunikke vastutusele võtta, ei vasta selguse ja täpsuse nõuetele, ka nende kohtunike sõltumatust.

Kolmandaks ei olnud Poola taganud ka seda, et üldkohtute kohtunike distsiplinaarasju vaadataks läbi mõistliku aja jooksul, ning vähendas niiviisi taas kohtunike sõltumatust. Uute distsiplinaareeskirjade kohaselt võis nimelt kohtuniku suhtes, kelle distsiplinaarmenetlus on lõpetatud lõpliku kohtulahendiga, samas asjas sellise menetluse uuesti korral-

dada, mistõttu jäi niisuguse menetluse potentsiaalne oht seda kohtunikku alaliselt ähvardama. Lisaks piirasid kohtunike distsiplinaarmenetluste suhtes kohaldatavad uued menetlusnormid menetlusaluste kohtunike kaitseõigusi. Uue süsteemi kohaselt ei peatanud kohtunikule kaitsja määramise ja tema kaitsetegevusega seotud toimingud nimelt menetlust ning peale selle võis menetlus toimuda hoolimata kohtuniku või tema kaitsja põhjendatud puudumisest. Pealegi võisid eelviidatud uued menetlusnormid, eriti eespool juba esile toodud puudustega distsiplinaareeskirjade kontekstis, nagu kõnealusel juhul, suurendada ohtu, et distsiplinaareeskirju kasutatakse kohtulahendite sisu poliitilise kontrolli süsteemina.

Neljandaks otsustas Euroopa Kohus, et andes distsiplinaarkolleegiumi esimehele kaalutusõiguse määrata distsiplinaarkohus, kellele kuulub esimeses astmes pädevus üldkohtute kohtunike distsiplinaarasjades, jättis Poola tagamata, et niisuguseid kohtuasju vaataks läbi „seaduse alusel moodustatud“ kohus, nagu on nõutud ka ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus.

21. detsembri 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) Euro Box Promotion jt (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 ja C-840/19, [EU:C:2021:1034](#))

Eelotsusetaotlus – Otsus 2006/928/EÜ – Kord, mille abil teha Rumeeniaga koostööd ja jälgida tema edusamme konkreetsete eesmärkide täitmisel kohtureformi alal ning korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses – Laad ja õiguslik mõju – Kohustuslikkus Rumeenia jaoks – Õigusriik – Kohtunike sõltumatus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Korruptsioonivastane võitlus – Liidu finantshuvide kaitse – ELTL artikli 325 lõige 1 – Finantshuvide kaitse konventsioon – Kriminaalmenetlused – Curtea Constituțională (Rumeenia konstitutsioonikohus) otsused, mis puudutavad teatud tõendite kogumise ja raskete korruptsioonikuritegude lahendamiseks kohtukoosseisude moodustamise seaduslikkust – Liikmesriigi kohtunike kohustus täita täies ulatuses Curtea Constituțională (konstitutsioonikohus) otsuseid – Kohtunike distsiplinaarvastutus selliste otsuste täitmata jätmise korral – Õigus jätta kohaldamata Curtea Constituțională (konstitutsioonikohus) otsused, mis ei ole kooskõlas liidu õigusega – Liidu õiguse esimuse põhimõte

Selles kohtuotsuses, mille faktilist ja õiguslikku raamistikku on kirjeldatud eespool,⁶⁵ võttis Euroopa Kohus seisukoha selle kohta, kas Curtea Constituțională (Rumeenia konstitutsioonikohus) kohtupraktika kohaldamine on liidu õigusega kooskõlas.

See, kui konstitutsioonikohtu otsused on üldkohtutele siduvad, ei ole liidu õigusega vastuolus, tingimusel et on tagatud konstitutsioonikohtu sõltumatus, eriti seadusandlikust ja täitevvõimust. Seevastu on liidu õigusega vastuolus, kui selliste otsuste igasuguse eiramise korral võetakse liikmesriigi kohtunik distsiplinaarvastutusele.

⁶⁵ Vaidluse faktilise ja õigusliku raamistiku kohta vt alajaotusest I.2 „Sõltumatute riigisise kohtute õigus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus“.

Esiteks, kuna tõhus kohtulik kontroll, mille eesmärk on tagada liidu õiguse järgimine, on õigusriigi olemuslik tunnus, peab iga kohus, kelle ülesanne on kohaldada või tõlgendada liidu õigust, vastama tõhusa kohtuliku kaitse nõuetele. Selleks on kohtute sõltumatus esmatähtis. Sellega seoses peavad kohtunikud olema kaitstud välise sekkumise või surve eest, mis võiks nende sõltumatust ohustada. Lisaks tuleb õigusriigi toimimisele omase võimude lahususe põhimõtte kohaselt tagada kohtute sõltumatus seadusandlikust ja täitevvõimust.

Teiseks märkis Euroopa Kohus, et kuigi liidu õigus ei nõua liikmesriikidelt konkreetset põhiseaduslikku mudelit, mis riigivõimu eri harude suhteid reguleeriks, peavad liikmesriigid siiski muu hulgas järgima kohtute sõltumatuse nõudeid, mis sellest õigusest tulenevad. Neil asjaoludel võivad konstitutsioonikohtu otsused olla üldkohtutele siduvad, tingimusel et riigisisene õigus tagab kohtu sõltumatuse, eriti seadusandlikust ja täitevvõimust. Seevastu juhul, kui riigisisene õigus seda sõltumatust ei taga, on sellised riigisisised õigusnormid või praktika liidu õigusega vastuolus, kuna selline konstitutsioonikohus ei suuda tagada liidu õigusega nõutavat tõhusat kohtulikku kaitset.

Kolmandaks peavad distsiplinaarvastutust reguleerivad õigusnormid pakkuma kohtute sõltumatuse säilitamiseks vajalikke tagatiseid, et vältida igasugust ohtu, et neid norme kasutataks kohtulahendite sisu poliitilise kontrolli süsteemina. Sellest vaatenurgast ei tohi see, kui kohtulahendis peaks olema tehtud viga riigisiseste ja liidu õigusnormide tõlgendamisel ja kohaldamisel või faktiliste asjaolude sedastamisel ja tõendite hindamisel, tuua iseenesest kaasa asjaomase kohtuniku distsiplinaarvastutusele võtmist. Kohtuniku distsiplinaarvastutusele võtmine kohtulahendi eest peab nimelt piirduma täiesti erandlike juhtudega ja see peab olema piiritletud tagatistega, mille eesmärk on vältida igasugust ohtu, et kohtulahendi sisule avaldatakse välist survet. Riigisisised õigusnormid, mille kohaselt võib see, kui liikmesriigi üldkohus konstitutsioonikohtu otsust mis tahes viisil eirab, kaasa tuua kohtuniku distsiplinaarvastutusele võtmise, neile tingimustele ei vasta.

22. veebruari 2022. aasta kohtuotsus (suurkoda) RS (konstitutsioonikohtu otsuste toime)
(C-430/21, [EU:C:2022:99](#))

Eelotsusetaotlus – Õigusriik – Kohtute sõltumatus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Liidu õiguse esimuse – Olukord, kus liikmesriigi kohtul puudub õigus kontrollida, kas riigisisene õigusnorm, mille selle liikmesriigi konstitutsioonikohus on põhiseadusele vastavaks tunnistanud, on kooskõlas liidu õigusega – Distsiplinaarmenetlus

Euroopa Kohtul tuli teha kohtute sõltumatuse põhimõtte kohta, mis on sätestatud ELL artikli 19 lõike 1 teises lõigus koostoimes eelkõige liidu õiguse esimuse põhimõttega, otsus kontekstis, kus liikmesriigi üldkohtul ei ole riigisisese õiguse alusel õigust kontrollida selliste riigisiseste õigusnormide kooskõla liidu õigusega, mille selle liikmesriigi konstitutsioonikohus on selle riigi põhiseadusega kooskõlas olevaks tunnistanud, ja kus juhul, kui kohtunik otsustab seda kontrollida, võidakse tema suhtes algatada distsiplinaarmenetlus ja talle kohaldada distsiplinaarkaristusi.

Kõnealusel juhul oli RS Rumeenias kriminaalmenetluses süüdi mõistetud. Tema abikaasa esitas seejärel kuriteokaebuse, milles väitis muu hulgas, et mitu kohtunikku olid selles kriminaalmenetluses kuritegusid toime pannud. Hiljem esitas RS Curtea de Apel Craiovale (Craiova apellatsioonikohus, Rumeenia) kaebuse, milles väitis, et eelmainitud kuriteokaebuse alusel algatatud kriminaalmenetlus on kestnud liiga pikalt.

Craiova apellatsioonikohus leidis, et peab selle kaebuse lahendamiseks hindama, kas liikmesriigi õigusnormid, millega on loodud niisugune kohtusüsteemis toime pandud süütegusid uuriv prokuratuuri eriosakond, kes kõnealusel juhul asja menetles, on liidu õigusega⁶⁶ kooskõlas. Võttes aga arvesse Curtea Constituțională (Rumeenia konstitutsioonikohus) otsust⁶⁷, mis tehti pärast Euroopa Kohtu otsust kohtuasjas Asociația „Forumul Judecătorilor din România” jt⁶⁸, ei ole Craiova apellatsioonikohtul riigisisese õiguse kohaselt õigust seda kooskõla kontrollida. Oma otsusega lükkas Rumeenia konstitutsioonikohus nimelt põhjendamata tõttu tagasi vastuväite, et mitu selle õigusakti sätet on põhiseadusvastased, rõhutades seejuures, et kui tema on otsustanud, et riigisisene õigusakt on kooskõlas põhiseaduse sättega, mis kohustab järgima liidu õiguse esimese põhimõtet,⁶⁹ ei ole üldkohtutel õigust kontrollida selle riigisisese õigusakti kooskõla liidu õigusega.

Selles kontekstis otsustas Craiova apellatsioonikohus pöörduda Euroopa Kohtusse, et saada sisuliselt selgitusi küsimustes, kas liidu õigusega on vastuolus, kui liikmesriigi üldkohtu kohtunikul ei ole sellistel asjaoludel nagu kõnealuses asjas õigust kontrollida õigusnormide kooskõla liidu õigusega ja kui selle kohtuniku suhtes kohaldatakse distsiplinaar karistusi põhjusel, et ta otsustab sellise kontrolli läbi viia.

Euroopa Kohtu suurkoda otsustas, et sellised liikmesriigi õigusnormid või praktika on liidu õigusega vastuolus.⁷⁰

Kõigepealt leidis Euroopa Kohus, et liikmesriigi õigusnormid või praktika, milles on ette nähtud, et liikmesriigi üldkohtutele on selle riigi konstitutsiooniõiguse alusel siduv sama liikmesriigi konstitutsioonikohtu otsus, milles leitakse, et teatavad riigisisised õigusnormid on kõnealuse liikmesriigi põhiseadusega kooskõlas, ei ole ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga vastuolus, tingimusel et riigisiseses õiguses on tagatud selle konstitutsioonikohtu sõltumatus eelkõige seadusandlikust ja täitevvõimust. Nii ei ole see aga juhul, kui selliste õigusnormide või praktika kohaldamine välistab täielikult üldkohtute pädevuse kontrollida selliste riigisiseste õigusnormide kooskõla liidu õigusega, mille konstitutsioonikohus on

⁶⁶ Täpsemalt ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu ja otsuse 2006/928 lisaga.

⁶⁷ 8. juuni 2021. aasta kohtuotsus nr 390/2021.

⁶⁸ 18. mai 2021. aasta kohtuotsus Asociația „Forumul Judecătorilor din România” jt (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 ja C-397/19, EU:C:2021:393), mida on tutvustatud alajaotuses II.8 „Isiklik vastutus, kohtulik puutumus ja ajutine teenistusest kõrvaldamine” ning milles Euroopa Kohus leidis muu hulgas, et niisugune õigusakt on liidu õigusega vastuolus, kui sellise eriosakonna loomine ei ole põhjendatud objektiivsete ja kontrollitavate nõuetega, mis on seotud korrakohase õigusemõistmisega, ja kui sellega ei kaasne Euroopa Kohtu nimetatud spetsiifilised tagatised (vt selle kohtuotsuse resolutsiooni punkt 5).

⁶⁹ Rumeenia konstitutsioonikohus leidis oma kohtuotsuses nr 390/2021, et see õigusakt on Rumeenia põhiseaduse (Constituția României) artikliga 148 kooskõlas.

⁷⁰ Pidades silmas ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku koostoimes ELL artikliga 2 ja artikli 4 lõigetega 2 ja 3, ELTL artikliga 267 ning liidu õiguse esimese põhimõttega.

tunnistanud vastavaks selle liikmesriigi põhiseaduse sättele, milles on ette nähtud liidu õiguse esimus.

Järgmiseks rõhutas Euroopa Kohus, et liikmesriigi kohtul lasuvat kohustust kohaldada kõiki vahetat õigusmõju omavaid liidu õigusnorme täies ulatuses on vaja täita muu hulgas selle tagamiseks, et austataks liikmesriikide võrdsust aluslepingute ees, mis välistab võimaluse võtta liidu õiguskorra vastu mis tahes ühepoolseid meetmeid, mis oleks selle suhtes esimuslikud, ning selles kohustuses väljendub ELL artikli 4 lõikes 3 mainitud lojaalse koostöö põhimõtte, mis kohustab jätma kohaldamata iga riigisisese õigusnormi, mis on sellega vastuolus, olgu kõnealune õigusnorm siis vastu võetud enne vahetu õigusmõjuga liidu normi või pärast seda.

Selles kontekstis tuletas Euroopa Kohus esiteks meelde, et niisugused riigisisised õigusnormid kuuluvad otsuse 2006/928 kohaldamisalasse ja järelikult peavad need vastama liidu õigusest, eelkõige ELL artiklist 2 ja artikli 19 lõikest 1 tulenevatele nõuetele.⁷¹ Teiseks märkis ta, et kuna nii ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik kui ka otsuse 2006/928 lisas sätestatud konkreetsed kohtureformi ja korruptsioonivastase võitluse alased eesmärgid on sõnastatud selgelt, täpselt ja tingimusteta, on neil vahetu õigusmõju.⁷² Sellest järeldub, et kui riigisiseseid õigusnorme ei ole võimalik tõlgendada kooskõlas selle sättega või nimetatud eesmärkidega, siis peavad Rumeenia üldkohtud jätma need riigisisised õigusnormid omal algatusel kõrvale.

Sellega seoses märkis Euroopa Kohus, et Rumeenia üldkohtud on põhimõtteliselt pädevad hindama riigisiseste õigusnormide kooskõla viidatud liidu õigusnormidega, ilma et nad peaksid selleks Rumeenia konstitutsioonikohtule taotlust esitama. Ent kui Rumeenia konstitutsioonikohtus on kõnealused õigusnormid riigi põhiseaduse sättega, milles on ette nähtud liidu õiguse esimus, kooskõlaliseks tunnistanud, on need kohtud sellest pädevusest ilma jäetud, kuna need kohtud on kohustatud seda konstitutsioonikohtu otsust järgima. Selline liikmesriigi õigusnorm või praktika takistaks kõnealuste liidu õigusnormide täielikku toimet, kuna see ei võimaldaks üldkohtul, kes peab tagama liidu õiguse kohaldamise, endal hinnata nende õigusnormide kooskõla selle õigusega.

Lisaks kahjustaks sellise riigisisese õigusnormi või praktika kohaldamine ka eelotsusemehhanismi abil loodud Euroopa Kohtu ja liikmesriikide kohtute koostöö tõhusust, panes vaidlust lahendava üldkohtu eelotsusetaotlusega Euroopa Kohtu poole pöördumisest hoiduma, et täita asjasse puutuva liikmesriigi konstitutsioonikohtu otsuseid.

Euroopa Kohus rõhutas, et need järeldused on iseäranis asjakohased olukorras, kus liikmesriigi konstitutsioonikohtu otsusega keeldutakse järgimast Euroopa Kohtu eelotsust, tuginedes eelkõige selle liikmesriigi põhiseaduslikule identiteedile ja arusaamale, et Euroopa Kohus on ületanud oma pädevust. Euroopa Kohus märkis, et ELL artikli 4 lõike 2

⁷¹ 18. mai 2021. aasta kohtuotsus Asociația „Forumul Judecătorilor din România” jt (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 ja C-397/19), punktid 183 ja 184, mida on tutvustatud alajaotuses II.8 „Isiklik vastutus, kohtulik puutumatus ja ajutine teenistusest kõrvaldamine”.

⁷² Eespool viidatud kohtuotsus Asociația „Forumul Judecătorilor din România” jt, punktid 249 ja 250, ning 21. detsembri 2021. aasta kohtuotsus Euro Box Promotion jt (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 ja C-840/19, EU:C:2021:1034), punkt 253 (tutvustatud samas alajaotuses).

kohaselt võib tal tekkida vajadus kontrollida, kas liidu õigusest tulenev kohustus kahjustab liikmesriigi rahvuslikku identiteeti. Seevastu ei ole selle sätte eesmärk ega tagajärg lubada liikmesriigi konstitutsioonikohtul jätta liidu õigusnorm kohaldamata, eirates talle liidu õigusega pandud kohustusi põhjendusel, et see norm eirab kõnealuse liikmesriigi rahvuslikku identiteeti niisugusena, nagu selle on määratlenud selle riigi konstitutsioonikohus. Kui liikmesriigi konstitutsioonikohus leiab, et liidu teisese õiguse säte eirab sellisena, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Kohus, kohustust austada selle liikmesriigi rahvuslikku identiteeti, tuleb sellel konstitutsioonikohtul esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus selle sätte kehtivuse hindamiseks ELL artikli 4 lõike 2 seisukohalt, kuna ainult Euroopa Kohtul on pädevus tuvastada liidu õigusakti kehtetus.

Lisaks rõhutas Euroopa Kohus, et kuna temal on ainupädevus anda liidu õiguse lõplik tõlgendus, ei saa liikmesriigi konstitutsioonikohus selle põhjal, kuidas ta liidu õigusnorme ise tõlgendab, õiguspäraselt järeldada, et Euroopa Kohus on teinud oma pädevuse piires väljuva kohtuotsuse, ja seetõttu keelduda Euroopa Kohtu tehtud eelotsust järgimast.

Lisaks täpsustas Euroopa Kohus oma varasemale kohtupraktikale⁷³ tuginedes, et liikmesriigi õigusnormid või praktika, mis võimaldavad võtta liikmesriigi kohtuniku distsiplinaarvastutusele selle eest, kui ta on oma riigi konstitutsioonikohtu otsustest kõrvale kaldunud, täpsemalt jätnud kohaldamata otsuse, millega konstitutsioonikohus on keeldunud järgimast Euroopa Kohtu tehtud eelotsust, on ELL artikliga 2 ja artikli 19 lõike 1 teise lõiguga vastuolus.

11. mai 2023. aasta kohtuotsus (esimene koda) *Inspekția Judiciară* (C-817/21, [EU:C:2023:391](#))

Eelotsusetaotlus – Õigusriik – Kohtusüsteemi sõltumatus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Otsus 2006/928/EÜ – Kohtunike sõltumatus – Distsiplinaarmenetlus – Kohtuinspektsioon – Peainspektori reguleerimis-, valiku-, hindamis-, ametisse nimetamise ja distsiplinaarpädevus

Üks mitme kriminaalasja pool esitas Rumeenias pädevale kohtuinspektsioonile mitu distsiplinaarkaebust teatavate asjasse puutuvate kohtunike ja prokuröride vastu. Kui kõigi tema kaebuste menetlemine oli lõpetatud, esitas ta peainspektori vastu kaebuse, mille menetlemine samuti lõpetati. Seejärel pöördus ta Curtea de Apel București (Bukaresti apellatsioonikohus, Rumeenia) poole, et see lõpetamisotsus vaidlustada, väites eelkõige, et distsiplinaarmetmeid ei ole võimalik võtta, sest pädevus on koondunud peainspektori kätte. Selline pädevuse koondumine on tema arvates liidu õigusega vastuolus.

Bukaresti apellatsioonikohus esitas Euroopa Kohtule selle kohta küsimuse.

Euroopa Kohus kinnitas oma otsuses oma kohtupraktikat⁷⁴, mille kohaselt tuleb vaatamata sellele, et kohtukorraldus kuulub liikmesriikide pädevusse, selle pädevuse teostamisel

⁷³ Eespool viidatud kohtuotsus Euro Box Promotion jt.

⁷⁴ 18. mai 2021. aasta kohtuotsus Asociația „Forumul Judecătorilor din România” jt (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 ja C-397/19), mida on tutvustatud alajaotuses II.8 „Isiklik vastutus, kohtulik puutumus ja ajutine teenistusest kõrvaldamine”.

järgida liidu õigust. Seega peavad distsiplinaareeskirjad, mida kohaldatakse kohtunikele, kellel võidakse paluda liidu õigust kohaldada, pakkuma vajalikke tagatisi, et vältida igasugust ohtu, et neid norme kasutatakse nende tegevuse poliitilise kontrolli vahendina.

Eeskirjad, mis reguleerivad distsiplinaaruurimisteks ning kohtunike ja prokuröride suhtes distsiplinaarmedmete võtmiseks pädeva organi korraldust ja toimimist, peavad järelilikult vastama liidu õigusest tulenevatele ja eelkõige õigusriigi nõuetele.

Selleks et kontrollida, kas see on tõesti nii, täpsustas Euroopa Kohus, et eelotsusetaotluse esitanud kohtul tuleb hinnata Rumeenia õigusnorme kui selliseid ning ka riigisisese õiguslikus ja faktilises kontekstis.

Mis puutub sellise hindamise seisukohast olulistesse asjaoludesse, märkis Euroopa Kohus, et Rumeenia õiguses võib distsiplinaarmenetlust peainspektori toime pandud kuritarvituste eest karistamiseks alata üksnes teenistuja, kelle karjäär sõltub suurel määral peainspektori otsustest. Lisaks võib peainspektorit puudutavaid otsuseid läbi vaadata asepeainspektor, kelle on ametisse nimetanud peainspektor ja kelle ametiaeg lõpeb koos peainspektori ametiajaga. Paistab, et sellised distsiplinaareeskirjad takistavad – kui Bukaresti apellatsioonikohtu kontrolli tulemusel ei selgu teisiti – praktikas peainspektori suhtes tulemuslikult distsiplinaarmedmeid võtmast, isegi kui tema vastu on esitatud veenvalt põhjendatud kaebusi.

Tõsi küll, peainspektori vastu esitatud kaebuse menetlemise lõpetamise peale võib esitada kohtule kaebuse, mille tulemusel võidakse sõltuvalt asjaoludest menetluse lõpetamise otsus tühistada. Siiski on Bukaresti apellatsioonikohtu ülesanne hinnata, mil määral on Rumeenia kohtutele selleks antud volituste raames võimalik peainspektori suhtes tulemuslikult distsiplinaarmedmeid võtta ning tema vastu esitatud kaebusi tõhusalt ja erapooletult menetleda.

Euroopa Kohus täpsustas seoses sellega, et kui see kohus peaks jõudma järeldusele, et peainspektori tegevust ei ole põhikohtuasjas kõne all olevate õigusnormide alusel võimalik tegelikult ja tõhusalt kontrollida, tuleks asuda seisukohale, et need õigusnormid ei ole sõnastatud selliselt, et need ei ärataks õigussubjektides mingit põhjendatud kahtlust, et *Inspectia Judiciară* (kohtuinspektsioon, Rumeenia) volitusi ja ülesandeid kasutatakse õigusemõistmisele surve avaldamise või õigusemõistmise üle poliitilise kontrolli tegemise vahendina.

Riigisisese õigusliku ja faktilise kontrolli kohta ilmnes, et peainspektori pädevus on suurenenud Rumeenia kohtusüsteemi korralduse reformide laiemas kontekstis, mille eesmärk või tagajärg on Rumeenia kohtunike sõltumatuse ja erapooletuse tagatiste vähenemine. Lisaks tundub, et peainspektor on täidesaatva või seadusandliku võimuga tihedalt seotud. Lõpuks tuleb arvesse võtta ka peainspektori konkreetset tegevust oma volituste teostamisel, mida saab kasutada õigusemõistmise poliitiliseks kontrollimiseks.

Kui Bukaresti apellatsioonikohtu kontrolli tulemusel ei selgu teisiti, siis need riigisisese õigusliku ja faktilise konteksti asjaolud, mis Euroopa Kohtule on teatavaks tehtud, nähta-

vasti pigem kinnitavad kui lükkavad ümber võimalikku järeldust, et põhikohtuasjas kõne all olevad õigusnormid ei ole sõnastatud selliselt, et ei ärataks õigussubjektides mingit põhjendatud kahtlust, et kohtuinspektsiooni volitusi ja ülesandeid kasutatakse õigusemõistmisele surve avaldamise või õigusemõistmise üle poliitilise kontrolli tegemise vahendina.

5. juuni 2023. aasta kohtuotsus (suurkoda) komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, [EU:C:2023:442](#))

Liikmesriigi kohustuste rikkumine – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – Kohtute sõltumatus – ELTL artikkel 267 – Võimalus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus – Liidu õiguse esimus – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) distsiplinaarkolleegiumi pädevus selle kohtu kohtuniku kriminaalõigusliku puutumatusse äravõtmise ning selle kohtu kohtuniku tööõiguse, sotsiaalkindlustuse ja pensionile saatmise asjades – Liikmesriigi kohtutele kehtestatud keeld seada kahtluse alla kohtute ja põhiseaduslike organite legitiimsust või hinnata või tuvastada kohtunike ametisse nimetamise ja nende õigusemõistmise pädevuse õiguspärasust – Seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu olemasolu puudutavate teatavate nõuete täitmise kontrollimise määratlemine kohtuniku distsiplinaarsüüteona – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumi ainupädevus vaadata läbi kohtu või kohtuniku sõltumatuse puudumist puudutavaid küsimusi – Põhiõiguste harta artiklid 7 ja 8 – Õigus eraelu puutumatusse ja isikuandmete kaitsele – Määrus (EL) 2016/679 – Artikli 6 lõike 1 esimese lõigu punktid c ja e ning lõike 3 teine lõik – Artikli 9 lõige 1 – Delikaatsed andmed – Riigisisised õigusnormid, millega on kehtestatud kohtuniku kohustus esitada deklaratsioon enda kuulumise kohta ühendusse, sihtasutusse või parteisse ning neis täidetavate ülesannete kohta ja on ette nähtud sellises deklaratsioonis olevate andmete avaldamine veebis

Selles kohtuotsuses, mille faktilist ja õiguslikku raamistikku on kirjeldatud eespool,⁷⁵ otsustas Euroopa Kohus esiteks, et kuna Poola andis Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) distsiplinaarkolleegiumile, kelle sõltumatus ja erapooletus ei ole tagatud, pädevuse lahendada kohtuasju, mis mõjutavad vahetult kohtuniku ja kohtunikukandidaadi staatust ja ülesannete täitmist, näiteks kohtunike kriminaalõigusliku puutumatusse äravõtmise ning kõrgeima kohtu kohtunike tööõigus- ja sotsiaalkindlustusasju ning nende kohtunike pensionile saatmise asju, siis on Poola rikkunud ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevaid kohustusi.

Seoses sellega tuletas Euroopa Kohus meelde, et asjaomase liikmesriigi õigussüsteem peab sisaldama asjakohaseid tagatisi, et vältida igasugust ohtu, et selliseid eeskirju või otsuseid kasutatakse kohtulahendite sisu poliitiliseks kontrolliks või kohtunike surveamiseks ja hirmutamiseks, mis võib luua mulje, et nad ei ole sõltumatud või erapooletud, ning kahandada usaldust, mida demokraatliku ühiskonna ja õigusriigi kohtusüsteem peab õi-

⁷⁵ Vaidluse faktilise ja õigusliku raamistiku kohta vt alajaotusest II.2 „Kutse-eetika“. See kohtuotsus on esitatud ka alajaotuses II.10 „Kohtu sõltumatuse kontrollimise kohtulik pädevus“.

gussubjektides äratama.⁷⁶ Seega pidas Euroopa Kohus samamoodi nagu oma varasemas otsuses kohtunike distsiplinaarvastutuse suhtes kohaldatavate eeskirjade kohta⁷⁷ oluliseks märkida, et kuna selliste eeskirjade kohaldamisel võivad olla tõsised tagajärjed nii kohtunike karjäärile kui ka nende elutingimustele, siis peab otsuseid, millega antakse luba alustada nende suhtes kriminaalmenetlust või luba nende kinnipidamiseks või eelvangistuseks, või otsuseid, millega vähendatakse nende tasu või mis puudutavad nende kohtunike suhtes kohaldatava tööõigus- või sotsiaalkindlustussüsteemi olulisi aspekte või nende pensionile saatmist, tegema või kontrollima kohtuorgan, kelle enda puhul on olemas tõhusale kohtulikule kaitsele omased tagatised, sealhulgas sõltumatus.

Teiseks tuvastas Euroopa Kohus, et võttes vastu õigusnormid, mille kohaselt saab kontrollimise, kas sõltumatut ja erapooletut seaduse alusel moodustatud kohut puudutavad liidu nõuded on täidetud, distsiplinaarsüüteoaks kvalifitseerida,⁷⁸ on Poola rikkunud kohustusi, mis tulenevad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust koostoimes harta artikliga 47 ning ETL artiklist 267.

Selle kohta tuletas Euroopa Kohus meelde, et tulenevalt põhiõigusest õiglasele kohtumenetlusele on iga kohus vastava tõsise kahtluse korral kohustatud kontrollima, kas ta ise on oma koosseisu poolest niisugune kohus. Samuti märkis ta, et liikmesriigi kohtud võivad olla kohustatud eespool nimetatud nõuete täitmist kontrollima mitmesugustel muudel asjaoludel ning selline kontrollimine võib puudutada iseäranis küsimust, kas kohtuniku ametisse nimetamise menetluses toimunud nõuete rikkumine võis kaasa tuua selle põhiõiguse rikkumise. Neil asjaoludel ei saa seda, kui liikmesriigi kohus täidab selliste sätete jõustamisega nagu ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik ja harta artikkel 47 talle aluslepingutega seatud ülesandeid ja järgib seejuures aluslepingutest tulenevaid kohustusi, juba määratlusest tulenevalt kvalifitseerida distsiplinaarsüüteoaks, ilma et sellega rikutaks *ipso facto* asjaomaseid liidu õigusnorme.

Euroopa Kohus tõdes aga kõigepealt, et kõnealuste distsiplinaarsüütegude määratlused on väga üldised ja ebatäpsed, mistõttu need hõlmavad olukordi, mil kohtunikel on vaja analüüsida, kas nad ise või kohus, mille koosseisus nad on, teised kohtunikud või muud kohtud vastavad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust ja harta artiklist 47 tulenevatele nõuetele. Ka ei võimalda kõnealused riigisisest õigusnormid tagada, et asjaomaste kohtunike vastutus, mis kaasneb kohtuotsusega, mille nad peavad tegema, piirduks üksnes täiesti erandlike juhtudega ning võimalus kasutada kohtunike suhtes kohaldatavaid distsiplinaarnorme kohtulahendite poliitiliseks kontrollimiseks oleks järelikult välistatud. Lisaks rõhutas Euroopa Kohus seoses nende riigisiseste õigusnormide vastuvõtmise konkreetsete tingimuste ja kontekstiga, et Poola seadusandja valitud sõnastus on ilmselges seoses

⁷⁶ Vt selle kohta 18. mai 2021. aasta kohtuotsus Asociația „Forumul Judecătorilor din România” jt (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 ja C-397/19, EU:C:2021:393, punkt 216), mida on tutvustatud alajaotuses II.8 „Isiklik vastutus, kohtulik puutumatus ja ajutine teenistusest kõrvaldamine”.

⁷⁷ Vt selle kohta 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, punkt 80), mida on tutvustatud käesolevas alajaotuses.

⁷⁸ Üldkohtute seadus muudetud redaktsioonis, artikli 107 lõike 1 punkt 2 ja 3, ning kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 72 lõike 1 punktid 1–3.

terve hulga küsimustega, mille mitu Poola kohut on esitanud Euroopa Kohtule eelotsuse-
taotlustes selle kohta, kas 2019. aastal tehtud ja Poola kohtukorraldust mõjutanud eri
seadusemuudatused on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga ja harta artikliga 47 kooskõlas.
Euroopa Kohus järeldas eelnevast, et on tõendatud oht, et neid riigisiseseid õigusnorme
tõlgendatakse nii, et need võimaldavad kohtunike suhtes kohaldatavaid distsiplinaarees-
kirju kasutada selleks, et takistada asjaomastel liikmesriigi kohtutel teha teatavaid järel-
dusi, milleks liidu õigus neid kohustab, ja mõjutavad nende kohtute lahendeid, vähenda-
des nii nende kohtunike sõltumatust, ning neist kahest põhjusest järeldub, et liidu õigus-
norme on rikutud. Samade riigisiseste õigusnormidega on rikutud ka ELTL artiklit 267,
kuna need normid tekitavad ohu, et liikmesriigi kohtunikke hakatakse distsiplinaarkorras
karistama Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse esitamise eest.

Mis puudutab konkreetsemalt distsiplinaarsüütegu, mis seisneb „õigusnormide ilmselges
ja jämedas rikkumises“ kõrgeima kohtu kohtunike poolt,⁷⁹ siis selle kohta leidis Euroopa
Kohus, et riigisisene õigusnorm, milles seda käsitletakse, vähendab samuti kohtunike sõl-
tumatus, kuna ei võimalda vältida nende kohtunike suhtes kohaldatavate distsiplinaa-
reeskirjade kasutamist sellise surve ja pärssiva mõju avaldamiseks, mis võib mõjutada
nende otsuste sisu. Distsiplinaarmenetluse algatamise võimaluse kaudu piirab see säte ka
kõrgeima kohtu kohustust esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlusi.

Kolmandaks otsustas Euroopa Kohus, et võttes vastu õigusnormid, mis keelavad kõigil
liikmesriigi kohtutel kontrollida, kas liidu õigusest tulenevad sõltumatut ja erapooletut
seaduse alusel moodustatud kohut puudutavad nõuded on täidetud,⁸⁰ on Poola Vabariik
rikkunud kohustusi, mis tulenevad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust koostoimes harta
artikliga 47 ning liidu õiguse esimuse põhimõttest.

Selles küsimuses täpsustas Euroopa Kohus, et nende riigisiseste õigusnormide kohaselt ei
ole keelatud mitte ainult selle tuvastamine, kas nii ametisse nimetamine ise kui ka sellest
nimetamisest tuleneva õigusemõistmise pädevuse teostamine on õiguspärased, vaid ka
selle õiguspärasuse hindamine. Lisaks on nende sätetega keelatud kahtluse alla seada
kohtute ja riigi põhiseaduslike organite ning kontrolli- ja õiguskaitseorganite legitiimsust.
Selline sõnastus võib aga – eriti kui arvestada nende õigusnormide vastuvõtmise konk-
reetset konteksti – kaasa tuua selle, et lahendid, mida asjaomased kohtud peavad vasta-
valt neil lasuvatele kohustustele siiski tegema, et tagada ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu ja
harta artikli 47 järgimine, võivad nende sisust või toimest tulenevalt kuuluda selliselt keh-
testatud keeldude kohaldamisalasse. Lisaks võivad need riigisisest õigusnormid sellega,
et nad takistavad Poola kohtutel jätta kohaldamata sätteid, mis on nende kahe vahetut
õigusmõju omava liidu õigusnormiga vastuolus, kujutada endast ka liidu õiguse esimuse
põhimõtte rikkumist.

⁷⁹ Kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 72 lõike 1 punkt 1.

⁸⁰ Üldkohtute seadus muudetud redaktsioonis, artikli 42a lõiked 1 ja 2 ning artikli 55 lõige 4, kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis,
artikli 26 lõige 3 ning artikli 29 lõiked 2 ja 3, ning halduskohtute seadus muudetud redaktsioonis, artikli 5 lõiked 1a ja 1b.

8. Isiklik vastutus, kohtulik puutumatus ja ajutine teenistusest kõrvaldamine

18. mai 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) Asociația „Forumul Judecătorilor din România” jt (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 ja C-397/19, [EU:C:2021:393](#))

Eelotsusetaotlus – Bulgaaria Vabariigi ja Rumeenia Euroopa Liiduga ühinemise leping – Akt Bulgaaria Vabariigi ja Rumeenia Euroopa Liiduga ühinemise tingimuste kohta – Artiklid 37 ja 38 – Asjakohased meetmed – Kord, mille abil teha Rumeeniaga koostööd ja jälgida tema edusamme konkreetsete eesmärkide täitmisel kohtureformi alal ning korruptsioonivastases võitluses – Otsus 2006/928/EÜ – Koostöö- ja jälgimiskorra ning selle alusel komisjoni koostatud aruannete laad ja õiguslik mõju – Õigusriik – Kohtute sõltumatus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Kohtusüsteemi korralduse ja kohtunike vastutuse valdkonnas aastatel 2018 ja 2019 Rumeenias vastu võetud seadused ja valitsuse kiireloomulised määrused – Kohtuinspektsiooni juhtivatele ametikohtadele isikute ajutiselt ametisse nimetamine – Prokuratuuris sellise osakonna loomine, mille ülesanne on uurida kohtusüsteemis toime pandud rikkumisi – Kohtuvea korral riigi varaline vastutus ja kohtunike isiklik vastutus

Rumeenia kohtud esitasid Euroopa Kohtule kuus eelotsusetaotlust kohtuvaidlustes ühelt poolt juriidiliste või füüsiliste isikute ning teiselt poolt selliste asutuste või organite vahel nagu Inspectia Judiciară (Rumeenia kohtuinspektsioon), Consiliul Superior al Magistraturii (Rumeenia kõrgem kohtute nõukoda) ja Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție (Rumeenia kassatsioonikohtu juures asuv prokuratuur).

Põhikohtuasjad olid seotud Rumeenias toimuva laiaulatusliku reformiga õigusemõistmise valdkonnas ja korruptsioonivastases võitluses ning seda reformi jälgitakse alates 2007. aastast Euroopa Liidu tasandil koostöö- ja jälgimiskorra (edaspidi „KJK”) alusel, mis kehtestati otsusega 2006/928 Rumeenia ühinemisel Euroopa Liiduga.

Õigusemõistmise sõltumatuse ja tõhususe suurendamiseks võttis Rumeenia läbirääkimistel, mida ta pidas Euroopa Liiduga ühinemiseks, 2004. aastal vastu kolm nn õigusemõistmisalast seadust, mis puudutavad kohtunike ja prokuröride staatust, kohtukorraldust ning kõrgeimat kohtute nõukoda. Aastatel 2017–2019 tehti neisse seadustesse muudatusi seadustega ja valitsuse kiireloomuliste määrustega, mis olid vastu võetud Rumeenia põhi-seaduse alusel. Põhikohtuasjade kaebajad väitsid, et osa neist seadusemuudatustest ei ole liidu õigusega kooskõlas. Oma kaebuste põhjendamisel viitasid nad teatavatele arvamustele ja aruannetele, mille Euroopa Komisjon oli Rumeenia saavutatud edusammude kohta koostanud KJK raames, kuna kaebajate arvates sisaldasid need arvamused ja aruanded Rumeenia poolt aastatel 2017–2019 vastu võetud sätete suhtes kriitikat, mis puudutas korruptsioonivastase võitluse ja kohtuvõimu sõltumatuse tagamise tõhususe nõudeid.

Selles kontekstis tekkis eelotsust taotlevatel kohtutel küsimus KJK laadi ja õiguslike tagajärgede ning KJK alusel komisjoni koostatud aruannete ulatuse kohta. Nende kohtute arvates tuleb selle korra sisu, laadi ja kestust pidada ühinemislepingu kohaldamisalasse kuuluvaks ning neis aruannetes esitatud nõuded peaksid olema Rumeeniale kohustusli-

kud. Selles kontekstis viitasid nimetatud kohtud siiski riigisisesele kohtupraktikale, mille kohaselt ei ole liidu õigus Rumeenia põhiseadusliku korra suhtes esimuslik ning otsus 2006/928 ei saa olla alusakt, millele põhiseaduslikkuse kontrolli raames viidata, kuna see otsus on vastu võetud enne Rumeenia ühinemist liiduga ning kuna Euroopa Kohus ei ole seda, kas selle otsuse sisu, laad ja kestus kuuluvad ühinemislepingu kohaldamisalasse, üldse tõlgendanud.

Olles tuvastanud, et õigusnormid, mis reguleerivad Rumeenia kohtukorraldust, kuuluvad otsuse 2006/928 kohaldamisalasse, tuletas Euroopa Kohus meelde, et tõhusa kohtuliku kontrolli olemasolu, mille eesmärk on tagada liidu õiguse järgimine, on juba iseenesest omane õigusriigi väärtusele, mida Euroopa Liidu leping kaitseb. Edasi rõhutas ta, et iga liikmesriik peab tagama, et organid, mis kuuluvad kohtuna liidu õigusega hõlmatud valdkondades tema õiguskaitsevahendite süsteemi, vastaksid tõhusa kohtuliku kaitse nõuetele. Kuna kõnealused õigusnormid on kohaldatavad üldkohtu kohtunike suhtes, kes peavad lahendama liidu õiguse kohaldamise või tõlgendamisega seotud küsimusi, peavad need normid seega vastama nimetatud nõuetele. Selles kontekstis on kõnealuste kohtute sõltumatuse säilitamine esmatähtis, et kaitsta neid välise sekkumise või surve eest ning välistada niiviisi igasugune otsene mõju, aga ka kaudsema mõju vormid, mis võivad asjaomaste kohtute otsuseid suunata.

Lõpuks märkis Euroopa Kohus kohtunike distsiplinaarvastutust reguleerivate normide kohta, et sõltumatuse nõue kohustab ette nägema vajalikud tagatised, et vältida selle korra kasutamist kohtulahendite sisu poliitilise kontrolli süsteemina. Liikmesriigi õigusnormid ei tohi seega äratada õigussubjektides kahtlusi, et kohtuorgan, kelle ülesanne on kohtunike ja prokuröride suhtes uurimisi teostada ja distsiplinaarmedeid võtta, kasutab oma pädevust nende tegevusele surve avaldamise vahendina või sellise kontrolli vahendina.

Neid üldisi kaalutlusi silmas pidades otsustas Euroopa Kohus, et riigisisised õigusnormid võivad tekitada selliseid kahtlusi, kui need annavad asjaomase liikmesriigi valitsusele liikmesriigi õiguses ette nähtud tavapärasest ametisse nimetamise menetlust eirates kas või ajutiselt võimaluse nimetada kedagi ametisse sellise organi juhtivatele ametikohtadele, mille ülesanne on kohtunike ja prokuröride suhtes distsiplinaaruurimisi teostada ja distsiplinaarmedeid võtta.

- Eriosakonna loomine, mille ainupädevuses on kohtunike ja prokuröride toime pandud rikkumiste uurimine

Samu üldisi kaalutlusi arvesse võttes analüüsis Euroopa Kohus, kas liidu õigusega on kooskõlas riigisisised õigusnormid, milles on ette nähtud luua prokuratuuri eriosakond, millel on ainupädevus uurida kohtunike ja prokuröride toime pandud rikkumisi. Euroopa Kohus täpsustas, et selleks, et niisugused õigusnormid oleksid kooskõlas liidu õigusega, peavad need esiteks olema põhjendatud objektiivsete ja kontrollitavate nõuetega, mis on seotud korrakohase õigusemõistmisega, ning teiseks tagama, et seda osakonda ei saaks kasutada kõnealuste kohtunike ja prokuröride tegevuse poliitilise kontrolli vahendina ning et see osakond teostaks oma pädevust kooskõlas Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edas-

pidi „harta“) nõuetega. Kui need nõuded ei ole täidetud, võib neid õigusnorme mõista nii, et nende eesmärk on luua vahend kohtunike surveamiseks ja heidutamiseks, mis õõnestab õigussubjektide usaldust õigusemõistmise vastu. Euroopa Kohus lisas, et vaidlusosalused riigisisised õigusnormid ei tohi kaasa tuua seda, et eiratakse konkreetseid kohustusi, mis on Rumeenial otsuse 2006/928 alusel korruptsioonivastase võitluse valdkonnas.

Liikmesriigi kohtul tuleb kontrollida, ega reform, mille tagajärjel loodi Rumeenia prokuratuuris kohtunike ja prokuröride uurimise ülesandega eriosakond, ja sellesse osakonda määratud prokuröride ametisse nimetamise eeskirjad ei ole sellised, mis teevad osakonna välise mõju ees haavatavaks. Harta seisukohast on liikmesriigi kohtu ülesanne kontrollida, ega vaidlusosalused riigisisised õigusnormid ei takista asjaomaste kohtunike ja prokuröride asja läbivaatamist mõistliku aja jooksul.

- Riigi varaline vastutus ja kohtuniku isiklik vastutus kohtuvea korral

Euroopa Kohus otsustas, et liikmesriigi õigusnormid, mis reguleerivad riigi varalist vastutust ja kohtuniku isiklikku vastutust kohtuveaga tekitatud kahju eest, võivad olla liidu õigusega kooskõlas üksnes siis, kui kohtunikku saab kohtuvea eest regressihagi abil isiklikult vastutusele võtta ainult erandjuhtudel ja kui seda piiritlevad objektiivsed ja kontrollitavad kriteeriumid, mis on seotud korrakohasest õigusemõistmisest tulenevate nõuetega, ning tagatised, mille eesmärk on vältida igasugust ohtu, et kohtulahendi sisule avaldatakse välist survet. Selles kontekstis on selged ja täpsed reeglid, milles on kohtuniku isiklikku vastutust kaasa tuua võivad teod määratletud, hädavajalikud selleks, et tagada kohtuniku tööle omane sõltumatus ja vältida ohtu, et tal võib pelgalt oma otsuse tõttu isiklik vastutus tekkida. Asjaomase kohtuniku isikliku vastutuse tekkimiseks ei piisa ainuüksi asjaolust, et otsuses on tehtud kohtuviga.

Mis puutub kohtuniku isikliku vastutuse tekkimise korda, siis peavad riigisisestest õigusnormides olema selgelt ja täpselt ette nähtud vajalikud tagatised, mis garanteerivad, et ei selle vastutuse tekkimise tingimuste ja asjaolude kontrollimiseks mõeldud uurimist ega regressihagi ei saa muuta õigusemõistmisele surve avaldamise vahenditeks. Vältimaks, et niisugune kord võiks avaldada kohtunikule mõju, mis pärsiks teda ülesande täitmisel, nimelt täiesti sõltumatul õigusemõistmisel, peavad selle uurimise alustamiseks ja toimetamiseks ning regressihagi esitamiseks pädevad asutused ise olema ametivõimud, kes tegelevad objektiivselt ja erapooletult, ning nii sisulised tingimused kui ka menetlusnormid peavad olema sellised, et need ei tekitaks põhjendatud kahtlusi nende ametiasutuste erapooletuses. Samuti on oluline, et täielikult järgitaks hartas sätestatud õigusi, eelkõige kohtuniku kaitseõigusi, ning et kohtuniku isikliku vastutuse üle otsustamiseks pädev organ oleks kohus. Eriti ei või kohtuviga tuvastada riigi poolt asjaomase kohtuniku vastu esitatud regressihagi raames, kui kohtunikku ei ole ära kuulatud varasemas menetluses, mille ese on riigi varalise vastutuse tuvastamine.

13. juuli 2023. aasta kohtuotsus YP jt (kohtuniku puutumatuse äravõtmine ja kohtuniku ajutiselt teenistusest kõrvaldamine) (C-615/20 ja C-671/20, [EU:C:2023:562](#))

Eelotsusetaotlus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – Kohtunike sõltumatus – Liidu õiguse esimene – ELL artikli 4 lõige 3 – Lojalse koostöö kohustus – Kohtuniku kriminaalõigusliku puutumatuse äravõtmine ja tema ajutiselt teenistusest kõrvaldamine, mille on määranud Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) Izba Dyscyplinarna (distsiplinaarkolleeegium) – Selle kolleeegiumi sõltumatuse ja erapooletuse puudumine – Seni selle kohtuniku pädevuses olnud kohtuasja lahendava kohtukoosseisu muutmine – Liikmesriigi kohtute suhtes distsiplinaarkaristuse ähvardusel kehtestatud keeld seada kahtluse alla kohtu legitiimsus, kahjustada selle toimimist või hinnata kohtuniku ametisse nimetamise kehtivust ja õigusemõistmise pädevuse õiguspärasust – Asjaomaste kohtute ning kohtukoosseisu kindlaksmääramise ja muutmise pädevusega kohtuorganite kohustus jätta kohaldamata meetmed, millega võetakse ära asjaomase kohtuniku puutumatus ja kõrvaldatakse ta ajutiselt teenistusest – Nende kohtute kohustus jätta kohaldamata liikmesriigi õigusnormid, milles on ette nähtud sellised keelud

Kohtuasi C-615/20

Prokuratura Okręgowa w Warszawie (Varssavi piirkondlik prokuratuur, Poola) koostatud süüdistusakti alusel esitati Sąd Okręgowy w Warszawie (Varssavi regionaalne kohus, Poola) YP-le ja teistele isikutele süüdistus mitme kuriteo toimepanemises. Selles kohtus määrati kõnealust kohtuasja arutama kohtunik I. T. ainuisikuliselt.

Kohtuasja väga hilises menetlusstaadiumis pöördus Prokuratura Krajowa Wydział Spraw Wewnętrznych (riigiprokuratuur, siseasjade osakond, Poola) 14. veebruaril 2020 Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) distsiplinaarkolleeegiumi⁸¹ poole taotlusega, et antaks luba kohtunik I. T. suhtes kriminaalmenetlust alustada, sest 2017. aasta detsembris oli kohtunik I. T. lubanud meedia esindajatel teha nii pildi- kui ka helisalvestust kohtuistungist ning asjaomases kohtuasjas otsuse kuulutamises koos otsuse põhjenduste suulise esitamisega, millega ta olevat väidetavalt avalikustanud Varssavi piirkondlikus prokuratuuris toimunud kohtueelse uurimise andmeid.

Distsiplinaarkolleeegium andis 18. novembri 2020. aasta resolutsiooniga (edaspidi „vaidlusalune resolutsioon“) loa alustada kohtunik I. T. suhtes kriminaalmenetlust ja kõrvaldas ta ajutiselt teenistusest, vähendades selleks ajaks tema tasu 25% võrra.

Eelotsusetaotluse esitanud kohus – Varssavi regionaalse kohtu koosseis, kes muu hulgas arutab YP kriminaalasja ja kelle moodustab ainuisikuliselt kohtunik I. T. – leidis, et vaidlusalune resolutsioon takistab tal selle asja menetlust jätkata. Selles kontekstis otsustas ta menetluse peatada, et esitada Euroopa Kohtule küsimused sisuliselt selle kohta, kas riigisisesed õigusnormid, millega on kohtuorganile, kelle sõltumatus ja erapooletus ei ole ta-

⁸¹ 8. detsembri 2017. aasta kõrgeima kohtu seadusega loodi Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) uus distsiplinaarkolleeegium Izba Dyscyplinarna (edaspidi „distsiplinaarkolleeegium“). 20. detsembri 2019. aasta seadusega, millega muudeti kõrgeima kohtu seadust ja mis jõustus 2020. aastal, anti sellele kolleeegiumile uusi pädevusi, eeskätt loa andmiseks alustada kohtunike suhtes kriminaalmenetlust või neid ajutiselt kinni pidada (artikli 27 lõike 1 punkt 1a).

gatud, omistatud pädevus anda luba alustada kriminaalmenetlust üldkohtu kohtunike suhtes ning sellise loa andmise korral kõrvaldada asjaomane kohtunik ajutiselt teenistusest ja vähendada selleks ajavahemikuks tema tasu, on liidu õigusega kooskõlas või mitte. Nende küsimuste sisuline eesmärk oli kindlaks teha, kas liidu õigusnorme ja -põhimõtteid⁸² arvestades on selles kohtus kohtuasja ainuisikuliselt arutaval kohtunikul endiselt õigus jätkata põhikohtuasja lahendamist, hoolimata vaidlusalusest resolutsioonist, millega ta on ajutiselt teenistusest kõrvaldatud.

Kohtuasi C-671/20

Teises kriminaalmenetluses oli Varssavi piirkondlik prokuratuur süüdistanud M. Mi samuti mitmes kuriteos ja vaidlus puudutas prokuratuuri otsust seada M. Mile kuuluvale kinnisajale sundhüpoteek. M. M. esitas selle otsuse peale kaebuse Varssavi regionaalsele kohtule, kus selle kaebusega seotud kohtuasi anti algul lahendada kohtunik I. T-le.

Pärast seda, kui vaidlusaluse resolutsiooniga oli kohtunik I. T. ajutiselt teenistusest kõrvaldatud, kohustas Varssavi regionaalse kohtu esimees kohtu selle koja esimeest, kuhu kuulus kohtunik I. T., muutma kohtukoosseisu I. T-le määratud kohtuasjades, välja arvatud kohtuasjas, milles kohtunik I. T. oli esitanud Euroopa Kohtule kohtuasjas C-615/20 arutatava eelotsusetaotluse. Selle tagajärjel tegi kõnealune koja esimees määruse, milles jaotas ümber kohtuasjad, mis algul olid määratud lahendamiseks kohtunik I. T-le, nende hulgas M. Mi puudutava kohtuasja.

Eelotsusetaotluse esitanud kohus, nimelt üks teine Varssavi regionaalse kohtu ainukohtunikust koosnev koosseis, kellele see kohtuasi järgmisena määrati, asus seisukohale, et need sündmused annavad tunnistust sellest, et asjaomase kohtu esimees tunnustas vaidlusaluse resolutsiooni siduvust, järeldades, et kuna kohtunik I. T. on ajutiselt teenistusest kõrvaldatud, ei saa ta kõnealust kohtuasja lahendada või et kohtuasja lahendamisele esineb püsiv takistus.

Eelotsusetaotluse esitanud kohtul tekkis aga küsimus, kas selline akt nagu vaidlusalune resolutsioon on siduv ja kas selle resolutsiooni täitmise tulemusel määratud muud kohtukoosseisud on legitiimsed. Ta märkis lisaks, et 2019. aastal vastu võetud riigisise õigusnormide kohaselt on tal distsiplinaarkaristuse ähvardusel keelatud selle resolutsiooni siduvuse küsimust kontrollida. Oma küsimustega Euroopa Kohtule soovis ta sisuliselt selgitusi, kas liidu õigusnorme ja -põhimõtteid⁸³ arvestades võib ta – riskimata oma koosseisu ainsast liikmest kohtuniku distsiplinaarvastutusele võtmisega – käsitada vaidlusalust resolutsiooni mittesiduvana, mispuhul tal ei oleks pädevust talle selle resolutsiooni tagajärjel määratud põhikohtuasja lahendada, ning kas kõnealune kohtuasi tuleb seega uuesti määrata seda algul arutanud kohtunikule.

⁸² Nimelt Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklit 47, ELL artiklit 2 ja ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku, milles on sätestatud õigusriigi põhimõte ja tõhusa kohtuliku kaitse nõuded, samuti esimuse, lojaalse koostöö ja õiguskindluse põhimõte.

⁸³ Nimelt ELL artiklit 2 ja artikli 19 lõike 1 teist lõiku ning esimuse, lojaalse koostöö ja õiguskindluse põhimõtet.

Kõnealustes liidetud kohtuasjades tehtud kohtuotsuses lähtus Euroopa Kohtu suurkoda Euroopa Kohtu praktikast,⁸⁴ nimelt 5. juuni 2023. aasta kohtuotsusest komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu),⁸⁵ tulenevatele juhistele. Ta otsustas sisuliselt, et ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga on vastuolus riigisisised õigusnormid, mis lubavad sellisel distsiplinaarkolleegiumi taolisel kohtuorganil, kelle sõltumatus ja erapooletus ei ole tagatud, kohtunikult puutumatus ära võtta, selle kohtuniku ajutiselt teenistusest kõrvaldada ning tema tasu vähendada. Samuti täpsustas ta, millised on liidu õiguse esimuse põhimõtet ja ELL artikli 4 lõikes 3 sätestatud lojaalse koostöö põhimõtet arvestades selle järeldu- se tagajärjed liikmesriigi kohtule ning selle kohtu koosseisude määramise ja muutmise pädevusega kohtuorganitele niisuguse akti puhul nagu vaidlusalune resolutsioon, millega ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku rikkudes kõrvaldati ajutiselt teenistusest kohtuasja ainu- isikuliselt lahendav kohtunik.

Esiteks leidis Euroopa Kohus, et riigisisised õigusnormid, mis annavad kohtuorganile, kelle sõltumatus ja erapooletus ei ole tagatud, pädevuse anda üldkohtute kohtunike suhtes kriminaalmenetluse alustamise luba ning sellise loa andmise korral kõrvaldada as- jaomane kohtunik ajutiselt teenistusest ja vähendada selleks ajavahemikuks tema tasu, on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga vastuolus.

Sellega seoses märkis Euroopa Kohus, et pärast nende kahe eelotsusemenetluse algata- mist on ta teinud kohtuotsuse komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu), milles ta muu hulgas tuvastas, et kuna Poola Vabariik andis distsiplinaarkolleegiumile, kelle sõl- tumatus ja erapooletus ei ole tagatud,⁸⁶ pädevuse lahendada kohtuasju, millel on otsene mõju kohtuniku staatusele ja ülesannete täitmisele, nagu kohtuniku suhtes kriminaalme- netluse alustamise taotlusi, siis on see liikmesriik rikkunud kohustusi, mis tulenevad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust.⁸⁷

Eelviidatud kohtuotsuses rõhutas Euroopa Kohus, et kohtuniku sõltumatust võib mõjuta- da ka üksnes võimalus, et teda ähvardab oht, et tema suhtes kriminaalmenetluse alusta- mise luba taotletakse ja saadakse kohtuorganilt, kelle sõltumatus ei ole tagatud, ja et sa- ma kehtib ka seoses ohuga, et selline organ otsustab kohtuniku ajutiselt teenistusest kõr- valdamise ja tasu vähendamise üle.⁸⁸

Käesoleval juhul võeti vaidlusalune resolutsioon kohtunik I. T. suhtes⁸⁹ vastu riigisiseste õigusnormide alusel, mille kohta Euroopa Kohus oli eespool viidatud kohtuotsuses tuvas-

⁸⁴ Mis puudutab 2017. aasta kõrgeima kohtu seadusega – mida muudeti Poola 2019. aasta kohtureformiga – loodud distsiplinaarkolleegiumi sõltumatuse ja erapooletuse puudumist.

⁸⁵ 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442), mille faktilist ja õiguslikku raamistikku on tutvustatud alajaotuses II.2 „Kutse-eetika“. See kohtuotsus on esitatud ka alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“ ja alajaotu- ses II.10 „Kohtu sõltumatuse kontrollimise kohtulik pädevus“.

⁸⁶ Eespool viidatud 5. juuni 2023. aasta kohtuotsuse komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442) punktis 102 kordas Euroopa Kohus, tuginedes oma varasemale praktikale (15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596), punkt 112, mida on tutvustatud alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“), oma hinnangut, et distsiplinaarkolleegium ei vasta sõltumatuse ja erapooletuse nõudele.

⁸⁷ Eespool viidatud 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu), resolutsiooni punkt 1.

⁸⁸ Eespool viidatud 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu), punkt 101.

⁸⁹ Kes on üldkohus, kellel tuleb ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu alusel lahendada küsimusi, mis on seotud liidu õiguse kohaldamise või tõlgenda- misega.

tanud, et need on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga vastuolus, kuna annavad niisugusele kohtuorganile pädevuse võtta vastu selliseid akte nagu mainitud resolutsioon.

Kuigi asjaomase liikmesriigi ametiasutused on kohustatud riigisiseseid õigusnorme, mille kohta on tehtud liikmesriigi kohustuste rikkumise tuvastav kohtuotsus, muutma nii, et need vastaksid liidu õiguse nõuetele, on selle liikmesriigi kohtutel omalt poolt kohustus tagada oma ülesannete täitmisel selle kohtuotsuse järgimine, mis tähendab eelkõige seda, et need kohtud peavad vajaduse korral arvesse võtma kohtuotsuses esitatud õiguslike asjaolusid, et teha kindlaks nende liidu õigusnormide ulatus, mida nad peavad kohaldama. Järelikult peab kohtuasjas C-615/20 eelotsusetaotluse esitanud kohus põhikohtuasjas tegema kõik järeldused, mis tulenevad kohtuotsusest komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu).

Teiseks tõlgendas Euroopa Kohus ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku, liidu õiguse esimuse põhimõtet ja lojaalse koostöö põhimõtet järgmiselt:

- kohtuasja lahendaval liikmesriigi kohtu koosseisul, mis koosneb ainukohtunikust, kelle suhtes on kohtuorgan, kelle sõltumatus ja erapooletus ei ole tagatud, teinud resolutsiooni, millega antakse luba kriminaalmenetluse alustamiseks ning kõrvaldatakse ta ajutiselt teenistusest koos tasu vähendamisega, on õigus jätta kohaldamata see resolutsioon, mis takistab tal selles kohtuasjas oma pädevust teostada, ja
- asjaomase liikmesriigi kohtu koosseisu kindlaksmääramise ja muutmise pädevusega kohtuorganid peavad selle resolutsiooni, mis takistab kõnealusel kohtukoosseisul mainitud pädevust teostada, samuti kohaldamata jätma.

Sellega seoses tuletas Euroopa Kohus meelde, et väljakujunenud kohtupraktika⁹⁰ kohaselt paneb liidu õiguse esimuse põhimõtte muu hulgas igale liikmesriigi kohtule, kes oma pädevuse piires peab kohaldama liidu õigusnorme, kohustuse tagada tema menetluses olevas kohtuasjas liidu õigusest tulenevate nõuete täielik toime, jättes vajaduse korral omal algatusel kohaldamata mis tahes riigisisese õigusnormi või otsustuspraktika, mis on vastuolus vahetatud õigusmõju omava liidu õigusnormiga, ilma et ta peaks taotlema või ootama ära selle riigisisese õigusnormi või praktika kõrvaldamist seadusandlikul teel või muu põhiseadusliku menetluse abil. Selle kohustuse järgimine on üks lojaalse koostöö põhimõtte väljendus.

ELL artikli 19 lõike 1 teisel lõigul, tõlgendatuna põhiõiguste harta artiklist 47 lähtudes,⁹¹ on vahetu õigusmõju, mis tähendab, et tuleb jätta kohaldamata mis tahes riigisisene õigusnorm, kohtu- või halduspraktika, mis on vastuolus nende liidu õigusnormidega nii, nagu Euroopa Kohus on neid tõlgendanud.⁹²

⁹⁰ Vt selle kohta 22. veebruari 2022. aasta kohtuotsus RS (konstitutsioonikohtu otsuste toime) (C-430/21, EU:C:2022:99, punkt 53 ja seal viidatud kohtupraktika ning punkt 55 ja seal viidatud kohtupraktika), mida on tutvustatud alajaotuses II.7 „Distiplinaarvastutus“.

⁹¹ Millega on liikmesriikidele pandud selge, täpne ja tingimusteta kohustus saavutada teatav tulemus, eriti mis puutub liidu õigust tõlgendama ja kohaldama pidavate kohtute sõltumatusse ja erapooletusse ning nõudesse, et selline kohus oleks moodustatud seaduse alusel.

⁹² 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442, punkt 78 ja seal viidatud kohtupraktika), mida on tutvustatud alajaotuses II.7 „Distiplinaarvastutus“.

Isegi kui puuduvad riigisisised seadusandlikud meetmed, mis lõpetaksid Euroopa Kohtu tuvastatud rikkumise, peavad liikmesriigi kohtud võtma kõik liidu õiguse täieliku toime saavutamiseks vajalikud meetmed vastavalt liikmesriigi kohustuste rikkumise tuvastanud kohtuotsusest tulenevatele juhistele. Lisaks peavad nad lojaalse koostöö põhimõtte kohaselt kõrvaldama liidu õiguse rikkumise õigusvastased tagajärjed.

Nende kohustuste täitmiseks peab liikmesriigi kohus jätma siis, kui see on asjaomast menetluslikku olukorda arvestades liidu õiguse esimuse tagamiseks möödapääsmatu, kohaldamata vaidlusaluse resolutsiooni taolise akti, millega on kohtunik ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku rikkudes ajutiselt teenistusest kõrvaldatud.⁹³

Lõpuks rõhutas Euroopa Kohus, et kui vaidlusaluse resolutsiooni taolise akti on vastu võtnud kohtuorgan, kes ei ole liidu õiguse tähenduses sõltumatu ja erapooletu kohus, ei saa ühelegi õiguskindluse põhimõttest tulenevale või selle resolutsiooni väidetava seadusjõuga seotud kaalutlusele tulemuslikult tugineda, et takistada eelotsusetaotluse esitanud kohut ja liikmesriigi kohtu koosseisu kindlaksmääramise ja muutmise pädevusega kohtuorganeid sellist resolutsiooni kohaldamata jätmast.⁹⁴

Sellega seoses märkis Euroopa Kohus, et eelotsusetaotluse esitanud kohus peatas kohtuasjas C-615/20 menetluse kuni käesoleva kohtuotsuse tegemiseni. Seda konteksti arvestades pidas ta ilmseks, et õiguskindlust ei saa kahjustada see, kui asjaomast menetlust – eriti sellises hilises staadiumis, kuhu see erakordselt keeruline menetlus on jõudnud – jätkab sama kohtunik, kes arutas asja ainukohtunikuna eelotsusetaotluse esitanud kohtus. Tundub hoopis, et see jätkamine võimaldab teha põhikohtuasjas lahendi, mis on kooskõlas esiteks ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevate nõuetega ja teiseks õigussubjektide õigusega õiglasele kohtulikule arutamisele mõistliku aja jooksul.

Neil asjaoludel oli kohtuasjas C-615/20 eelotsusetaotluse esitanud kohtul õigus jätta vaidlusalune resolutsioon kohaldamata, et jätkata põhikohtuasja läbivaatamist oma algses koosseisus, ilma et liikmesriigi kohtu koosseisu kindlaksmääramise ja muutmise pädevusega kohtuorganid saaksid seda takistada.

Kolmandaks tõlgendas Euroopa Kohus ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku ning liidu õiguse esimuse põhimõtet ja lojaalse koostöö põhimõtet seoses olukorraga, milles on sellise liikmesriigi kohtu – nagu kohtuasjas C-671/20 eelotsusetaotluse esitanud kohtu – kohtukoosseis, kellele on kohtuasi, mis oli seni määratud selle riigisisese kohtu mõnele teisele kohtukoosseisule, ümber määratud distsiplinaarkolleegiumi sellise akti tõttu nagu vaidlusalune resolutsioon; tõlgendamise eesmärk oli eelkõige teha kindlaks, kas eelotsusetaotluse esitanud kohus peab käesoleval juhul jätma selle resolutsiooni kohaldamata ja hoiduma selle kohtuasja arutamisest.

⁹³ Vt selle kohta 6. oktoobri 2021. aasta otsus W. Ž. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine) (C-487/19, EU:C:2021:798, punktid 159 ja 161), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“ ja alajaotuses II.5 „Üleviimine“.

⁹⁴ Vt selle kohta eespool viidatud kohtuotsus W. Ž. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine), punkt 160.

Ta rõhutas sellega seoses, et liikmesriigi kohtute kohustus jätta resolutsioon, millega on ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku rikkudes kohtunik ajutiselt teenistusest kõrvaldatud, kohaldamata, kui see on asjaomast menetluslikku olukorda arvestades liidu õiguse esimuse tagamiseks möödapääsmatu, kehtib eriti kohtukoosseisu suhtes, kellele kohtuasi sellise resolutsiooniga on ümber määratud. Järelikult peab see kohtukoosseis hoiduma selle kohtuasja arutamisest. See kohustus on siduv ka liikmesriigi kohtu koosseisu kindlaksmääramise ja muutmise pädevusega kohtuorganitele, kes peavad seega sama asja uuesti määrama kohtukoosseisule, kes seda algul arutas.

Kõnealusel juhul ei olnud võimalik tulemuslikult tugineda ühelegi õiguskindluse põhimõttest tulenevale või selle resolutsiooni väidetava seadusjõuga seotud kaalutlusele.

Sellega seoses märkis Euroopa Kohus kohtuasjas C-671/20, et erinevalt teistest kohtuasjadest, mis olid määratud kohtunikule I. T. ja mis olid vahepeal samuti teistele kohtukoosseisudele määratud, kuid mille läbivaatamist selline uus koosseis jätkas või mille see koosseis mõnel puhul isegi lahendiga lõpetas, peatati põhikohtuasja menetlus kuni käesoleva kohtuotsuse tegemiseni. Neil asjaoludel on ilmne, et kui kohtunik I. T. asub seda kohtuasja edasi menetlema, on see menetlus – vaatamata vaidlusaluse resolutsiooniga põhjustatud viivitusele – võimalik lõpetada lahendiga, mis vastab ühtaegu nii ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevatele nõuetele kui ka nõuetele, mis tulenevad õigussubjekti õigusest õiglasele kohtulikule arutamisele.

Seetõttu tõlgendas Euroopa Kohus ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku ning liidu õiguse esimese põhimõtet ja lojaalse koostöö põhimõtet nii, et:

- liikmesriigi kohtu koosseis, kellele määrati seni selle kohtu teisele koosseisule määratud kohtuasi resolutsiooniga – mille tegi kohtuorgan, kelle sõltumatus ja erapooletus ei ole tagatud, ja millega anti luba alustada viimati nimetatud kohtukoosseisu moodustava ainukohtuniku suhtes kriminaalmenetlust ning kõrvaldati see kohtunik ajutiselt teenistusest koos tasu vähendamisega – ja kes otsustas menetluse peatada, et oodata ära Euroopa Kohtu eelotsus, peab jätma nimetatud resolutsiooni kohaldamata ja hoiduma selles kohtuasjas menetluse jätkamisest ning
- samuti peavad selle kohtu koosseisu kindlaksmääramise ja muutmise pädevusega kohtuorganid sellisel juhul sama kohtuasja uuesti määrama kohtukoosseisule, kes seda algul menetles.

Neljandaks märkis Euroopa Kohus seoses kohtuasjas C-671/20 eelotsusetaotluse esitanud kohtu mainitud riigisiseste õigusnormide ja konstitutsioonikohtu praktikaga,⁹⁵ mille kohaselt on viimati nimetatud kohtul keelatud vaidlusaluse resolutsiooni taolise akti siduvuse üle otsustada ja see vajaduse korral kohaldamata jätta – isegi kui ta on kohustatud

⁹⁵ 27. juuli 2001. aasta üldkohtute seaduses – 20. detsembri 2019. aasta seadusega muudetud redaktsioonis – on artikli 42a lõigetes 1 ja 2 sätestatud, et neil kohtutel on keelatud seada kahtluse alla kohtute legitiimsust ning hinnata kohtuniku ametisse nimetamise või tema õigusemõistmise pädevuse õiguspärasust. Sama seaduse artikli 107 lõike 1 punktis 3 on distsiplinaarsüüteoona määratletud muu hulgas igasugune üldkohtute kohtunike tegevus, millega seatakse kahtluse alla mõne kohtuniku ametisse nimetamise kehtivus.

seda tegema, arvestades Euroopa Kohtu vastuseid tema teistele küsimustele –, et kui liikmesriigi kohus täidab talle aluslepingutega pandud ülesandeid ja täidab aluslepingutest tulenevaid kohustusi, jõustades sellist sätet nagu ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku, ei saa see olla keelatud ega kvalifitseeritav sellise kohtu kohtunike distsiplinaarsüüteks.⁹⁶

Arvestades ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu vahetut õigusmõju, tuleneb liidu õiguse esimese põhimõttest samuti, et liikmesriigi kohtud on kohustatud jätma kohaldamata riigisisese kohtupraktika, mis on vastuolus selle liidu õigusnormiga Euroopa Kohtu tõlgenduses. Kui liikmesriigi kohus peaks Euroopa Kohtu otsuste tulemusel asuma seisukohale, et konstitutsioonikohtu praktika on liidu õigusega vastuolus, ei või asjaolu, et liikmesriigi kohus jätab selle konstitutsioonikohtu praktika liidu õiguse esimese põhimõtte kohaselt kohaldamata, seega kaasa tuua tema distsiplinaarvastutust.⁹⁷

Järelikult on ELL artikli 19 lõike 1 teise lõiguga ning liidu õiguse esimese põhimõtte ja lojajalse koostöö põhimõttega vastuolus,

- kui esiteks on riigisiseste õigusnormide kohaselt liikmesriigi kohtul keelatud – selle kohtu liikmete suhtes kohaldatava distsiplinaarkaristuse ähvardusel – kontrollida sellise akti siduvust, mille on vastu võtnud kohtuorgan, kelle sõltumatus ja erapooletus ei ole tagatud, ning millega on antud luba alustada kohtuniku suhtes kriminaalmenetlust ning on see kohtunik ajutiselt teenistusest kõrvaldatud koos tasu vähendamisega, ning samuti keelatud jätta vajaduse korral see akt kohaldamata ning

- kui teiseks ei saa konstitutsioonikohtu praktika kohaselt kohtunike ametisse nimetamise akte kohtulikult kontrollida, kuna nimetatud kohtupraktika kohaselt on selline kontrollimine keelatud.

9. Kohtunike ametist tagandamise keeld ja pensioniiga

24. juuni 2019. aasta kohtuotsus (suurkoda) komisjon vs. Poola (kõrgeima kohtu sõltumatus) (C-619/18, [EU:C:2019:531](#))

Liikmesriigi kohustuste rikkumine – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – Kohtunike ametist tagandamise keeld ja kohtunike sõltumatus põhimõte – Poola kõrgeima kohtu kohtunike pensioniea alandamine – Kohaldamine ametis olevatele kohtunikele – Võimalus jätkata kohtunikuametis pärast sellesse ikka jõudmist, kui saadakse luba, mille annab vabariigi president oma kaalutlusotsusega

Euroopa Kohtu suurkoda rahuldab oma kohtuotsusega liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi, mille komisjon oli esitanud Poola Vabariigi vastu ja milles komisjon palus tuvastada, et kuna esiteks nägi Poola Vabariik ette, et meedet, mis seisneb Sąd Najwyższy (Poola

⁹⁶ Vt selle kohta 5. juuni 2023. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442), punkt 132, mida on tutvustatud alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus”.

⁹⁷ Vt selle kohta eespool viidatud kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, EU:C:2023:442), punkt 132.

kõrgeim kohus) kohtunike pensioniea alandamises, kohaldatakse ametis olevatele kohtunikele, kes on sellesse kohtusse nimetatud enne 3. aprilli 2018, ning teiseks andis ta vabariigi presidendile kaalutlusõiguse pikendada selle kohtu kohtunike ametisoleku aega üle uue kehtestatud pensioniea, siis on see liikmesriik rikkunud kohustusi, mis tulenevad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust.

Komisjon väitis, et nende meetmetega on Poola Vabariik kohtunike sõltumatuse põhimõtet ja täpsemalt kohtunike ametist tagandamise keelu põhimõtet eirates rikkunud kohustusi, mis eespool viidatud sättest liikmesriikidele tulenevad.

Euroopa Kohtu võttis oma kohtuotsuses esiteks seisukoha ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu kohaldatavuse ja ulatuse suhtes. Sellega seoses tuletas ta meelde, et selle sättega on kõigile liikmesriikidele pandud kohustus kehtestada liidu õigusega hõlmatud valdkondades tõhusa kohtuliku kaitse tagamiseks vajalikud õiguskaitsevahendid eelkõige Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikli 47 tähenduses. Täpsemalt peab iga liikmesriik ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu kohaselt tagama, et organid, mis kuuluvad liidu õiguse tähenduses kohtuna liidu õigusega hõlmatud valdkondades tema õiguskaitstesüsteemi ning kellel võib seega olla vaja lahendada liidu õiguse tõlgendamise või kohaldamisega seotud küsimusi, vastaksid tõhusa kohtuliku kaitse nõuetele, ning see kehtib käesoleval juhul Poola kõrgeima kohtu suhtes. Peale selle märkis Euroopa Kohus, et tagamaks, et sellel kohtul oleks võimalik niisugust kaitset pakkuda, on esmatähtis säilitada tema sõltumatus, nagu kinnitab ka harta artikli 47 teine lõik. Kohtute sõltumatuse nõue, mis on õigusemõistmise ülesandele omane, on olemuslik osa õigusest tõhusale kohtulikule kaitsele ja põhiõigusest õiglasele kohtulikule arutamisele, mis on ülimalt tähtis selle tagamiseks, et liidu õigusega isikutele antud õigused ja ELL artiklis 2 osutatud väärtused, eeskätt õigusi väärtus, mis on liikmesriikidele ühised, oleks kaitstud.

Teiseks täpsustas Euroopa Kohus selle nõude ulatust. Selle kohta märkis ta, et sellest nõudest tulenevad sõltumatuse ja erapooletuse tagatised eeldavad selliste normide olemasolu, mis puudutavad muu hulgas asjaomase organi koosseisu, selle liikmete nimetamist, ametiaega ja nende taandumise, taandamise ja tagandamise aluseid ning mis võimaldavad ümber lükata õigussubjektide igasuguse põhjendatud kahtluse selle suhtes, kas organ on väliste tegurite haardeulatusest väljas ja kas ta on vastanduvate huvide suhtes neutraalne. Täpsemalt eeldab see kohtunike hädavajalik vabadus igasugusest välisest sekkumisest või survest teatavaid tagatisi – nagu ametist tagandamise keeld –, mis kaitsevad neid isikuid, kelle ülesanne on õigust mõista. Ametist tagandamise keelu põhimõtte nõuab nimelt, et kohtunikul oleks võimalik ametisse jääda, kuni ta ei ole jõudnud kohustuslikku pensioniikka või kuni ametiaja lõpuni, kui tema ametiaeg on kindla kestusega. Kuigi see põhimõtte ei ole täiesti absoluutne, võib sellest erandeid teha üksnes tingimusel, et see on põhjendatav õiguspärase ja ülekaalukate põhjustega, järgides samas proportsionaalsuse põhimõtet. Kõnealusel juhul tõdes Euroopa Kohus, et vaidlusalune reform toob kaasa kõrgeimas kohtus ametis olevate kohtunike ametikohustuste täitmise enneaegse lõppemise ning et see võib järelikult olla lubatav üksnes juhul, kui see on põhjendatud õiguspärase eesmärgiga ja on sellega proportsionaalne, ning tingimusel, et see

ei tekita õigussubjektidel niisuguseid põhjendatud kahtlusi, nagu on eespool kirjeldatud. Euroopa Kohus asus aga seisukohale, et kõrgeima kohtu kohtunike pensioniea alandamise meetme kohaldamine selles kohtus ametis olevate kohtunike suhtes ei vasta neile tingimustele, kuna see ei ole õiguspärase eesmärgiga põhjendatud. Seetõttu leidis ta, et kõnealuse meetme kohaldamine rikub kohtunike ametist tagandamise keelu põhimõtet, mis on nende sõltumatusega olemuslikult seotud.

Viimaks võttis Euroopa Kohus seisukoha uue kõrgeimat kohut käsitleva seadusega vabariigi presidendile antud kaalutusõiguse suhtes, mille kohaselt ta võib pikendada selle kohtu kohtunike ametisoleku aega üle selle seadusega kehtestatud uue pensioniea. Euroopa Kohus tõdes, et kuigi on ainult liikmesriikide pädevuses otsustada, kas nad lubavad sellist pikendamist või mitte, on liikmesriigid juhul, kui nad sellise mehhanismi kasuks otsustavad, siiski kohustatud jälgima, et pikendamise tingimused ja kord ei rikuks kohtunike sõltumatuse põhimõtet. Sellega seoses märkis ta, et asjaolu, et niisugusel organil nagu vabariigi president on õigus otsustada, kas võimalikuks pikendamiseks luba anda või andmata jätta, ei ole iseenesest küll piisav, et järeldada, et kõnealust põhimõtet on rikutud. Sellegipoolest tuleb veenduda, et niisuguste otsuste vastuvõtmise sisulised tingimused ja kord oleksid sellised, et need ei tekita õigussubjektidel põhjendatud kahtlusi asjaomaste kohtunike sõltumatuse suhtes. Selleks on iseäranis oluline, et nimetatud tingimused ja kord oleks kehtestatud nii, et need kohtunikud oleks kaitstud võimaliku kiusatuse eest anda järele väljastpoolt tulevale sekkumisele või survele, mis võib nende sõltumatuse ohtu seada. Selline kord peab seega eeskätt võimaldama välistada nii igasuguse otsese mõju juhiste kujul kui ka kaudsema mõju vormid, mis võivad asjaomaste kohtunike otsuseid suunata. Euroopa Kohus leidis aga uue kõrgeimat kohut käsitleva seaduse kohta, et selle seaduse kohaselt eeldab kõnealuse kohtu kohtunike ametisoleku aja pikendamine nüüd vabariigi presidendi kaalutusotsust, mida ei pea põhjendama ja mille peale ei saa kohtule kaebust esitada. Asjaolu kohta, et selle seaduse kohaselt sekkub enne vabariigi presidendi otsuse tegemist Poola riiklik kohtute nõukoda (Krajowa Rada Sądownictwa), rõhutas Euroopa Kohus, et niisuguse organi osalemine menetluses, mis puudutab kohtuniku ametisoleku aja pikendamist üle tavapärase pensioniea, võib tõepoolest üldjuhul aidata seda menetlust objektiivsemaks muuta. See on siiski nii üksnes juhul, kui täidetud on teatud tingimused, eelkõige et kõnealune organ oleks ise sõltumatu seadusandlikust ja täitevvõimust ning ametivõimust, kellele ta peab arvamuse andma, ning et arvamus antaks objektiivsete ja asjakohaste kriteeriumide alusel ja see oleks nõuetekohaselt põhistatud, nii et see annaks asjaomasele ametivõimule tema otsuse tegemiseks objektiivset teavet. Kõnealusel juhul leidis Euroopa Kohus, et piisab tõdemisest, et kuna riikliku kohtute nõukoja antud arvamustes puuduvad põhjendused, ei saa neist arvamustest olla abi vabariigi presidendile objektiivse teabe andmiseks, kui viimane teostab pädevust, mis on talle uue kõrgeimat kohut käsitleva seadusega antud, mistõttu võib see pädevus tekitada eriti õigussubjektidel põhjendatud kahtlusi, kas asjaomased kohtunikud on väljaspool väliste tegurite haardeulatust ja kas nad on nende menetletavas asjas vastanduda võivate huvide suhtes neutraalsed.

5. novembri 2019. aasta kohtuotsus (suurkoda) komisjon vs. Poola (üldkohtute sõltumatus) (C-192/18, [EU:C:2019:924](#))

Liikmesriigi kohustuste rikkumine – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – Kohtunike ametist tagandamise keelu ja kohtunike sõltumatus põhimõte – Poola üldkohtute kohtunike pensioniea alandamine – Võimalus jätkata kohtunikuametis pärast uude kehtestatud pensioniikka jõudmist, kui saadakse justiitsministri luba – ELTL artikkel 157 – Direktiiv 2006/54/EÜ – Artikli 5 punkt a ja artikli 9 lõike 1 punkt f – Soolise kuuluvuse tõttu diskrimineerimise keeld töötasu, töölevõtmise ja töötamise valdkonnas – Erineva pensioniea kehtestamine Poola üldkohtute ja Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunikena ning Poola prokuratuuri prokuröridena töötavatele naistele ja meestele

Oma kohtuotsusega rahuldab Euroopa Kohtu suurkoda liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi, mille komisjon oli esitanud Poola Vabariigi vastu, ning tuvastas, et kuna Poola Vabariik on esiteks kehtestanud Poolas kohtuniku või prokurörina töötavatele naistele ja meestele eri pensioniea ning teiseks alandanud üldkohtute kohtunike pensioniiga, andes samas justiitsministrile kaalutusõiguse pikendada nende kohtunike ametiaega, on see liikmesriik rikkunud liidu õigusest tulenevaid kohustusi.

Poola 12. juuli 2017. aasta seadusega alandati üldkohtute kohtunike ja prokuröride pensioniiga ning Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kohtunike ennetähtaegse pensioni iga naistel 60. eluaastale ja meestel 65. eluaastale, samas kui varem oli kummalgi sool selleks vanuseks 67 eluaastat. Lisaks anti selle seadusega justiitsministrile kaalutusõigus pikendada üldkohtute kohtunike ametiaega üle niiviisi kehtestatud uue pensioniea, mis oli soost sõltuvalt erinev. Kuna komisjoni leidis, et need normid on liidu õigusega⁹⁸ vastuolus, esitas ta Euroopa Kohtule liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi.

Esiteks analüüsis Euroopa Kohus pensioniea erinevust, mis oli selle seadusega nais- ja meessoost kohtunikele ja prokuröridele kehtestatud. Selle kohta märkis ta kõigepealt, et nende kohtunike ja prokuröride vanaduspensioni suhtes kehtib ELTL artikkel 157, mille kohaselt tagab iga liikmesriik meestele ja naistele võrdse töö eest võrdse tasu maksmise põhimõtte rakendamise. Kõnealused pensioniskeemid kuuluvad ka nende direktiivi 2006/54 sätete kohaldamisalasse, milles käsitletakse võrdset kohtlemist kutsealastes sotsiaalkindlustusskeemides. Seejärel asus Euroopa Kohus seisukohale, et sama seadusega kehtestati tingimused, mis kujutavad endast otsest soolist diskrimineerimist, eriti mis puutub aega, mil asjaomane isik saab neis pensioniskeemides ettenähtud hüvesid tegelikult kasutama hakata. Lõpuks ei nõustunud Euroopa Kohus Poola Vabariigi argumendiga, et pensioniea erinevus, mis on niiviisi nais- ja meessoost kohtunikele ja prokuröridele ette nähtud, kujutab endast positiivset diskrimineerimist. Nimelt ei sobi see erinevus selleks, et heastada naisametnike karjäärialast halvemust, aidates neid nende tööelus ja lahendades probleemid, mis võivad neil karjääri vältel esineda. Seetõttu jõudis

⁹⁸ ELTL artikkel 157, direktiivi 2006/54 artikli 5 punkt a ja artikli 9 lõike 1 punkt f ning ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik, arvestades Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklit 47.

Euroopa Kohus järeldusele, et kõnealused õigusnormid on ELTL artikliga 157 ja direktiiviga 2006/54 vastuolus.

Teiseks analüüsis Euroopa Kohus meedet, millega justiitsministrile anti pädevus otsustada, kas lubada üldkohtute kohtunikel üle uue, alandatud pensioniea ametisse jääda või mitte. Lähtudes eelkõige 24. juuni 2019. aasta kohtuotsusest komisjon vs. Poola (kõrgeima kohtu sõltumatus)⁹⁹, võttis kohus kõigepealt seisukoha, kas ja mis ulatuses kuulub kohaldamisele ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik, millega on liikmesriikidele pandud kohustus näha ette tõhusa kohtuliku kaitse tagamiseks vajalik kaebeõigus liidu õigusega hõlmatud valdkondades. Selle kohta märkis Euroopa Kohus, et Poola üldkohtutel võib olla vaja lahendada liidu õigusega seotud küsimusi, mistõttu peavad nad vastama sellise kaitse nõuetele. Selle tagamiseks, et neil kohtutel oleks võimalik sellist kaitset pakkuda, on aga esmatähtis säilitada nende sõltumatus.

Sõltumatuse nõue tähendab väljakujunenud kohtupraktika kohaselt, et asjaomane organ täidab oma ülesandeid täiesti iseseisvalt ja erapooletult. Sellest vaatenurgast tõdes Euroopa Kohus, et asjaolu, et niisugusel organil nagu justiitsminister on pädevus otsustada, kas kohtuniku ametisoleku aega võib üle tavapärase pensioniea pikendada või mitte, ei ole iseenesest küll piisav, et järeldada, et sõltumatuse põhimõtet on rikutud. Siiski tõdes Euroopa Kohus, et selle otsustuspädevusega seotud sisulised tingimused ja kord tekitavad käesoleval juhul põhjendatud kahtlusi selles suhtes, kas asjaomased kohtunikud on väljaspool väliste tegurite haardeulatust ja neutraalsed. Kõigepealt on kriteeriumid, mille alusel minister peab oma otsuse tegema, liiga ebamäärased ja kontrollimatud, see otsus ei pea olema põhjendatud ja otsuse peale ei saa kohtule kaebust esitada. Pealegi kuulub selle perioodi kestus, mille vältel kohtunikel võib tulla justiitsministri otsust oodata, samuti justiitsministri hindamispädevusse.

Lisaks eeldab kohtunike hädavajalik vabadus igasugusest välisest sekkumisest või survest väljakujunenud kohtupraktika kohaselt, et on olemas teatud tagatised – nagu ametist tagandamise keeld –, mis kaitsevad neid isikuid, kelle ülesanne on õigust mõista. Ametist tagandamise keelu põhimõtte nõuab nimelt, et kohtunikul oleks võimalik ametisse jääda, kuni ta ei ole jõudnud kohustuslikku pensioniikka või kuni ametiaja lõpuni, kui tema ametiaeg on kindla kestusega. Kuigi see põhimõtte ei ole täiesti absoluutne, võib sellest erandeid teha üksnes tingimusel, et see on põhjendatav õiguspäraste ja ülekaalukate põhjustega, järgides samas proportsionaalsuse põhimõtet. Kõnealusel juhul läheb olukord, kus meede, millega alandati üldkohtute kohtunike tavapärast pensioniiga, on kombineeritud justiitsministri kaalutusõigusega anda nendele kohtunikele luba ametikohal jätkamiseks üle niiviisi kehtestatud uue pensioniea ehk naiskohtunike puhul veel kümneks aastaks ja meeskohtunike puhul veel viieks aastaks, aga selle põhimõttega vastuollu. Nii võib selline meetmete kombineerimine tekitada õigussubjektidel põhjendatud kahtlusi, et võib-olla on uue süsteemi eesmärk tegelikkuses võimaldada justiitsministril vabaneda niipea, kui

⁹⁹ Euroopa Kohtu 24. juuni 2019. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kõrgeima kohtu sõltumatus) (C-619/18, EU:C:2019:531), mida on tutvustatud samas alajaotuses.

saabunud on uus kehtestatud tavapärane pensioniiga, osast kohtunikest ja jätta neist teise osa ametisse. Pealegi, kuna ministri otsuse tegemiseks ei ole tähtaega ette nähtud ning asjaomane kohtunik jääb ametisse kuni selle otsuse tegemiseni, võib juhul, kui justiitsminister peaks tegema negatiivse otsuse, see otsus tulla pärast seda, kui asjaomane kohtunik on pärast uude pensioniikka jõudmist ametisse jäänud.

10. Kohtu sõltumatuse kontrollimise kohtulik pädevus

5. juuni 2023. aasta kohtuotsus (suurkoda) komisjon vs. Poola (kohtunike sõltumatus ja eraelu) (C-204/21, [EU:C:2023:442](#))

Liikmesriigi kohustuste rikkumine – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 – Õigusriik – Tõhus kohtulik kaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – Kohtute sõltumatus – ELTL artikkel 267 – Võimalus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus – Liidu õiguse esimene – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) distsiplinaarkolleegiumi pädevus selle kohtu kohtuniku kriminaalõigusliku puutumatuse äravõtmise ning selle kohtu kohtuniku tööõiguse, sotsiaalkindlustuse ja pensionile saatmise asjades – Liikmesriigi kohtutele kehtestatud keeld seada kahtluse alla kohtute ja põhiseaduslike organite legitiimsust või hinnata või tuvastada kohtunike ametisse nimetamise ja nende õigusemõistmise pädevuse õiguspärasust – Seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohtu olemasolu puudutavate teatavate nõuete täitmise kontrollimise määratlemine kohtuniku distsiplinaarsüüteo – Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumi ainupädevus vaadata läbi kohtu või kohtuniku sõltumatuse puudumist puudutavaid küsimusi – Põhiõiguste harta artiklid 7 ja 8 – Õigus eraelu puutumatusele ja isikuandmete kaitsele – Määrus (EL) 2016/679 – Artikli 6 lõike 1 esimese lõigu punktid c ja e ning lõike 3 teine lõik – Artikli 9 lõige 1 – Delikaatsed andmed – Riigisisesed õigusnormid, millega on kehtestatud kohtuniku kohustus esitada deklaratsioon enda kuulumise kohta ühendusse, sihtasutusse või parteisse ning neis täidetavate ülesannete kohta ja on ette nähtud sellises deklaratsioonis olevate andmete avaldamine veebis

Selles kohtuotsuses, mille faktilist ja õiguslikku raamistikku on kirjeldatud eespool,¹⁰⁰ otsustas Euroopa Kohus, et andes kohtu või kohtuniku sõltumatuse puudumist puudutavate väidete ja õigusküsimuste arutamise Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumi ainupädevusse,¹⁰¹ on Poola Vabariik rikkunud kohustusi, mis tulenevad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust koostoimes harta artikliga 47 ning ELTL artiklist 267 ja liidu õiguse esimese põhimõttest.

Sellega seoses märkis Euroopa Kohus, et kõnealune pädevuse ümberkorraldamine ja koondamine on seotud teatavate konstitutsiooniliste ja menetluslike nõuetega, mis tulenevad ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust ja harta artiklist 47 ning mille järgimine tuleb

¹⁰⁰ Vaidluse faktilise ja õigusliku raamistiku kohta vt alajaotusest II.2 „Kutse-eesitaja”. See kohtuotsus on esitatud ka alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus”.

¹⁰¹ Kõrgeima kohtu seadus muudetud redaktsioonis, artikli 26 lõiked 2 ja 4–6 ning artikli 82 lõiked 2–5 ja kõrgeima kohtu seaduse muutmisseaduse artikkel 10.

läbivalt tagada kõigis liidu õiguse kohaldamise sisulistes valdkondades ja kõigis liikmesriigi kohtutes, kes lahendavad neisse valdkondadesse kuuluvaid kohtuasju. Neil sätetel on tihe seos liidu õiguse esimuse põhimõttega, mille kohaldamine liikmesriigi kohtutes aitab tagada liidu õigusest üksikisikutele tulenevate õiguste tõhusa kaitse.

Sellises kontekstis ja arvestades, et iga riigisisene kohus, kes peab kohaldama liidu õigust, on vastava tõsise kahtluse korral kohustatud kontrollima, kas ta on seaduse alusel moodustatud sõltumatu ja erapooletu kohus, ning et ta peab teatavatel asjaoludel ka kontrollima, kas kohtuniku ametisse nimetamise menetluses esinenud rikkumine võis riivata põhiõigust sellisesse kohtusse pöörduda, on välistatud, et liikmesriigi kohtute kontroll nende nõuete täitmise üle võiks üldiselt ja vahet tegemata kuuluda ühe liikmesriigi kohtuorgani ainupädevusse, eriti veel siis, kui liikmesriigi õiguse kohaselt ei või see kohtuorgan teatavaid nende nõuete olemuslikke aspekte ise analüüsida. Kõnealusel juhul tõdes Euroopa Kohus, et kõnealuste riigisiseste õigusnormide eesmärk on anda kõigi nii üld- ja halduskohtute kui ka nende kohtunike sõltumatusega seotud nõuete kontroll üheainsa kohtuorgani ainupädevusse, võttes sellega vastava pädevuse liikmesriigi kohtutelt, kes seni olid pädevad liidu õiguses nõutavat eri liiki kontrolli tegema ja Euroopa Kohtu praktikat kohaldama. Ta rõhutas taas kord erilist konteksti, millesse asetub kõnealune pädevuse ümberkorraldamine, mida muutmiseadusega tehti, ning mida iseloomustab asjaolu, et lisaks on Poola kohtutel keelatud teatavate järelduste tegemine ja hinnangute andmine, milleks nad on liidu õiguse alusel kohustatud.

Euroopa Kohus järeldas, et kui pädevus kontrollida, kas põhiõigust tõhusale kohtulikule kaitsele on järgitud, on antud ainult ühele liikmesriigi kohtuorganile, samas kui vajadus seda kontrollida võib tekkida igas liikmesriigi kohtus, nõrgendab see eri distsiplinaarkeeldude ja -rikkumiste sätestamisega kombineerituna selle põhiõiguse järgimise kontrolli tõhusust. Asjaomaste riigisiseste õigusnormidega, mis takistavad vahet tegemata teistel kohtutel teha seda, mida on vaja, et tagada õigussubjektide õigus tõhusale kohtulikule kaitsele, ja jätta liidu õigusest tulenevate nõuetega vastuolus olevad riigisisised õigusnormid vajaduse korral ise kohaldamata, on rikutud ka liidu õiguse esimuse põhimõtet. Lisaks tõdes Euroopa Kohus, et kuna juba asjaolu ise, et kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegiumile on antud ainupädevus lahendada teatavaid ELL artikli 19 lõike 1 teise lõigu ja harta artikli 47 kohaldamisega seotud küsimusi, takistab või pärsib teisi kohtuid esitamast Euroopa Kohtule eelotsusetaotlust, on kõnealuste riigisiseste õigusnormidega eiratud ka ELTL artiklit 267.

III. Otsustusprotsessi sõltumatus liidu õiguse kohaldamise menetlustes

11. juuli 2024. aasta kohtuotsus Hann-Invest jt (C-554/21, C-622/21 ja C-727/21, [EU:C:2024:594](#))

Eelotsusetaotlus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Tulemuslik õiguskaitse liidu õigusega hõlmatud valdkondades – Kohtunike sõltumatus – Seaduse alusel moodustatud kohus – Õiglane kohtulik arutamine – Kohtulahendite registreerimise osakond – Riigisisesed õigusnormid, millega teise astme kohtu koosseisus on ette nähtud registreerimiskohtunik, kes praktikas on pädev peatama kohtulahendi kuulutamise, andma juhiseid kohtukoosseisudele ja kutsuma kokku kohtukolleegiumi koosoleku – Riigisisesed õigusnormid, millega kohtukolleegiumi või kohtu kõigi kohtunike koosolekule on antud pädevus võtta vastu siduvaid „õiguslikke seisukohti“ ka selliste kohtuasjade kohta, milles nõupidamine on juba toimunud

Euroopa Kohtu suurkoda leidis, et liikmesriigi kohtusisene mehhanism, mille kohaselt võivad asja lahendava kohtukoosseisu otsustusprotsessi sekkuda sama kohtu teised kohtunikud, et tagada selle kohtu kohtupraktika järjepidevus, ei ole ühitatav nõuetega, mis tulenevad olemuslikult õigusest tõhusale kohtulikule kaitsele ja õiglasele kohtulikule arutamisele.

Selle kohta oli Euroopa Kohtule küsimused esitanud Visoki trgovački sud (kõrgem kaubanduskohus, Horvaatia), kellel tuli lahendada kolm maksejõuetusmenetluses tehtud lahendite peale esitatud määruskaebust. Kõigis kolmes kohtuasjas vaatas eelotsusetaotluse esitanud kohus kolmest kohtunikust koosnevas koosseisus määruskaebused läbi ja jättis need ühehäälselt tehtud otsustega rahuldamata ning seega esimeses astmes tehtud lahendid muutmata. Selle kohtu kohtunikud allkirjastasid need lahendid ja saatsid need seejärel sama kohtu lahendite registreerimise osakonnale.¹⁰²

Kohtulahendite registreerimise osakonna kohtunik (edaspidi „registreerimiskohtunik“) aga keeldus nende kolme kohtulahendi registreerimisest ning saatis need tagasi vastavatele kohtukoosseisudele koos kirjaga, milles teatas, et ei nõustu neis otsustes sisalduva lahendusega. Kahe kohtuasja (C-554/21 ja C-622/21) puhul viitas see kohtunik muudele lahenditele, kus eelotsuseid taotleb kohus oli varem otsustanud teistsuguse lahenduse kasuks kui põhikohtuasjas. Kolmanda kohtuasja (C-727/21) kohta märkis ta, et ei ole nõus asja lahendanud kohtukoosseisu õigusliku tõlgendusega, kuid ei viidanud siiski ühelegi kohtulahendile.

Pärast seda korraldas kohtuasjas C-727/21 asja arutanud kohtukoosseis uue nõupidamise. See kohtukoosseis vaatas esitatud määruskaebuse ja registreerimiskohtuniku seis-

¹⁰² Kohtute kodukorra (Sudski poslovnik) artikli 177 lõikes 3 on sätestatud, et „[t]eise astme kohtus loetakse kohtuasi lõpetatuks kuupäeval, mil lahend saadetakse kohtukantsseleist välja pärast seda, kui kohtuasja toimik on kohtupraktika registreerimise osakonnast tagasi jõudnud. Kohtupraktika registreerimise osakond on kohustatud kohtutoimiku pärast kättesaamist võimalikult kiiresti kohtukantsseleisse tagasi saatma. Seejärel saadetakse lahend uue kaheksapäevase tähtaja jooksul pooltele“.

koha läbi ning otsustas jätta oma eelmise lahenduse muutmata. Seega tegi ta uue kohtulahendi ja saatis selle uuesti registreerimisosakonnale.

Registreerimiskohtunik, kes pooldas teistsugust õiguslikku lahendust, saatis selle põhi-kohtuasja edasi eelotsusetaotluse esitanud kohtu kaubandus- ja muude vaidluste kolleegiumile. See kolleegium võttis vastu „õigusliku seisukoha“, milles ta nõustus registreerimiskohtuniku eelistatud lahendusega. Seejärel saadeti see põhikohtuasi asjaomasele kohtukoosseisule tagasi, et viimane teeks selle „õigusliku seisukohaga“ kooskõlas oleva lahendi.

Kuna eelotsusetaotluse esitanud kohus kahtles, kas mehhanism, mille kohaselt on registreerimiskohtunikul ja teistel asjaomase kohtu kohtunikel võimalik tema otsustusprotsessi „õigusliku seisukoha“ vastuvõtmisega sekkuda, otsustas ta esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.

Euroopa Kohus rõhutas kõigepealt, et iga selline riigisisene meede või toimimistava, mille eesmärk on vältida kohtupraktikas lahknevusi või need kõrvaldada ning seega tagada õigusriigi põhimõttele omane õiguskindlus, peab olema kooskõlas ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevate nõuetega.

Kõigepealt analüüsis Euroopa Kohus neist nõuetest lähtudes toimimistava, mille kohaselt saab asja lahendanud kohtukoosseisu tehtud kohtulahendi lugeda lõplikuks ja pooltele kätte toimetada alles siis, kui selle on heaks kiitnud registreerimiskohtunik, kes kõnealusesse kohtukoosseisu ei kuulu.

Selle kohta märkis Euroopa Kohus, et ehkki registreerimiskohtunikul ei ole õigust asendada asjaomases kohtuasjas selle lahendanud kohtukoosseisu hinnangut enda omaga, saab ta tegelikult blokeerida tehtud kohtulahendi registreerimise ja seega takistada otsustusprotsessi lõpule viimist ning lahendi pooltele teatavaks tegemist. Niiviisi võib ta saata asja kõnealusele kohtukoosseisule tagasi, et viimane lahendi tema enda õiguslikke seisukohti aluseks võttes läbi vaataks, ning teha siis, kui selle kohtukoosseisuga lahkarvamus püsib, asjaomase kolleegiumi esimehele ettepaneku kutsuda kokku kolleegiumi koosolek, et see võtaks vastu „õigusliku arvamuse“, mis on muu hulgas kõnealusele kohtukoosseisule siduv. Sellise toimimistava tulemusel on registreerimiskohtunikul võimalus asjaomasesse kohtuasja sekkuda, mis võib päädida sellega, et ta mõjutab kohtuasjas tehtavat lõpplahendit.

Kuid esiteks tundub, et põhikohtuasjas kõne all olevates riigisisestest õigusnormides ei ole sellist registreerimiskohtuniku sekkumist ette nähtud. Teiseks leiab sekkumine aset pärast seda, kui asja lahendama määratud kohtukoosseis on nõupidamise tulemusel teinud kohtulahendi, samas kui see kohtunik ei kuulu nimetatud kohtukoosseisu ega ole seega osalenud asjaomase kohtulahendiga päädinud kohtumenetluse varasemates etappides. Kolmandaks ei ole registreerimiskohtuniku sekkumispädevust nähtavasti isegi piiritletud selgelt sõnastatud objektiivsete kriteeriumidega, mis kajastaksid seda, millal see on konkreetselt põhjendatud, ja millega saaks ära hoida suvaõiguse kasutamise.

Neid asjaolusid arvesse võttes leidis Euroopa Kohus, et kõnealuse registreerimiskohtuniku sekkumine ei ole ühitatav nõuetega, mis tulenevad olemuslikult õigusest tõhusale kohtulikule kaitsele.

Järgmiseks analüüsis Euroopa Kohus riigisiseseid õigusnorme, mille kohaselt saab liikmesriigi kohtu kolleegiumi koosolek „õigusliku seisukoha“ vastuvõtmisega sundida kohtuasja lahendanud kohtukoosseisu muutma enda tehtud kohtulahendi sisu, kusjuures sellel kolleegiumi koosolekul osalevad ka teised kohtunikud peale asjaomase kohtukoosseisu ja olukorrast sõltuvalt ka selle kohtu välised isikud, kellele pooled ei ole saanud esitada oma argumente.

Selle kohta märkis Euroopa Kohus, et kolleegiumi koosoleku sekkumise puhul on tegelikult kõigil kolleegiumi koosolekul osalevatel kohtunikel võimalik mõjutada lõpplahendust sellises kohtuasjas, milles pädev kohtukoosseis on juba nõu pidanud ja lahendi teinud, kuid lahend on veel registreerimata ja seda ei ole pooltele kätte toimetatud. Nimelt võib asjaomase kohtulahendi lõplikku sisu mõjutada see, kui kõnealune kohtukoosseis teab ette, et jättes muutmata oma õigusliku seisukoha, mis vastandub registreerimiskohtuniku omale, kontrollitakse tema kohtulahendit kolleegiumi koosolekul, ja samuti selle kohtukoosseisu kohustus järgida asjaomasel kolleegiumi koosolekul kindlaks määratud „õiguslikku seisukohta“, olgugi et on oma nõupidamise juba lõpetanud.

Esiteks ei ole põhikohtuasjas kõne all oleva kolleegiumi koosoleku sekkumispädevus nähtavasti piisavalt piiritletud kriteeriumidega, mis oleks objektiivsed ja sellistena kohaldatavad. Eeskätt ei tulene sättest, milles on kolleegiumi koosoleku kokkukutsumine ette nähtud,¹⁰³ et sellise koosoleku saaks nii, nagu tehti kohtuasjas C-727/21, kokku kutsuda lihtsal põhjusel, et registreerimiskohtunik ei jaga pädeva kohtukoosseisu õiguslikku seisukohta. Teiseks ei teavitata kohtuasja pooli ühelgi ajahetkel kolleegiumi koosoleku kokkukutsumisest ega sellest, et viimane on vastu võtnud sellise „õigusliku seisukoha“, mis on muu hulgas siduv asja lahendanud kohtukoosseisule. Seega puudub pooltel ilmselt võimalus teostada oma menetlusõigusi sellel kolleegiumi koosolekul.

Neid asjaolusid arvesse võttes otsustas Euroopa Kohus, et kõne all olevad riigisisemed õigusnormid ei ole ühitatavad nõuetega, mis tulenevad olemuslikult õigusest tõhusale kohtulikule kaitsele ja õiglasele kohtulikule arutamisele.

Veel täpsustas Euroopa Kohus, et menetlismehhanismiga, mille kohaselt on kohtupraktikas lahknevuste vältimise või nende kõrvaldamise ja õigusriigile omase õiguskindluse põhimõtte tagamise kaalutlusel lubatud sellisel liikmesriigi kohtu kohtunikul, kes ei kuulu pädevasse kohtukoosseisu, saata asi läbivaatamiseks kõnealuse kohtu laiendatud koosseisule, ei rikuta ELL artikli 19 lõike 1 teisest lõigust tulenevaid nõudeid, tingimusel et esialgu asja lahendama määratud kohtukoosseis ei ole veel asunud asjas nõu pidama

¹⁰³ Kohtukorralduse seaduse (Zakon o sudovima) artikli 40 lõikes 1 on sätestatud, et kolleegiumi või kohtunike koosolek kutsutakse kokku juhul, kui on tuvastatud, et kolleegiumide, kodade või kohtunike tõlgendused lahknevad küsimustes, mis puudutavad seaduse kohaldamist, või kui mõni koda või mõne kolleegiumi kohtunik on varem võetud õiguslikust seisukohast erineval seisukohal.

ning kohaldatavates õigusnormides on selgelt ette nähtud asjaolud, mille korral võib asja sellele kolleegiumile saata, ning sellise saatmise tagajärjel ei mineta asjaomased isikud võimalust osaleda sellise laiendatud kohtukoosseisu menetluses. Lisaks peab algul määratud kohtukoosseisul alati olema võimalus ise otsustada, et asi saadetakse sellele kolleegiumile.

IV. Riigisiseste kohtute sõltumatus vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala puudutavates valdkondades

Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala puudutavas kohtupraktikas on Euroopa Kohtul olnud korduvalt põhjust tõlgendada kriteeriume, mis on välja töötatud seoses kohtu sõltumatuse nõudega.

Eelkõige on see kohtupraktika kujunenud tsiviilasjades tehtava õiguslase koostöö valdkonnas seoses mõistega „kohus“ kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kontekstis.

Kriminaalvaldkonnas on Euroopa Kohus eelkõige analüüsinud mõiste „õigusasutus“ ulatust olukorras, kus Euroopa vahistamismääruse täitmisest keeldutakse põhjusel, et esineb tegelik oht, et rikutakse põhiõigust sõltumatule kohtule vahistamismääruse teinud liikmesriigis.

1. Õiguslane koostöö tsiviilasjades

9. märtsi 2017. aasta kohtuotsused (teine koda) Zulfikarpašić (C-484/15, [EU:C:2017:199](#)) ja Pula Parking (C-551/15, [EU:C:2017:193](#))

Eelotsusetaotlus – Õiguslane koostöö tsiviilasjades – Määrus (EL) nr 1215/2012 – Ajaline ja esemeline kohaldamisala – Tsiviil- ja kaubandusajad – Maksekäsu kiirmenetlus avaliku parkimisega seotud rahuldamata nõude suhtes – Hõlmamine – Mõiste „kohus“ – Notari antud täitemäärus, mis tugineb „autentsele dokumendile“

Kohtuasjaga C-484/15 seotud asjaolud

Horvaatia advokaat Ibrica Zulfikarpašić esitas notarile sundtäitmise avalduse ühe oma kliendi Slaven Gajeri vastu, kuna viimane oli talle osutatud õigusteenuste eest tasumata jätnud. Selle taotluse alusel andis notar välja täitemääruse, mis kliendi vastuväidete puudumisel jõustus.

Seejärel palus I. Zulfikarpašić ühel notaril kinnitada Euroopa täitekorralduse määruse¹⁰⁴ alusel see täitemäärus Euroopa täitekorraldusena. Selle määruse kohaselt saab kohtute

¹⁰⁴ Määrus nr 805/2004.

otsuseid vaidlustamata nõuete kohta kinnitada Euroopa täitekorraldusena, mida tuleb kõigis liikmesriikides tunnustada ja täitmisele pöörata.

Notar keeldus siiski täitemääruse kinnitamisest põhjendusel, et kõnealune nõue ei ole määruse tähenduses vaidlustamata. Horvaatia õiguse kohaselt saatis ta asja edasi Općinski sud u Novom Zagrebu – Stalna služba u Samoborusse (Novi Zagrebi esimese astme kohus – Samobori alaline talitus, Horvaatia). See kohus küsis Euroopa Kohtult, kas määruses kasutatud mõiste „kohus“ hõlmab ka Horvaatia notareid (küsimuse esimene osa) ja kas sellise täitemääruse alusel võib välja anda Euroopa täitekorralduse (küsimuse teine ja kolmas osa).

Kohtuasjaga C-551/15 seotud asjaolud

Pula linnale (Horvaatia) kuuluv äriühing Pula Parking vastutab selle linna tasuliste avalike parklate haldamise eest. See äriühing nõuab, et Saksamaal elav Sven Klaus Tederahn tasuks talle väljastatud parkimispileti eest. Notar tegi S. K. Tederahni suhtes täitemääruse raamatupidamisdokumentide alusel, mis tõendasid sellel piletil märgitud summaga seotud nõuet.

Kui S. K. Tederahn esitas selle määruse peale vastuväite, anti asi siiski üle Općinski sud u Puli-Polale (Pula esimese astme kohus, Horvaatia). Viimane küsib Euroopa Kohtult sisuliselt, kas niisuguse täitemenetluse suhtes on kohaldatav määrus kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades¹⁰⁵ (esimene küsimus) ja kas Horvaatia notarid, kes tegutsevad sundtäitmise menetluses autentse dokumendi alusel, kuuluvad mõiste „kohus“ alla selle määruse tähenduses (teine küsimus).

Küsimuse kohta, kas Horvaatia notarid kvalifitseeruvad eelviidatud määruste tähenduses kohtuteks, märkis Euroopa Kohus, et liikmesriikide vastastikuse usalduse põhimõtte järgimine tsiviilasjades tehtava õiguslase koostöö valdkonnas eeldab, et liikmesriigi ametiasutuste otsused, mille täitmist teises liikmesriigis taotletakse, oleks tehtud kohtumenetluses, milles pakutakse sõltumatus ja erapooletuse tagatise ning järgitakse võistlevuse põhimõtet. Sellest aspektist tõdes Euroopa Kohus, et menetlus, milles Horvaatia notarid teevad täitemääruse, tuginedes autentsele dokumendile, näiteks arvele, mille I. Zulfikarpašić oma kliendile esitas, või Pula Parkingi esitatud raamatupidamisdokumentidele, ei ole võistlev menetlus.

Esiteks ei teavitata võlgnikku sellest, et võlausaldaja on esitanud täitemääruse tegemise taotluse, ja teiseks toimetatakse täitemäärus ise võlgnikule kätte alles pärast selle tegemist. Järelikult ei saa Horvaatia notareid, kes tegutsevad neile riigisisese õigusega antud volituse alusel sundtäitmise menetluses autentsele dokumendile tuginedes, pidada kahe eespool viidatud määruse tähenduses kohtuks.

¹⁰⁵ Määrus nr 1215/2012.

2. Õiguslane koostöö kriminaalasjades

2.1. Euroopa vahistamismäärus

25. juuli 2018. aasta kohtuotsus (suurkoda) Minister for Justice and Equality (kohtusüsteemi puudused) (C-216/18 PPU, [EU:C:2018:586](#))

Eelotsusetaotlus – Eelotsuse kiirmenetlus – Politseikoostöö ja õiguslane koostöö kriminaalasjades – Euroopa vahistamismäärus – Raamotsus 2002/584/JSK – Artikli 1 lõige 3 – Liikmesriikidevaheline üleandmiskord – Täitmise tingimused – Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Artikkel 47 – Õigus pöörduda sõltumatusse ja erapooletusse kohtusse

Poola kohtud olid teinud Poola kodaniku LMi suhtes kolm Euroopa vahistamismäärust, et anda ta ebaseadusliku uimastikaubanduse eest kohtu alla. LM, kes oli lirimaal 5. mail 2017 kinni peetud, ei nõustunud enda üleandmisega Poola ametivõimudele, väites, et Poola kohtusüsteemi reformide tõttu on tal reaalne oht, et talle ei võimaldata Poolas õiglast kohtulikku arutamist.

Oma kohtuotsuses Aranyosi ja Căldăraru¹⁰⁶ oli Euroopa Kohus otsustanud, et kui vahistamismäärust täitev õigusasutus tuvastab, et isikut, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, ähvardab tegelik oht, et teda koheldakse Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) tähenduses ebainimlikult või alandavalt, tuleb selle vahistamismääruse täitmine edasi lükata. Selline edasilükkamine on siiski võimalik alles pärast kaheetapilist kontrolli. Kõigepealt peab vahistamismäärust täitev õigusasutus tuvastama, et vahistamismääruse teinud liikmesriigis esineb tegelik ebainimliku või alandava kohtlemise oht muu hulgas näiteks süsteemsete puuduste tõttu. Seejärel peab see asutus veenduma, et on piisavalt alust arvata, et isikut, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, ähvardab selline oht. Nimelt ei tähenda pelgalt süsteemsete puuduste esinemine tingimata, et asjaomane isik satuks konkreetset juhul selle liikmesriigi õigusasutustele üle andmise korral ebainimliku või alandava kohtlemise ohvriks.

Kõnealusel juhul küsis High Court (kõrge kohus, lirimaa) Euroopa Kohtult, kas vahistamismäärust täitev õigusasutus, kellele on esitatud üleandmistootlus, mille täitmise tagajärjel võidakse rikkuda tagaotsitava põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele, peab vastavalt kohtuotsusele Aranyosi ja Căldăraru tuvastama nii selle, et Poola kohtusüsteemi puuduste tõttu esineb selle põhiõiguse rikkumise tegelik oht, kui ka selle, et asjaomast isikut ähvardabki niisugune oht, või piisab sellest, kui ta tuvastab puudused Poola kohtusüsteemis, ilma et ta peaks hindama, kas asjaomast isikut selline konkreetne oht ähvardab. Samuti küsis High Court (kõrge kohus) Euroopa Kohtult, millist teavet ja tagatise ta

¹⁰⁶ 5. aprilli 2016. aasta kohtuotsus Aranyosi ja Căldăraru (C-404/15 ja C-659/15 PPU, [EU:C:2016:198](#)).

peab vajaduse korral vahistamismääruse teinud õigusasutuselt saama, et seda ohtu vältida.

Need küsimused on esitatud Poola valitsuse poolt kohtusüsteemi tehtud muudatuste kontekstis, mis ajendasid komisjoni võtma 20. detsembril 2017 vastu põhjendatud ettepaneku, milles ta palus nõukogul järeldada ELL artikli 7 lõike 1 alusel,¹⁰⁷ et esineb ilmne oht, et Poola rikub oluliselt õigusriigi põhimõtet.¹⁰⁸

Euroopa Kohus märkis oma otsuses kõigepealt, et Euroopa vahistamismääruse täitmisest keeldumine on erand vastastikuse tunnustamise põhimõttest, mis on Euroopa vahistamismääruse mehhanismi alus, ning seepärast tuleb seda tõlgendada kitsalt.

Järgmiseks nentis Euroopa Kohus, et vahistamismäärust täitev õigusasutus võib tegeliku ohu tõttu, et isiku puhul, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, rikutakse tema põhiõigust pöörduda sõltumatusse kohtusse ning sellest tulenevalt kahjustatakse põhisises tema põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele, jätta Euroopa vahistamismääruse erandkorras täitmata. Sellega seoses rõhutas Euroopa Kohus, et õigusasutuste sõltumatuse säilitamine on õigussubjektide tõhusa kohtuliku kaitse tagamiseks esmatähtis, sealhulgas Euroopa vahistamismääruse mehhanismi raames.

Sellest järeldub, et kui isik, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, viitab selleks, et avaldada vastuseisu vahistamismääruse teinud õigusasutusele üleandmisele, süsteemsete või üldiste puuduste esinemisele, mis võivad tema väitel mõjutada kohtuvõimu sõltumatust vahistamismääruse teinud liikmesriigis ja kahjustada olemuslikult tema õigust õiglasele kohtulikule arutamisele, on vahistamismäärust täitev õigusasutus esiteks kohustatud hindama objektiivsetele, usaldusväärsetele, täpsetele ja nõuetekohaselt ajakohastatud andmetele tuginedes tegelikku ohtu, et sellist põhiõigust vahistamismääruse teinud liikmesriigis rikutakse, mis on seotud kõnealuse liikmesriigi kohtute sõltumatuse puudumisega, mis on tingitud sellistest puudustest.

Euroopa Kohus leidis, et selle hindamisel on eriti asjakohased andmed, mis on toodud ELL artikli 7 lõike 1 kohases põhjendatud ettepanekus, mille komisjon oli hiljuti nõukogule esitanud.

Lisaks tuletas Euroopa Kohus meelde, et kohtute sõltumatuse ja erapooletuse nõudel on kaks aspekti. Niisiis on vaja, et asjaomased organid i) täidaksid oma ülesandeid täiesti iseseisvalt, ilma välise surve või sekkumiseta ning ii) oleksid erapooletud, mis tähendab, et hoitakse võrdset distantssi vaidluse poolte ja kummagi poole huvide vahel. Euroopa Kohtu sõnul eeldavad sõltumatuse ja erapooletuse tagatised selliste normide olemasolu, mis puudutavad muu hulgas kohtuasutuse koosseisu, asjaomase kohtu liikmete ametisse nimetamist, ametiaega ning ka liikmete taandumise, taandamise ja tagandamise aluseid.

¹⁰⁷ ELL artikli 7 lõikes 1 on sätestatud: „Nõukogu võib ühe kolmandiku liikmesriikide, Euroopa Parlamendi või Euroopa Komisjoni põhjendatud ettepaneku alusel ja pärast Euroopa Parlamendilt nõusoleku saamist oma liikmete neljaviidikulise hääletenamusega järeldada ilmset ohtu, et mõni liikmesriik rikub oluliselt artiklis 2 osutatud väärtusi.“

¹⁰⁸ 20. detsembri 2017. aasta ettepanek võtta vastu nõukogu otsus, millega järeldatakse ilmset ohtu, et Poola Vabariik rikub oluliselt õigusriigi põhimõtet, COM(2017) 835 (final).

Sõltumatuse nõue eeldab ka seda, et neile liikmetele kohaldatavad distsiplinaareeskirjad pakuks vajalikke tagatise, et vältida selle korra kasutamist kohtulahendite sisu poliitilise kontrolli süsteemina.

Kui vahistamismäärust täitev õigusasutus leiab sõltumatuse ja erapooletuse nõudeid arvestades, et vahistamismääruse teinud liikmesriigis esineb tegelik oht, et rikutakse põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele, peab ta seejärel konkreetset ja täpselt hindama, kas konkreetse juhtumi asjaoludel on piisavalt alust arvata, et tagaotsitavat ähvardab üleandmise järel selline oht. Seda konkreetset hindamist on vaja ka siis, kui – nagu käesolevas asjas – vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohta on tehtud komisjoni põhjendatud ettepanek, et nõukogu järeldaks, et esineb ilmne oht, et see liikmesriik rikub oluliselt ELL artiklis 2 osutatud väärtusi¹⁰⁹, ja kui vahistamismäärust täitva õigusasutuse hinnangul on tal teavet, mis viitab nende väärtuste aspektist süsteemsetele puudustele.

Tagaotsitavat ähvardava tegeliku ohu hindamiseks peab vahistamismäärust täitev õigusasutus analüüsima, mil määral võivad süsteemsed või üldised puudused mõjutada neid kohtuid, kes on pädevad tagaotsitava juhtumit lahendama. Kui sellest analüüsist ilmneb, et need puudused võivad asjasse puutuvaid kohtuid mõjutada, peab vahistamismäärust täitev õigusasutus hindama, kas on piisavalt alust arvata, et arvestades asjaomase isiku isiklikku olukorda, selle süüteo laadi, millega seoses ta kohtu alla antakse, ning Euroopa vahistamismääruse aluseks olevat faktilist tausta, ähvardab teda tegelik oht, et rikutakse tema põhiõigust pöörduda sõltumatusse kohtusse ja seega põhisisus ka tema põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele.

Lisaks peab vahistamismäärust täitev õigusasutus küsima vahistamismääruse teinud õigusasutuselt kogu lisateavet, mida ta selle ohu esinemise hindamiseks vajalikuks peab. Selles kontekstis võib vahistamismääruse teinud õigusasutus esitada kõik objektiivsed andmed, mis puudutavad kohtu sõltumatuse tagatise kaitsmise tingimustes teha võidud muudatusi ning võivad välistada selle ohu esinemise asjaomase isiku jaoks.

Kui vahistamismäärust täitev õigusasutus leiab pärast kõigi nende andmete analüüsimist, et ikkagi esineb tegelik oht, et vahistamismääruse teinud liikmesriigis rikutakse asjaomase isiku põhiõigust pöörduda sõltumatusse kohtusse ning seega tema põhisisus tema põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele, peab see asutus jätma selle isiku suhtes tehtud Euroopa vahistamismääruse täitmata.

17. detsembri 2020. aasta kohtuotsus *Openbaar Ministerie (vahistamismääruse teinud õigusasutuse sõltumatus)* (C-354/20 PPU ja C-412/20 PPU, [EU:C:2020:1033](#))

Eelotsusetaotlus – Eelotsuse kiirmenetlus – Politseikoostöö ja õigusalane koostöö kriminaalasjades – Euroopa vahistamismäärus – Raamotsus 2002/584/JSK – Artikli 1 lõige 3 – Artikli 6 lõige 1 – Liikmes-

¹⁰⁹ Euroopa Liidu lepingu artiklis 2 on sätestatud: „Liit rajaneb sellistel väärtustel nagu inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusi ja inimõiguste, kaasa arvatud vähemuste hulka kuuluvate isikute õiguste austamine. Need on liikmesriikide ühised väärtused ühiskonnas, kus valitsevad pluralism, mittediskrimineerimine, sallivus, õiglus, solidaarsus ning naiste ja meeste võrdõiguslikkus.“

riikidevaheline üleandmiskord – Rakendamise tingimused – Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Artikli 47 teine lõik – Sõltumatusse ja erapooletusse kohtusse pöördumise õigus – Süsteemsed või üldised puudused – Mõiste „vahistamismääruse teinud õigusasutus“ – Pärast Euroopa vahistamismääruse tegemist toimunud arengute arvessevõtmine – Vahistamismäärust täitva õigusasutuse kohustus konkreetselt ja täpselt kontrollida, kas on põhjendatult alust arvata, et isiku üleandmise korral ähvardab teda tegelik oht, et rikutakse tema õigust õiglasele kohtulikule arutamisele

Poola kohtud tegid 2015. aasta augustis ja 2019. aasta veebruaris Euroopa vahistamismäärused kahe Poola kodaniku suhtes: ühe kriminaalmenetluse raames kohtu alla andmiseks ja teise vabadusekaotusliku karistuse täideviimiseks. Kuna need isikud viibisid Madalmaades, esitas officier van justitie (prokuratuuri esindaja, Madalmaad) Madalmaade õiguse kohaselt rechtbank Amsterdamile (Amsterdami esimese astme kohus, Madalmaad) taotlused nende vahistamismääruste täitmiseks.

See kohus kahtles siiski, kas ta peaks need taotlused rahuldama. Täpsemalt ei olnud ta kindel selles, milline ulatus on kohtuotsusel Minister for Justice and Equality (kohtusüsteemi puudused)¹¹⁰, mis tehti Poola kohtusüsteemi reformide kontekstis. Selles kohtuotsuses oli Euroopa Kohus leidnud, et erandjuhul võib Euroopa vahistamismääruse täitmisest keelduda, kui on tõendatud, et asjaomast isikut ähvardab Euroopa vahistamismääruse teinud liikmesriigile üleandmise korral oht, et rikutakse tema õigust sõltumatule kohtule, mis on oluline osa õigusest õiglasele kohtulikule arutamisele¹¹¹. Selline keeldumine eeldab siiski kaheetapilist kontrolli: kui vahistamismäärust täitev õigusasutus on üldiselt hinnanud, kas on objektiivseid andmeid, mis tõendavad ohtu, et vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtuvõimu sõltumatuse süsteemsete või üldiste puuduste tõttu rikutakse seda õigust, peab see õigusasutus seejärel kontrollima, mil määral võivad need puudused asjaomase isiku olukorda vahistamismääruse teinud liikmesriigile üleandmise korral konkreetselt mõjutada.

2019.–2021. aastal toimunud arengute¹¹² tõttu, millest osa leidsid aset pärast kõnealuste Euroopa vahistamismääruste tegemist, leidis Amsterdami esimese astme kohus, et Poola kohtusüsteemi puudused on sellised, et ühegi Poola kohtu sõltumatus ja seega ka mitte ühegi Poola õigussubjekti õigus sõltumatule kohtule ei ole enam tagatud. Selles kontekstis tekkis tal küsimus, kas ainuüksi sellest tõdemusest piisab, et õigustada Poola kohtu tehtud Euroopa vahistamismääruse täitmata jätmist, ilma et oleks enam vaja nende puuduste mõju konkreetse juhtumi asjaoludel analüüsida.

¹¹⁰ 25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Minister for Justice and Equality (kohtusüsteemi puudused) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586), mida on tutvustatud käesolevas alajaotuses.

¹¹¹ See õigus on tagatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 teises lõigus.

¹¹² Muude asjaolude hulgas mainib eelotsusetaotluse esitanud kohus eelkõige Euroopa Kohtu hiljutist praktikat selles valdkonnas (19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“; 26. märtsi 2020. aasta kohtuotsus Miasto Łowicz ja Prokurator Generalny (C-558/18 ja C-563/18, EU:C:2020:234), mida on tutvustatud alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“, ning 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596), mida on tutvustatud alajaotuses I.2 „Sõltumatute riigisestse kohtute õigus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus“ ja alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“.

Eelotsuse kiirmenetluses vastas Euroopa Kohtu suurkoda sellele eitavalt, kinnitades kohtuotsuses Minister for Justice and Equality (kohtusüsteemi puudused) väljakujunenud kohtupraktikat.

Esiteks otsustas Euroopa Kohus, et kui tõsised ka ei oleks süsteemsed või üldised puudused, mis mõjutavad vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtuvõimu sõltumatust, ei ole need üksinda piisavad, et vahistamismäärust täitev õigusasutus saaks asuda seisukohale, et kõik vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtud jäävad mõiste „vahistamismääruse teinud õigusasutus“¹¹³ alt välja; see mõiste tähendab üldiselt, et asjaomane asutus tegutseb sõltumatult.

Sellega seoses märkis Euroopa Kohus kõigepealt, et selliste puuduste esinemine ei mõjuta tingimata igat lahendit, mille need kohtud võivad teha. Seejärel märkis ta, et kuigi erandlike asjaolude korral võib Euroopa vahistamismääruse mehhanismi toimimise aluseks olevatele vastastikuse usalduse põhimõttele ja vastastikuse tunnustamise põhimõttele piiranguid seada, siis juhul, kui keelduda „vahistamismääruse teinud õigusasutusena“ tunnustamast kõiki sellise liikmesriigi kohtuid, kus kõnealused puudused esinevad, oleks nende põhimõtete kohaldamine selliste kohtute tehtud Euroopa vahistamismääruste puhul üldse välistatud. Lisaks oleks sellisel lahendusel muid väga olulisi tagajärgi, kuna muu hulgas tähendaks see, et selle liikmesriigi kohtud ei saaks enam Euroopa Kohtule eelotsusetaotlusi esitada.¹¹⁴ Lõpuks nentis Euroopa Kohus, et tema hiljutist kohtupraktikat, mille kohaselt ei paku teatud liikmesriikide prokuratuurid sellepärast, et nad on täitevvõimuga alluvussuhtes, piisavaid sõltumatuse tagatise, et neid saaks pidada „vahistamismääruse teinud õigusasutuseks“,¹¹⁵ ei saa liikmesriikide kohtutele üle kanda. Õigusriigi põhimõttel rajanevas liidus välistab kohtute sõltumatuse nõue selle, et kohtud võiksid olla täitevvõimuga alluvussuhtes.

Teiseks tõdes Euroopa Kohus, et selliste süsteemsete või üldiste puuduste esinemine või süvenemine vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtuvõimu sõltumatuses, mis annavad tunnistust ohust, et rikutakse õigust õiglasele kohtulikule arutamisele, ei anna siiski alust eeldada,¹¹⁶ et isikut, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, ähvardab üleandmise korral tegelikult niisugune oht. Seetõttu jättis Euroopa Kohus kohtuotsuses Minister for Justice and Equality (kohtusüsteemi puudused) sõnastatud kaheetapilise kontrollimise nõude alles ja märkis, et nende puuduste tuvastamine peab küll muutma vahistamismäärust täitva õigusasutuse valvsaks, kuid ei saa teda vabastada selle ohu konkreetsest ja täpsest hindamisest kõnealuse kontrolli teises etapis. Hindamisel tuleb arvesse võtta tagaotsitava olukorda, süüteo laadi ja Euroopa vahistamismääruse tegemise faktilist konteksti, näiteks ametivõimude avaldusi, millega võidakse sekkuda üksikjuhtude menetlemisse. Seoses sellega meenutas Euroopa Kohus, et Euroopa vahistamismääruse

¹¹³ Raamotsuse 2002/584 – nõukogu 26. veebruari 2009. aasta raamotsusega 2009/299/JSK (ELT 2009, L 81, lk 24) muudetud redaktsioonis – artikli 6 lõike 1 tähenduses.

¹¹⁴ Nimelt tähendaks see lahendus, et ühtegi vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtut ei peeta enam vastavaks sõltumatuse nõudele, mis on omane mõistele „kohus“ ETL artikli 267 tähenduses.

¹¹⁵ Vt eelkõige 27. mai 2019. aasta kohtuotsus OG ja PI (Lübecki prokuratuur ja Zwickau prokuratuur) (C-508/18 ja C-82/19 PPU, [EU:C:2019:456](#)).

¹¹⁶ Euroopa vahistamismäärust käsitleva raamotsuse artikli 1 lõike 3 alusel.

mehhanismi üldine peatamine liikmesriigi suhtes, mille korral võib jätta niisuguse hindamise tegemata ja keelduda automaatselt selle liikmesriigi tehtud Euroopa vahistamismääruse täitmisest, on võimalik vaid juhul, kui Euroopa Ülemkogu on ametlikult tuvastanud, et see liikmesriik ei austa põhimõtteid, millel liit rajaneb.¹¹⁷

Lisaks täpsustas Euroopa Kohus, et kui Euroopa vahistamismäärus on tehtud kriminaalmenetluses kohtu alla andmiseks, peab vahistamismäärust täitev õigusasutus vajaduse korral arvesse võtma vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtuvõimu sõltumatuse süsteemseid või üldisi puudusi, mis on ilmnenu pärast Euroopa vahistamismääruse tegemist, ning hindama, mil määral võivad need puudused mõjutada neid selle liikmesriigi kohtuid, kes on pädevad toimetama selle isiku suhtes alustatud menetlusi. Kui Euroopa vahistamismäärus on tehtud selleks, et tagaotsitav vabadusekaotuse või vabadust piirava julgeolekumeetme täitmiseks üle antaks, peab vahistamismäärust täitev õigusasutus kontrollima seda, mil määral mõjutasid vahistamismääruse teinud liikmesriigis Euroopa vahistamismääruse tegemise ajal esinenud süsteemsed või üldised puudused konkreetse juhtumi asjaoludel selle riigisisese kohtu sõltumatust, kes mõistis selle vabadusekaotuse või vabadust piirava julgeolekumeetme, mille täitmiseks on Euroopa vahistamismäärus tehtud.

22. veebruari 2022. aasta kohtuotsus *Openbaar Ministerie (vahistamismääruse teinud liikmesriigis seaduse alusel moodustatud kohus)* (C-562/21 PPU ja C-563/21 PPU, [EU:C:2022:100](#))

Eelotsusetaotlus – Eelotsuse kiirmenetlus – Õigusala koostöö kriminaalasjades – Euroopa vahistamismäärus – Raamotsus 2002/584/JSK – Artikli 1 lõige 3 – Liikmesriikidevaheline üleandmiskord – Täitmise tingimused – Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Artikli 47 teine lõik – Põhiõigus õiglasele kohtulikule arutamisele sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus – Süsteemsed või üldised puudused – Kaheetapiline kontroll – Kohaldamise kriteeriumid – Vahistamismäärust täitva õigusasutuse kohustus konkreetselt ja täpselt kontrollida, kas on põhjendatult alust arvata, et isikut, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, ähvardab üleandmise korral tegelik oht, et rikutakse tema põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus

Poola kohtud tegid 2021. aasta aprillis kahe Poola kodaniku suhtes kaks Euroopa vahistamismäärust¹¹⁸ – ühe vabadusekaotusliku karistuse täideviimiseks ja teise kriminaalmenetluse raames kohtu alla andmiseks. Kuna asjaomased isikud elasid Madalmaades ja ei nõustunud enda üleandmisega, esitati Rechtbank Amsterdamile (Amsterdami esimese astme kohus, Madalmaad) taotlused nende Euroopa vahistamismääruste täitmiseks.

See kohus kahtles, kas ta on kohustatud need taotlused rahuldama. Sellega seoses märkis ta, et alates 2017. aastast on Poolas esinenud süsteemseid või üldisi puudusi, mis mõ-

¹¹⁷ See menetlus on ette nähtud ELL artikli 7 lõikes 2.

¹¹⁸ Raamotsuse 2002/584 – nõukogu 26. veebruari 2009. aasta raamotsusega 2009/299/JSK (ELT 2009, L 81, lk 24) muudetud redaktsioonis – tähenduses.

jutavad põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele¹¹⁹ ja eelkõige õigust seaduse alusel moodustatud kohtule; need puudused tulenevad eelkõige asjaolust, et Poola kohtunikud nimetatakse ametisse Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda, Poola; edaspidi „kohtute nõukoda“) ettepanekul. Resolutsiooni kohaselt, mille võttis 2020. aastal vastu Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus), ei ole kohtute nõukoda alates kohtureformi seaduse jõustumisest 17. jaanuaril 2018 enam sõltumatu organ.¹²⁰ Kuna kohtute nõukoja ettepanekul ametisse nimetatud kohtunikud võisid olla osalenud kriminaalmenetluses, mille tulemusel mõisteti süüdi üks kahest asjaomasest isikust, või neid võidi kutsuda teise asjaomase isiku kriminaalasja arutama, esines eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul tegelik oht, et nende isikute üleandmise korral rikutakse nende õigust seaduse alusel moodustatud kohtule.

Neil asjaoludel küsis see kohus Euroopa Kohtult, kas see kaheetapiline kontroll¹²¹, mille Euroopa Kohus oli kinnitanud seoses ühe üleandmisega Euroopa vahistamismääruse alusel, on siis, kui arvestada sõltumatuse ja erapooletuse tagatist, mis on lahutamatu seotud põhiõigusega õiglasele kohtulikule arutamisele, kohaldatav juhul, kui küsimuse all on samuti selle põhiõigusega lahutamatu seotud tagatis, mis puudutab seaduse alusel moodustatud kohut.

Euroopa Kohtu suurkoda, kes kohaldas eelotsuse kiirmenetlust, vastas jaatavalt ja täpsustas selle kontrolli kohaldamise üksikasjalikke juhiseid.

Euroopa Kohus leidis, et kui vahistamismäärust täitval õigusasutusel, kes peab tegema otsuse sellise isiku üleandmise kohta, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, on teavet vahistamismääruse teinud liikmesriigi kohtuvõimu sõltumatuses esinevate süsteemsete või üldiste puuduste kohta, eriti kohtuvõimu liikmete ametisse nimetamise alal, võib ta keelduda üleandmisest raamotsuse 2002/584 alusel¹²² üksnes juhul, kui ta on tuvastanud, et kohtuasja konkreetsetel asjaoludel on põhjendatult alust arvata, et on rikutud asjaomase isiku põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus või et üleandmise korral esineb oht, et seda rikutakse.

Selle suhtes täpsustas Euroopa Kohus, et õigus asja arutamisele „seaduse alusel moodustatud“ kohtus hõlmab juba oma olemuselt kohtunike ametisse nimetamise menetlust. Kontrolli esimeses etapis, mille eesmärk on hinnata, kas esineb tegelik oht, et rikutakse põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele, eriti mis puutub seaduse alusel moodusta-

¹¹⁹ Mis on tagatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 teise lõiguga.

¹²⁰ Eelotsusetaotluse esitanud kohus viitab ka 15. juuli 2021. aasta kohtuotsusele komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596, punktid 108 ja 110), mida on tutvustatud alajaotuses I.2 „Sõltumatute riigisest kohtute õigus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus“ ja alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“.

¹²¹ Selle kontrolli esimeses etapis peab vahistamismäärust täitev õigusasutus hindama põhiõiguste rikkumise tegelikku ohtu vahistamismääruse teinud liikmesriigi üldist olukorda silmas pidades; teises etapis peab see asutus konkreetselt ja täpselt kontrollima, kas juhtumi asjaolusid arvestades on oht, et rikutakse mõnda tagaotsitava põhiõigust. Vt 25. juuli 2018. aasta kohtuotsus Minister for Justice and Equality (kohtusüsteemi puudused) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586) ja 17. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Openbaar Ministerie (vahistamismääruse teinud õigusasutuse sõltumatus) (C-354/20 PPU ja C-412/20 PPU, EU:C:2020:1033), mida on tutvustatud käesolevas alajaotuses.

¹²² Vt selle kohta raamotsuse 2002/584 artikli 1 lõiked 2 ja 3, mille kohaselt ühest küljest täidavad liikmesriigid kõik Euroopa vahistamismäärused vastastikuse tunnustamise põhimõtte alusel ja vastavalt raamotsuse sätetele ning teisest küljest ei mõjuta raamotsus kohustust austada põhiõigusi ja õiguse üldpõhimõtteid, mis on kirja pandud ELL artiklis 6.

tud kohut puudutava nõude rikkumisse, peab vahistamismäärust täitev õigusasutus andma kõigil objektiivsetel, usaldusväärsetel, täpsetel ja nõuetekohaselt ajakohastatud andmetel põhineva üldhinnangu kohtusüsteemi toimimisele vahistamismääruse teinud liikmesriigis ning eriti kohtunike ametisse nimetamise üldisele raamistikule selles liikmesriigis. Selliste andmete hulka kuuluvad andmed, mis on toodud ELL artikli 7 lõike 1 kohaselt põhjendatud ettepanekus, mille Euroopa Komisjon on nõukogule esitanud, Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) resolutsioon, millele viidati eespool, ning Euroopa Kohtu asjakohane praktika¹²³ ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika¹²⁴. Seevastu asjaolust, et selline organ nagu kohtute nõukoda, kes osaleb kohtunike ametisse nimetamisel, koosneb peamiselt liikmetest, kes esindavad seadusandlikku või täidesaatvat võimu või on nende valitud, ei piisa üleandmisest keeldumise põhjendamiseks.

Selle kontrolli teises etapis peab isik, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, esitama konkreetseid andmeid, mis annavad alust arvata, et kohtusüsteemi süsteemsed või üldised puudused on tema kriminaalasja menetlemist konkreetselt mõjutanud või võivad üleandmise korral sellist mõju avaldada. Neid andmeid võib vajaduse korral täiendada vahistamismääruse teinud õigusasutuse esitatud teabega.

Esiteks leidis Euroopa Kohus, et kui tegemist on Euroopa vahistamismäärusega, mis on tehtud vabadusekaotusliku karistuse või vabadust piirava julgeolekumeetme täitmiseks, siis peab vahistamismäärust täitev õigusasutus võtma arvesse andmeid kriminaalasja lahendanud kohtukoosseisu või muude asjaolude kohta, mis on selle kohtukoosseisu sõltumatuse ja erapooletuse hindamiseks olulised. Üleandmisest keeldumiseks ei piisa sellest, et üks või mitu selles menetluses osalenud kohtunikku on ametisse nimetatud sellise organi nagu kohtute nõukoja ettepanekul. Lisaks on vaja, et asjaomane isik annaks teavet eeskätt nende kohtunike ametisse nimetamise menetluse kohta, ja kui nad on lähetatud, siis ka selle lähetamise kohta, mis annab alust järeldada, et see koosseis oli moodustatud nii, et see võis kahjustada tema põhiõigust õiglasele kohtulikule arutamisele. Veel tuleb arvesse võtta seda, kas asjaomasel isikul on võimalik taotleda kohtukoosseisu liikmete taandamist põhjustel, mis on seotud õiglase kohtuliku arutamise põhiõiguse rikkumisega, seda, kuidas kõnealune isik seda võimalust kasutab, ning tema taandamistaotluse suhtes võetavaid meetmeid.

Teiseks leidis Euroopa Kohus, et kui Euroopa vahistamismäärus on tehtud kriminaalmenetluse raames kohtu alla andmiseks, peab vahistamismäärust täitev õigusasutus võtma arvesse andmeid, mis puudutavad asjaomase isiku isiklikku olukorda, seda, mis laadi süüteo eest ta kohtu alla antakse, Euroopa vahistamismääruse faktilist konteksti või muid

¹²³ 19. novembri 2019. aasta kohtuotsus A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus) (C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, EU:C:2019:982) ja 2. märtsi 2021. aasta kohtuotsus A. B. jt (kohtunike nimetamine kõrgeimasse kohtusse – kaebused) (C-824/18, EU:C:2021:153), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“, ning 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus komisjon vs. Poola (kohtunike distsiplinaarkord) (C-791/19, EU:C:2021:596), mida on tutvustatud alajaotuses I.2 „Sõltumatute riigisiseste kohtute õigus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus“ ja alajaotuses II.7 „Distsiplinaarvastutus“, ja 6. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus W. Ž. (kõrgeima kohtu erakorralise kontrolli ja avalike asjade kolleegium – ametisse nimetamine) (C-487/19, EU:C:2021:798), mida on tutvustatud alajaotuses II.1 „Ametisse nimetamine“ ja alajaotuses II.5 „Üleviimine“.

¹²⁴ Euroopa Inimõiguste Kohtu 22. juuli 2021. aasta otsus Reczkowicz vs. Poola (CE:ECHR:2021:0722JUD 004344719).

asjaolusid, mis on olulised selle kohtukoosseisu sõltumatuse ja erapooletuse hindamisel, kellel tuleb tõenäoliselt selle isiku kriminaalasi lahendada. Need andmed võivad puududa ka ametiasutuste avaldusi, millel võib konkreetsele juhtumile mõju olla. Seevastu ei piisa üleandmisest keeldumiseks asjaolust, et nende kohtunike nimed, kes hakkavad selle isiku kohtuasja lahendama, ei ole üleandmisotsuse tegemise ajal teada, või juhul, kui nende nimed on teada, asjaolust, et need kohtunikud on ametisse nimetatud sellise organi ettepanekul nagu kohtute nõukoda.

2.2. Süütuse presumptsioon

16. novembri 2021. aasta kohtuotsus (suurkoda) Prokuratura Rejonowa w Mińsku Mazowieckim jt (C-748/19–C-754/19, [EU:C:2021:931](#))

Eelotsusetaotlus – Õigusriik – Kohtusüsteemi sõltumatus – ELL artikli 19 lõike 1 teine lõik – Riigisisese õigusnormid, mis näevad justiitsministrile ette võimaluse lähetada kohtunikke kõrgema astme kohtutesse ja need lähetused lõpetada – Kriminaalasju lahendavad kohtukoosseisud, kuhu kuuluvad justiitsministri lähetatud kohtunikud – Direktiiv (EL) 2016/343 – Süütuse presumptsioon

Selles kohtuotsuses, mille faktilist ja õiguslikku raamistikku on kirjeldatud eespool,¹²⁵ märkis Euroopa Kohus kriminaalmenetlustes kohaldatava süütuse presumptsiooni kohta, mille järgimise tagamine on direktiivi 2016/343 eesmärk,¹²⁶ et see eeldab, et kohtunik on süüdistatava kriminaalvastutust hinnates erapooletu ja eelarvamustevaba. Kohtunike sõltumatus ja erapooletus on seega süütuse presumptsiooni tagamise põhitingimused. Konkreetset juhul paistis aga, et eespool kirjeldatud asjaoludel võib kohtunike sõltumatus ja erapooletus ning seega süütuse presumptsioon olla ohus.

¹²⁵ Vaidluse faktilise ja õigusliku raamistiku kohta vt alajaotusest II.4 „Lähetamine“.

¹²⁶ Vt direktiivi 2016/343 põhjendus 22 ja artikkel 6.

EUROOPA LIIDU
KOHUS

Analüüsi ja dokumentatsiooni direktoraat

Juuli 2024